

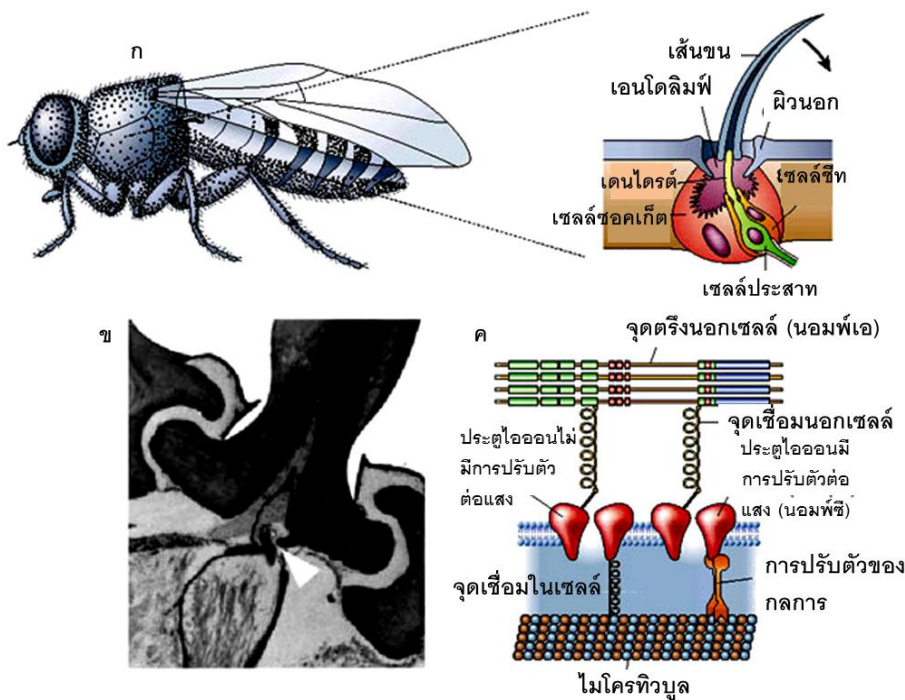
ตัวรับความรู้สึกเชิงกล (mechanoreception)

การสัมผัส และแรงกด (touch and pressure)

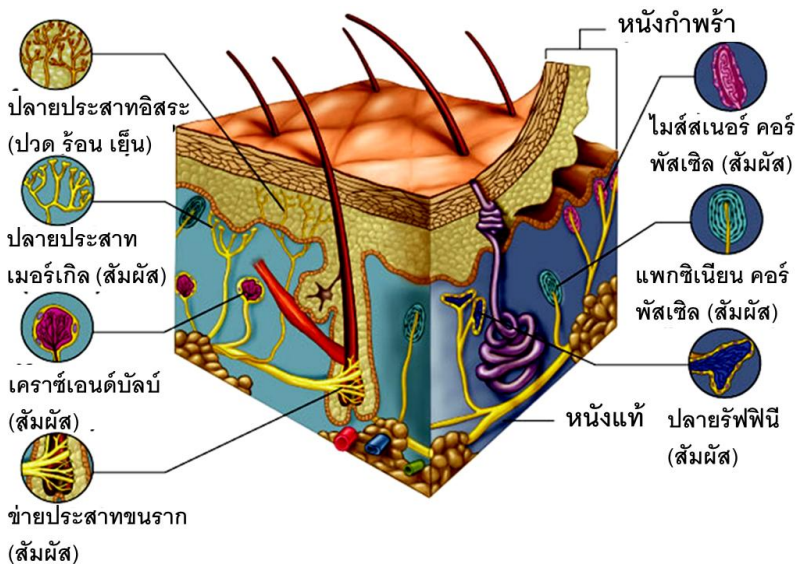
การรับรู้ถึงแรงกายภาพจากสิ่งแวดล้อมที่มากระทำต่อร่างกายนับเป็นการรับรู้ความรู้สึกที่มีมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น โดยทั่วไป สิ่งมีชีวิตเซลล์เดียวที่สามารถเคลื่อนที่ได้มีผลมาจากการตอบสนองต่อสิ่ง หรือวัตถุภายนอกเซลล์ที่มาสัมผัสด้านนอกของผิวเซลล์ ในสัตว์นั้น การรับรู้ความรู้สึกที่มาจากภายนอกร่างกายส่วนใหญ่จะพบที่ผิวหนัง ทำให้เกิดการรับรู้ทางกาย (somesthetic senses) ได้แก่ การสัมผัส (touch) และการกด (pressure) ซึ่งตัวรับแรงเชิงกล หรือทางด้านกายภาพนี้ยังพบในการรับรู้ความรู้สึกการทรงตัว และการได้ยินด้วย

การรับรู้ความรู้สึกจากแรงกด และการสัมผัสเกี่ยวข้องกับโปรตีนที่ทำหน้าที่เป็นประตูไอออนชนิดแรงกลกระตุ้น (mechanically gated channel protein) ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในส่วนปลายของเซลล์ประสาทที่ทำหน้าที่รับรู้ความรู้สึกเข้า (sensory dendrites) ได้มีการวิจัยที่เพิ่งค้นพบประตูไอออนชนิดนี้ตรงส่วนโครงสร้างด้านนอกของแมลง (exoskeleton) โดยเฉพาะการทำหน้าที่เป็นตัวตรวจจับ (sensor) ตรงส่วนรอยต่อของขนส่วนขา (hinge of bristles) โปรตีนที่ประตูไอออนจะมีเส้นใยโปรตีนที่อยู่ด้านนอกยึดเอาไว้ เมื่อเส้นใยนี้ถูกดึงยืด บิดงอ หรือมีการสัมผัสที่ผิวของสัตว์มีกระดูกสันหลัง หรือเมื่อขนของแมลงมีการเคลื่อนไหว จะเกิดการดึงให้ประตูไอออนเปิดออก ทำให้ไอออนบวกวิ่งผ่านส่วนของเดนไดรต์นำความรู้สึก เกิดศักยตัวรับ และหากสัญญาณที่มากระตุ้นแรงเพียงพอ จะทำให้เกิดศักยะงาน

ที่ผิวหนังของสัตว์มีกระดูกสันหลัง มีตัวรับความรู้สึกทางกลอยู่หลายชนิดด้วยกัน อย่างเช่นที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ คือ ตัวรับแรงกดเล็ก ๆ แพกซีเนียน คอร์พัสเซล ทั้งหมดนี้ ส่วนที่อยู่ติดกับผิวหนังมากกว่าจะรับรู้ความรู้สึกได้ไวกว่าจึงใช้รับการสัมผัส โดยตัวรับที่พบจะเป็นเดนไดรต์ที่มีพื้นที่ผิวขนาดใหญ่ นอกจากนี้ ที่ส่วนของรากขนเองก็มีตัวรับความรู้สึกทางกลที่มีลักษณะการรับรู้รู้สึกคล้ายคลึงกับตัวรับความรู้สึกทางกลที่ส่วนขนของแมลง

รูปที่ 5.63 ตัวรับรูตรงส่วนรอยต่อของขนส่วนขาในแมลงหวี่ (ที่มา: ดัดแปลงจาก Gillespie และ Walker, 2001)

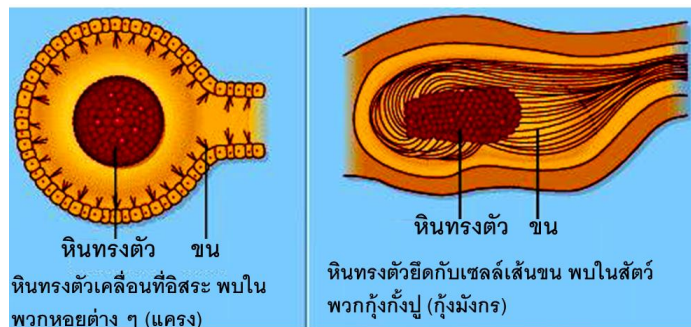
รูปที่ 5.64 ตัวรับความรู้สึกทางกายภาพ และความรู้สึกอื่น ๆ เช่น ความร้อน และความเจ็บปวด (ที่มา: ดัดแปลงจาก Austin Community College District, 2008)

การรับรู้อากัปกริยา: ตัวรับความรู้สึกทางกลของการเคลื่อนไหว และท่วงท่า
(proprioception: the mechanoreception of motion and position)

ตัวรับความรู้สึกทางกลที่สำคัญอีกชนิดหนึ่ง คือ การตรวจสอบการเคลื่อนไหว และท่วงท่า ตำแหน่งของร่างกายในร่างกาย การรับรู้ความรู้สึกนี้มีความสำคัญต่อสัตว์ต่าง ๆ ต่อความสามารถในการขยับ และหมุนร่างกายในสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม และการเคลื่อนไหวที่สอดประสานกันอย่างมีท่วงท่า

การรับรู้การเคลื่อนไหวร่างกายภายในอากาศ

สัตว์หลาย ๆ ชนิดมีตัวรับรู้แรงดึงดูดของโลก (gravity receptors) เรียกว่า ถุงทรงตัว (statocysts) (Greek: statos, standing; kystis, bag) ที่จัดเป็นอวัยวะรับรู้การทรงตัวอย่างง่าย

รูปที่ 5.65 ถุงทรงตัวในหอยแครง (ซ้าย) และกิ้งมั่งกร (ขวา) (ที่มา: ดัดแปลงจาก Encyclopædia Britannica, Inc., 2015)

ถุงทรงตัวเป็นโครงสร้างที่มีความสำคัญอย่างมากสำหรับสัตว์ที่มีการลอยตัวในน้ำอย่างหนึ่ง ๆ (neutrally buoyant) เช่นปลา เนื่องจากมันไม่ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับแรงดึงดูดของโลกจากแหล่งรับรู้ความรู้สึกส่วนอื่น ๆ เลย (แมลงจะไม่มีอวัยวะรับรู้ความรู้สึกพิเศษชนิดนี้ แต่จะมีการรับรู้ความรู้สึกทางการมองเห็น และการรับรู้ความรู้สึกขยับของข้อต่อเพื่อให้เกิดการหมุนตัวมาแทนที่) โดยโครงสร้างนี้มีลักษณะเป็นท่อกวางที่มีตัวรับความรู้สึกเชิงกลที่รูปร่างเป็นเส้นขนเซลล์ (ciliated mechanoreceptors) ที่บรรจุวัตถุที่เคลื่อนที่ได้ที่เรียกว่า หินทรงตัว (statoliths) ไว้ภายในส่วนโพรงท่ ตัวอย่าง หินทรงตัวของกิ้งมั่งกรจะมีลักษณะคล้ายเม็ดทรายที่เชื่อมรวมกันด้วยเมือก ในสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังชนิดอื่น หินทรงตัวจะประกอบไปด้วยแคลเซียมคาร์บอเนตที่

รวมกันเป็นลายคล้ายหินอ่อน เมื่อร่างกายมีการเคลื่อนไหว ถุงทรงตัวจะเกิดการเอียง ทำให้หินทรงตัวที่อยู่ภายในมีการไหลไปในทิศทางเดียวกัน เกิดการโค้งงอของเส้นขนที่รับความรู้สึก (sensory hairs) ทำให้เกิดศักยะงานตามมา การทำงานของเซลล์ประสาทที่รับรู้ และประมวลผลภายในสมอง ทำให้เกิดการกระตุ้นเซลล์ประสาทสั่งการที่มีผลให้สัตว์สามารถควบคุมการตั้งของร่างกายได้

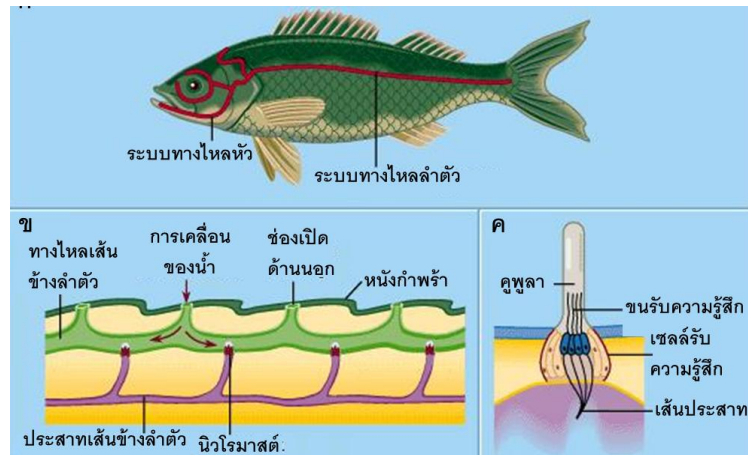
รูปที่ 6.66 ถุงทรงตัวของกุ้งมังกร และหมึกยักษ์ (ที่มา: ดัดแปลงจาก Encyclopædia Britannica, Inc., 2015)

แม้ว่าในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอวัยวะที่ใช้ในการรับรู้ความรู้สึกเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว และการทรงตัวจะอยู่ส่วนศีรษะ (cephalization of sensory) ในสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก และปลาจะมีเส้นข้างลำตัว (lateral line) ทำหน้าที่ในการตรวจสอบการเคลื่อนที่ของกระแสที่ถูกรอบตัว ในส่วนของปลา การรับรู้การหมุนของร่างกายจะขึ้นอยู่กับระบบตัวรับรู้แรงกล (mechanoreceptor system) ที่อยู่ตลอดความยาวด้านข้างลำตัว การรับรู้การหมุนของร่างกายจะเกี่ยวข้องกับแรงโน้มถ่วงของโลก ความเร็วของการว่ายน้ำ และรายละเอียดเกี่ยวกับความเร็วของกระแส และ การสั่นสะเทือนที่จะถูกรวบรวมโดยส่วนเส้นใยของเซลล์นิวโรมาสต์ (neuromast) ซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของระบบเส้นข้างลำตัว (lateral line system) พฤติกรรมของปลาเองจะเชื่อมโยงกับการทำหน้าที่ของเส้นข้างลำตัว ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนที่เข้าหาวัตถุ หรือการหลีกเลี่ยงจากอันตราย และความสามารถในการอภิบาลลูกอ่อน ปลาที่หากินในตอนกลางคืน อย่างปลาถ้ำ (cavefishes) เส้นข้างลำตัวจะทำหน้าที่ช่วยในการหาเหยื่อ

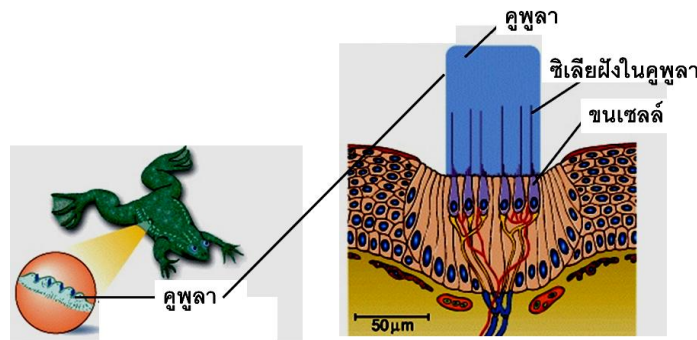
นิวโรมาสต์ของสัตว์มีกระดูกสันหลังในยุคดึกดำบรรพ์ตอนต้นจะมีกระบวนการวิวัฒนาการ และยังคงพบอยู่ในปลากระดูกแข็ง แลมเพรย์ ฉลาม และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก ซึ่งจะทำหน้าที่รายงานสมองเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว หรือหมุนตัวในที่ว่าง ทิศทาง และอัตราเร็วของการเคลื่อนที่ของส่วนหัวในขณะที่กำลังเคลื่อนไหว

นิวโรมาสต์สามารถพบได้อย่างอิสระตรงส่วนผิวหนังในส่วนที่เป็นแอ่งเล็ก ๆ เรียกว่า พิต ออร์แกน (pit organs) หรืออาจจัดเรียงตัวเป็นแถวภายในช่อง หรือร่องที่มีสารน้ำวิ่งผ่าน (fluid-filled grooves/ canals) เส้นข้างลำตัวจะวิ่งไปตลอดความยาวของร่างกายตั้งแต่ส่วนท้ายไปยังส่วนหัว ซึ่งเมื่อถึงส่วนหัวจะแยกออกเป็น 3 สาขา สาขาหนึ่งจะวิ่งไปที่ส่วนของขากรรไกรล่าง อีก 2 สาขาจะวิ่งไปที่ส่วนจมูก ในปลาหลายสปีชีส์จะเห็นด้านข้างลำตัวมีจุดสีของรูเปิดช่องว่างเรียงตัวกันเป็นแถว ซึ่งเป็นที่มาของชื่ออวัยวะ แต่ละเซลล์นิวโรมาสต์จะมีลักษณะเป็นรูปโดมโค้งนูนขึ้น ตรงส่วนฐานจะมีเซลล์เส้นขนที่ทำหน้าที่รับความรู้สึกจากแรงกล (mechanoreceptor sensory hair cells) ประกอบกันอยู่หลายร้อยเซลล์ ส่วนที่เป็นไมโครวิลโลสจะมีแขนงยื่นออกมา (microvillar processes) เรียกว่า สเตอริโอซิลเลีย (stereocilia) ทำหน้าที่เป็นตัวนำสัญญาณความรู้สึก (sensory transducer) ที่ยื่นออกมาจากเซลล์เส้นขนที่รับความรู้สึกเข้าไปในส่วนที่เป็นของหนืดเหนียวด้านในเซลล์ (cilia) ของเซลล์เส้นขนที่มีความยาว 50 ไมครอนจะยื่นเข้าตรงส่วนช่องว่างทรงโค้งที่บรรจุสารหนืดเหนียวที่เรียกว่า คูปูลา (cupula) กลุ่มของสเตอริโอซิลเลียจะเรียงตัวกันภายในมัดขนเซลล์ (cilia bundle) และมีการเรียงไปตามขนาด แถวส่วนที่สูงที่สุดของสเตอริโอซิลเลียจะวางตัวอยู่ใกล้กับส่วนที่ยาวที่สุดของขนเซลล์

เรียกว่า คินอคซิลเลียม (kinocilium) สัญญาณที่ส่งเข้าสู่สมองเกิดเพื่อตอบสนองต่อการโค้งตัวของคินอคซิลเลียม และสเตอริโอซิเลียโดยใช้กลไกที่เหมือนกับส่วนของหูชั้นในของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ที่เซลล์จะมีการประสานประสาท กับส่วนเดนไดรต์ของเซลล์ประสาทเพื่อความรูสึกที่มีความเกี่ยวข้องกับประสาทเพเซียล หรือประสาทเวกัส

รูปที่ 5.67 โครงสร้างนิวโรมาสต์ของปลา (ที่มา: ดัดแปลงจาก Encyclopædia Britannica, Inc., 2015)

รูปที่ 5.68 เส้นข้างลำตัวของสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก (ที่มา: ดัดแปลงจาก Encyclopædia Britannica, Inc., 2015)

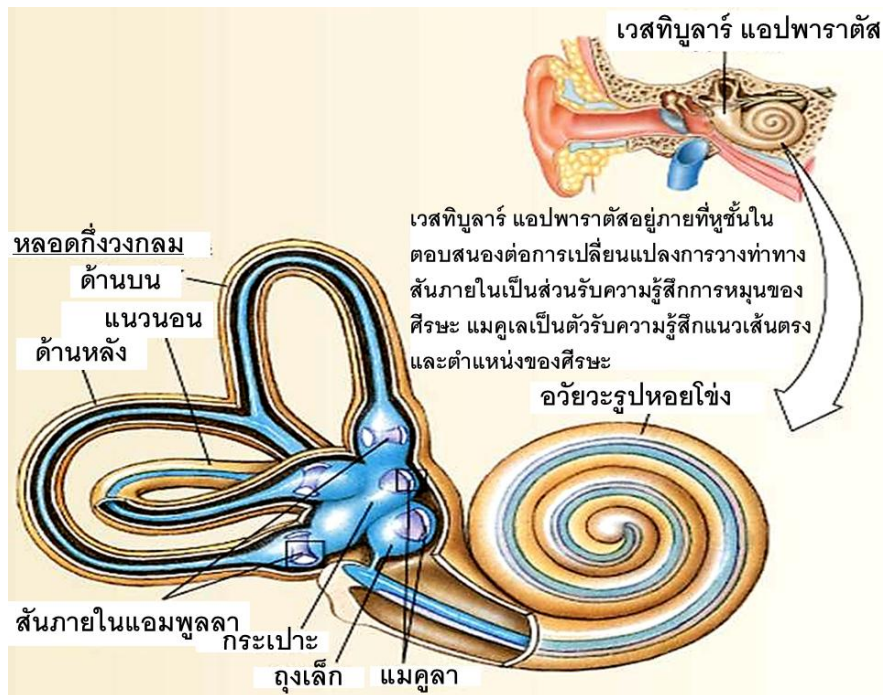
ปลาที่กำลังว่ายน้ำจะตรวจจับความดันที่เกิดจากคลื่นในกระแส น้ำที่สร้างจากปลาตัวอื่นด้วยเส้นข้างลำตัว และยังสามารถสร้างคลื่นทางด้านหน้าของมัน ซึ่งคลื่นนี้จะมี ความดันสูงกว่าที่ส่วนข้างลำตัว และความแตกต่างเล็กน้อยนี้จะถูกตรวจจับไว้โดยระบบเส้นข้างลำตัวของปลาเอง เมื่อปลาเข้าใกล้วัตถุที่เป็นของแข็ง เช่นก้อนหิน หรือผนังกระจกของตู้ปลา คลื่นความดันที่อยู่รอบตัวปลาจะเกิดการบิดงอที่จะทำให้เส้นข้างลำตัวรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงนั้น ส่งผลให้ปลาเปลี่ยนทิศทางการว่ายน้ำออกไป เนื่องจากคลื่นเสียงเป็นคลื่นความดัน เซลล์เส้นขนสามารถตรวจจับคลื่นเสียงที่มีความถี่ที่ต่ำถึง 100 เฮิรตซ์ หรือต่ำกว่านั้นได้

เวสทิบูลาร์ แอปพาราตัสในสัตว์มีกระดูกสันหลัง

หูชั้นในมีการพัฒนาอย่างดี และสามารถแบ่งออกเป็นส่วนที่ใช้สำหรับการรับรู้ความรู้สึกพิเศษ 2 ชนิดด้วยกัน คือ 1) อวัยวะรูปหอยโข่ง (cochlea) ซึ่งมีรูปร่างเป็นขด ในสัตว์เลื้อยคลาน และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ใช้สำหรับการได้ยินเสียง และ 2) ส่วนของเวสทิบูลาร์ แอปพาราตัส (vestibular apparatus) เชื่อกันว่า เซลล์เส้นขนที่ช่องหูด้านใน (inner hair cells) ของเวสทิบูลาร์ แอปพาราตัสในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมมีวิวัฒนาการมาจากนิวโรมาสต์ของปลา ส่วนของเวสทิบูลาร์ แอปพาราตัสนี้ มีความสำคัญในการรับรู้ความรู้สึกเกี่ยวกับการทรงตัว และการหมุนของศีรษะ และลูกตา

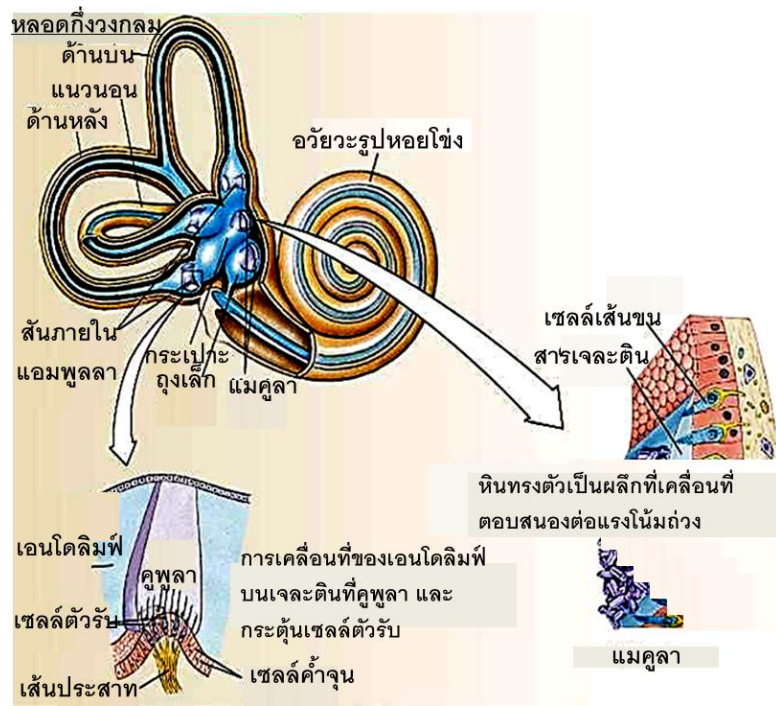
เวสทิบูลาร์ แอปพาราตัสประกอบด้วย โครงสร้างสำคัญ 2 ชุด ที่ทอดตัว ส่วนที่คล้ายอุโมงค์ด้านนอกของกระดูกขมับ (temporal bone) ใกล้เคียง ๆ กับส่วนของอวัยวะรูปหอยโข่ง นั่นคือ หลอดกึ่งวงกลม

(semicircular canal) และโอโทลิท ออร์แกน (otolith organs ได้แก่ กระเปาะ (utricle) และถุงเล็ก (sacule)) สัตว์มีกระดูกสันหลังที่ไม่มีอวัยวะรูปหอยโข่ง (ปลา และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก) จะใช้เวสทิบูลาร์ แอปพาราตัสในการฟังเสียงด้วย

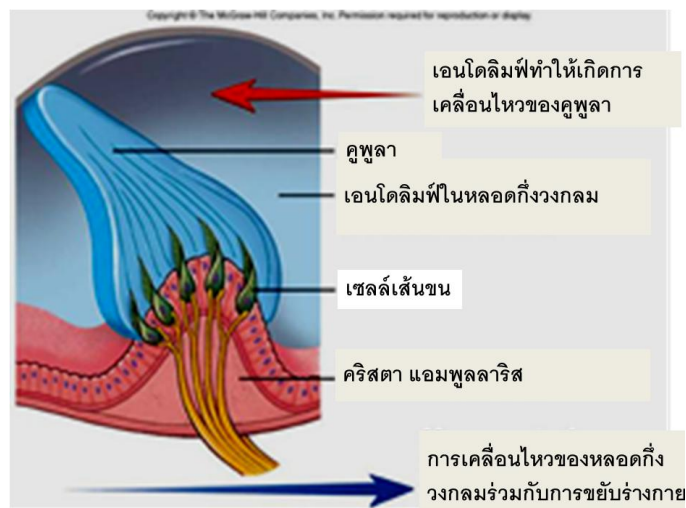

รูปที่ 5.69 ตำแหน่งของระบบเวสทิบูลาร์ (vestibular system)
(ที่มา: ดัดแปลงจาก Austin Community College District, 2008)

เช่นเดียวกับนิวโรมาสต์ที่พบในปลา การรับรู้ความรู้สึกที่เกิดในช่องหูชั้นในจะเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงของเซลล์เส้นขน (hair cells) ที่แต่ละเซลล์จะประกอบด้วย สเตอริโอซิเลีย 20-50 อัน และ 1 คินอคซิเลียม โดยทั่วไป เซลล์เส้นขนทั้งในนิวโรมาสต์ และช่องหูชั้นในจะส่งกระแสประสาทเป็นระยะๆ แม้อยู่ในระยะพัก ในขณะที่เซลล์เส้นขนไม่มีการโค้งตัว เมื่อมีแรงมากจะทำให้เกิดการโค้งตัวของเซลล์ (ขน) ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนที่ขึ้นลง หรือแรงดึงดูดของโลก จะส่งผลให้การส่งกระแสประสาทไปยังสมองมีการเปลี่ยนแปลง ถ้ามีเซลล์มีการโค้งไปในทิศของคินอคซิเลียม จะส่งผลให้เกิดการกระตุ้นให้เกิดการเป็นบวกเพิ่มขึ้นของศักย์เยื่อหุ้มเซลล์ (excitatory depolarization) ของเซลล์เส้นขน ในขณะที่การเคลื่อนที่ในทิศตรงกันข้ามกับคินอคซิเลียม จะทำให้ศักย์ไฟฟ้าเพิ่มขึ้นทำให้ยับยั้งการส่งกระแสประสาท (inhibitory hyperpolarization) ความแรงของการกระตุ้น (magnitude) จะขึ้นกับระดับของการโค้งตัวของเซลล์ หรือเซลล์เส้นขน ถ้ากลุ่มเส้นใยขนมีการโค้งตัวออกจากแนวแกนตั้งหลักมาก การตอบสนองจะต่ำลง การเกิดการลดความต่างศักย์จะทำให้การส่งกระแสประสาทผ่านเส้นใยรับความรู้สึก (afferent fiber) เกิดเพิ่มมากขึ้น ในทางตรงกันข้าม หากเกิดการเพิ่มความต่างศักย์ จะทำให้ความถี่ของศักยะงานเกิดได้ลดลง เซลล์เส้นขนจะมีการเปลี่ยนโครงสร้างเป็นจุดประสานประสาทเคมีที่ส่วนปลายของเซลล์ประสาทรับความรู้สึก (afferent neuron) ที่ซึ่งส่วนของแอกซอนจะไปเชื่อมต่อกับโครงสร้างอื่นของเวสทิบูลาร์ เพื่อให้เกิดเป็นประสาทเวสทิบูลาร์ (vestibular nerve) ซึ่งจะมีการรวมกันของเส้นประสาทที่เกี่ยวข้องกับการได้ยินที่มาจากส่วนของอวัยวะรูปหอยโข่งเพื่อสร้างเป็นประสาทการได้ยิน (vestibulocochlear nerve) อีกชั้นหนึ่ง

รูปที่ 5.70 โครงสร้างของเวสติบูลาร์ แอปพาราตัส (ที่มา: ดัดแปลงจาก Austin Community College District, 2008)

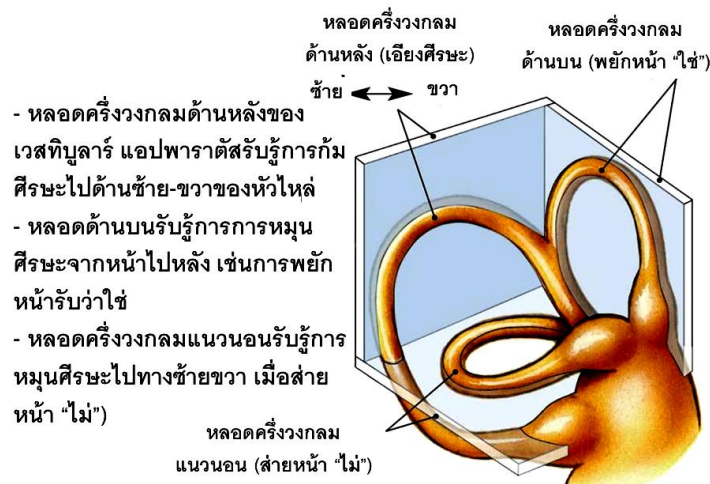
รูปที่ 5.71 โครงสร้างของเซลล์เส้นขน การเคลื่อนที่ของร่างกาย และการเคลื่อนที่ของเอนโดลิมฟ์ (ที่มา: ดัดแปลงจาก Austin Community College District, 2008)

บทบาทของหลอดกึ่งวงกลม (role of the semicircular canals)

โครงสร้างที่ทำหน้าที่ในการรับรู้การเคลื่อนไหว และการทรงตัวของส่วนศีรษะ (vestibular senses) ได้แก่หลอดกึ่งวงกลม ที่เกี่ยวข้องกับทั้งการหมุน การเอียง การทรงตัว และการก้มศีรษะ ไม่ว่าจะเป็นการเริ่มและหยุด การหมุน การพุ่งลงต่ำ และการหันของศีรษะ

หูแต่ละข้างจะประกอบไปด้วยหลอดกึ่งวงกลม 3 วง วางตั้งฉากตรงมุมขวาของแต่ละวง เซลล์เส้นขนที่รับรู้ความรู้สึก (receptive hair cells) ของแต่ละหลอดจะวางทอดตัวอยู่ที่ส่วนบนสุดของหลอดตรงส่วนที่เรียกว่า กระเปาะแอมพูลลา (ampulla) ซึ่งเป็นส่วนที่มีการขยายตัวของส่วนฐานของโพรงครึ่งวงกลม มีส่วนของเส้นขนฝังตัวอยู่ในโครงสร้างที่เรียกว่า คูพูลา (cupula) เช่นเดียวกับที่พบในนิวโรมาสต์ ซึ่งจะยื่นยาวเข้าไปในสารน้ำ

หนืด เอ็นโดลิมพ์ (endolymph) ที่อยู่ภายในแอมพูลลา โดยคูพูลาจะมีการเคลื่อนไปทางเดียวกับทิศทางการที่สารน้ำเคลื่อนที่ คล้าย ๆ กับการไหลเป็นสายของสายรุ้งตามกระแสลม

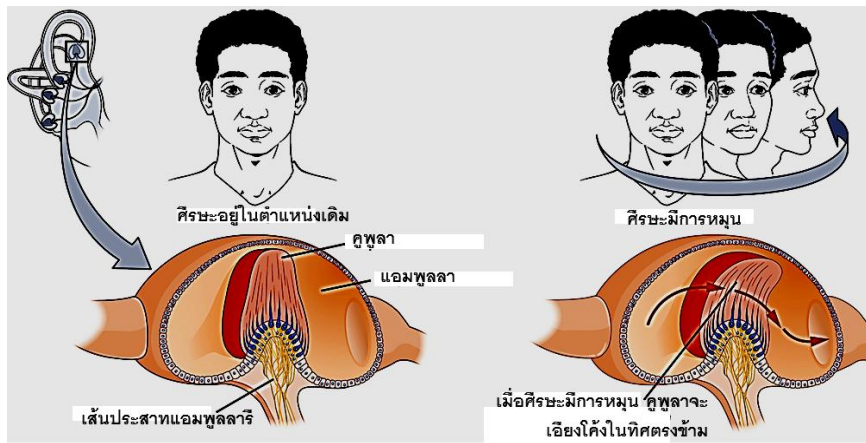

รูปที่ 5.72 โครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับการหมุน ก้ม เงยศีรษะ (ที่มา: ตัดแปลงจาก Austin Community College District, 2008)

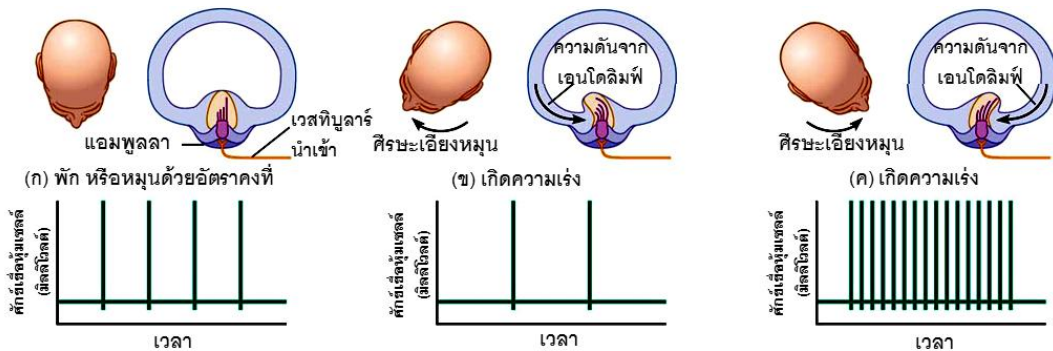
การเร่งความเร็ว (acceleration) หรือการลดความเร็ว (deceleration) ระหว่างที่มีการหมุนของศีรษะ ไม่ว่าจะไปในทิศทางใดก็ตาม จะส่งผลให้เกิดการไหลของสารน้ำในหลอดกึ่งวงกลมอย่างน้อย 1 วง เนื่องจากการวางตัวที่ตั้งฉาก 3 มิติ ของโครงสร้างชุดนี้

เมื่อส่วนของศีรษะเริ่มมีการเคลื่อนไหว ส่วนของโพรงกระดูก และส่วนที่เซลล์เส้นขนฝังตัวอยู่ในคูพูลา จะมีการเคลื่อนที่ตามศีรษะ ทำให้สารน้ำที่อยู่ในโพรงหลอดกึ่งวงกลมเกิดการเคลื่อนที่ แต่การที่โพรงกระดูกไม่ได้ยึดกับส่วนของกะโหลกศีรษะ สารน้ำจึงไม่ไหลไปในทิศทางที่ศีรษะหมุน แต่มีการเคลื่อนที่ไปในทิศทางด้านหลัง เนื่องมาจากแรงเฉื่อย (inertia) เมื่อสารน้ำในช่องว่างที่อยู่ในระนาบเดียวกับการเคลื่อนที่ของศีรษะ มีการไหลในทิศทางตรงกันข้ามกับที่ศีรษะหมุน (เช่นการที่ร่างกายเราเอียงไปทางซ้าย เมื่อรถที่เรานั่งเลี้ยวไปทางขวาจะทันหัน) การไหลของสารน้ำนี้ทำให้คูพูลาซึ่งมีขนาดเล็กลู่ไปในทิศทางตรงกันข้ามกับทิศที่ศีรษะหมุน และมีการโค้งตัวของเซลล์รับความรู้สึกที่ฝังตัวอยู่ใน หากศีรษะยังคงเกิดการหมุนไปในทิศทางเดิม ด้วยอัตราเดิม สารน้ำในโพรงจะเกิดการเคลื่อนที่กลับขึ้นมา แล้วไหลไปในทิศทางที่ศีรษะหมุน เส้นขนกลับมาตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ยังไม่เกิดการโค้งตัว เมื่อศีรษะค่อย ๆ หมุนช้าลง และหยุดหมุน จะเกิดการไหลกลับของสารน้ำ นั่นคือโพรงกึ่งวงกลมจะทำหน้าที่ตรวจจับการเคลื่อนไหวของศีรษะ ทั้งทิศทางและอัตราเร็ว และจะไม่มีการตอบสนองหากศีรษะมีการเคลื่อนที่เพียงเล็กน้อย หรือเมื่อมีการเคลื่อนไหวด้วยความเร็วคงที่

ขนาดของหลอดกึ่งวงกลมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระบวนการวิวัฒนาการ ในพวกไพรเมทที่ จะต้องมีการแกว่งตัวไปตามกิ่งไม้ และพวกมีกระดูกสันหลังที่บินได้ส่วนของหลอดกึ่งวงกลมจะมีขนาดใหญ่มาก เนื่องจากต้องพัฒนาสำหรับการเคลื่อนไหวในแนว 3 มิติที่ซับซ้อน ส่วนพวกสัตว์บกจะมีขนาดกลาง ๆ รวมถึงสัตว์ต้นตระกูลของพวกวาฬ ส่วนพวกวาฬยุคใหม่จะมีขนาดของหลอดกึ่งวงกลมเล็กมาก สันนิษฐานว่า เพื่อลดความไวต่อการหมุนของส่วนศีรษะ ป้องกันไม่ให้เกิดการเมาคลื่น (seasickness) หรือเนื่องจากสัตว์พวกนี้ไม่ค่อยมีการเคลื่อนไหวของศีรษะ

รูปที่ 5.73 การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างหลอดกึ่งวงกลมเมื่อมีการหมุนศีรษะ (ที่มา: ดัดแปลงจาก OpenStax, 2016)

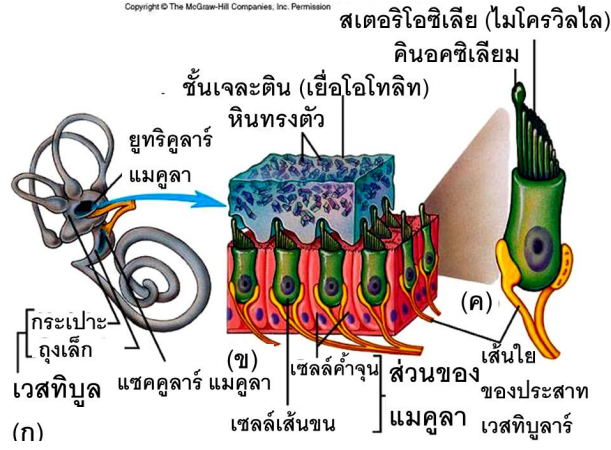
รูปที่ 5.74 การส่งสัญญาณเมื่อมีการหมุนไปมาของศีรษะ (ที่มา: ดัดแปลงจาก Angelaki และ Dickman, 2018)

บทบาทของโอโทลิท ออร์แกน (role of the otolith organs)

ในขณะที่หลอดกึ่งวงกลมทำหน้าที่ส่งข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของศีรษะไปยังสมอง โอโทลิท ออร์แกนทำหน้าที่ส่งข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งของศีรษะที่เกี่ยวข้องกับแรงโน้มถ่วง และการเคลื่อนที่ในแนวเส้นตรงต่อเนื่อง (linear motion) โดยโอโทลิท ออร์แกน ประกอบด้วย กระจเปาะ (utricle) และถุงเล็ก (sacculle) ที่มีโครงสร้างเป็นถุง อยู่ภายในโพรงกระดูกที่ตั้งอยู่ระหว่างหลอดกึ่งวงกลม และอวัยวะรูปหอยโข่ง เซลล์ที่เซลล์เส้นขนรับความรู้สึกในอวัยวะรับความรู้สึกนี้มีการยื่นพุ่งเข้าไปในแผ่นเจลละตินที่เคลือบอยู่ด้านบน เมื่อมีการเคลื่อนที่ของเส้นขนจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศักย์เยื่อหุ้มเซลล์เส้นขน ผลึกเล็ก ๆ ของแคลเซียมคาร์บอเนตจำนวนมากเรียกว่า หินในหู (ear stones) ซึ่งมีความเหมือนกับหินทรงตัว ที่พบในถุงทรงตัวของสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง วางแผ่นอยู่ในส่วนของชั้นเจลละตินทำให้เกิดความหนัก และแรงเฉื่อยมากกว่าสารน้ำอยู่รอบ ๆ เมื่อสัตว์มีการยกศีรษะตั้งขึ้น เส้นขนที่อยู่ภายในกระจเปาะจะมีการหมุนตั้งขึ้น (vertical) และถุงเล็กจะนอนทอดในแนวขวาง (horizontal)

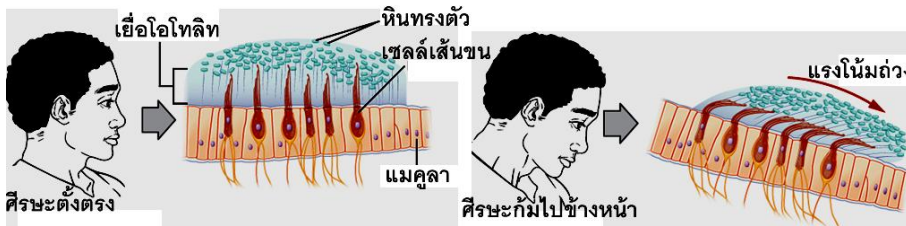
รูปที่ 5.75 ที่ตั้งของโอโทลิทออร์แกน (ซ้าย) ทิศทางการเคลื่อนที่ของเส้นขนบนกระจเปาะ และถุงเล็กเมื่อแหงนหน้า (ขวา) (ที่มา: ดัดแปลงจาก Hain, 2013)

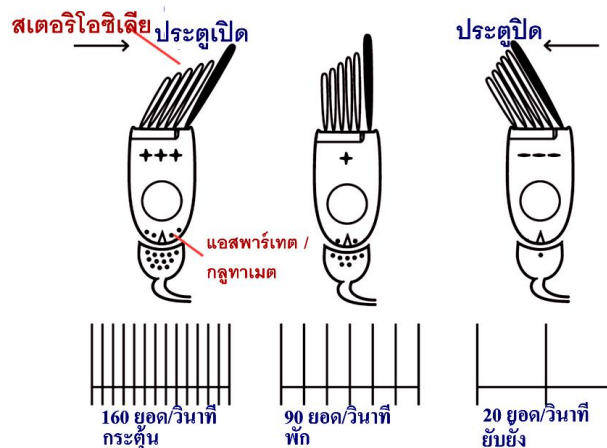
รูปที่ 5.76 โครงสร้างของเซลล์เส้นขนของเส้นขนบนกระเปาะ และถุงเล็ก (ที่มา: ดัดแปลงจาก Austin Community College District, 2008)

หากเราพิจารณาการทำงานของกระเปาะ เมื่อโอโทลิทที่ฝังตัวอยู่บนส่วนที่เป็นเจลละตินมีการเคลื่อนที่ไปทางด้านข้าง และเอียงตัวได้ 2 ทิศทาง ดังนี้

1. เมื่อมีการเอียงของศีรษะไปในทิศทางที่เอียงออกจากแนวที่ตั้งตรง (เช่น แหงนหน้า หรือก้มศีรษะ) เส้นขนจะมีการโค้งไปในทิศทางเดียวกับที่มีการเอียง และเนื่องจากแรงดึงดูดที่มีผลต่อส่วนบนของเจลละตินที่หนัก ภายในแต่ละข้างของกระเปาะของศีรษะนั้น จะมีมัดของขนเซลล์ที่เกิดการหมุน และเกิดการเปลี่ยนแปลงศักย์ไฟฟ้าให้เป็นบวกมากขึ้น ในขณะที่ศักย์ไฟฟ้าจะมีความเป็นลบเพิ่มขึ้นเมื่อศีรษะอยู่ในตำแหน่งอื่นที่ไม่ใช่การเงยหน้า สมอจะรับรู้ความรู้สึกที่เกิดจากรูปแบบการส่งกระแสประสาทที่แตกต่างกันไปตามการวางตำแหน่งของศีรษะ ที่ขึ้นอยู่กับแรงดึงดูด

รูปที่ 5.77 การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างหลอดกึ่งวงกลม เมื่อมีการก้มศีรษะ (ที่มา: ดัดแปลงจาก OpenStax, 2016)

รูปที่ 5.78 ทิศทางการเคลื่อนที่ของสเตอร์ไอซึเลีย และคินอคซิลเลียม โดยในสภาวะการลดความต่างศักย์จะมีการเคลื่อนที่ของสเตอร์ไอซึเลียเข้าหาคินอคซิลเลียม ในขณะที่สภาวะการเพิ่มความต่างศักย์ จะมีการเคลื่อนที่ของสเตอร์ไอซึเลียออกห่างคินอคซิลเลียม (ที่มา: ดัดแปลงจาก Angelaki และ Dickman, 2018)

2. เส้นขนของกระเปาะจะเปลี่ยนตำแหน่งโดยการเคลื่อนที่ต่อเนื่องในแนวแกนนอน อย่างเช่นการเดินทางเคลื่อนตัวไปข้างหน้า ด้านหลัง หรือด้านข้าง เมื่อสัตว์เริ่มต้นเดินตรงไปข้างหน้า ส่วนของโอโกลิทที่อยู่ด้านบนของเยื่อเหนียวในครั้งแรกจะเคลื่อนไปอยู่ด้านหลังของเอ็นโดลิมฟ์ และเส้นขน เนื่องจากยังคงมีแรงเฉื่อยอยู่จากนั้นเส้นขนจะเกิดการโค้งงอไปยังด้านหลังตรงกันข้ามกับที่มีการเคลื่อนที่ของศีรษะไปข้างหน้า ถ้าการเดินทางยังคงเกิดไปเรื่อย ๆ ชั้นที่เป็นเจลละตินของโครงสร้างจะจับการเคลื่อนที่ได้ และเกิดการเคลื่อนที่ในอัตราเดียวกับการเคลื่อนไปข้างหน้า และเส้นขนจะไม่มีแรงโค้งงออีกต่อไป เมื่อสัตว์หยุดเดิน ส่วนของแผ่นโอโกลิทจะยังคงเคลื่อนที่ไปข้างหน้าในขั้นแรก ในช่วงที่ศีรษะเคลื่อนที่ช้าลง และหยุด คือ มีการโค้งงอของเซลล์เส้นขนไปด้านหน้า นั่นคือ เซลล์เส้นขนของกระเปาะรับรู้การเคลื่อนที่ในแนวนอน ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนที่ของศีรษะทั้งการยกขึ้น และก้มลงได้อย่างต่อเนื่อง แต่มันไม่ได้ทำการขยายข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวในแนวเส้นตรงด้วยอัตราการเคลื่อนที่ที่คงที่

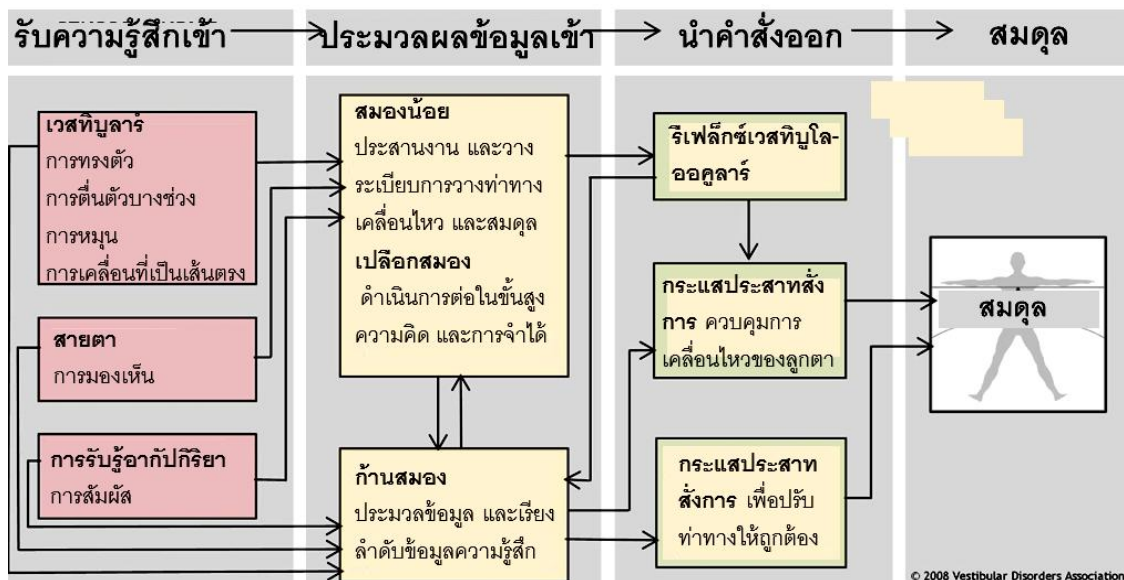
รูปที่ 5.79 การเคลื่อนที่ของศีรษะในสองทิศทาง (ที่มา: ดัดแปลงจาก OpenStax, 2016)

ส่วนของถุงเล็กเองก็ทำหน้าที่เช่นเดียวกับกระเปาะ ยกเว้นแต่มันเลือกที่จะตอบสนองต่อการเอียงของศีรษะที่มีทิศออกจากแนวนอน เช่นการดำดิ่งลงในน้ำ และต่อทิศทางในแนวตั้งขึ้นและลงอย่างต่อเนื่อง เช่นการทะยานพุ่งขึ้นและลง เหตุการณ์นี้เป็นที่น่าสนใจในกรณีของปลาที่มีลำตัวแบน เช่นปลาลิ้นหมา (flounders) ที่ลูกปลาวัยอ่อน (fry) มีรูปร่าง และการหมุนตัวเหมือนกับปลาส่วนใหญ่ แต่มีการเปลี่ยนรูปร่างไปเป็นตัวเต็มวัยที่มีการนอน และว่ายน้ำด้วยลำตัวข้างเดียว ซึ่งแม้ว่าตาอีกข้างจะมีการเคลื่อนที่ข้ามมาอยู่รวมกันที่ส่วนด้านบนของศีรษะ ปลอยให้ส่วนด้านล่างไร้ลูกตาแต่ส่วนของระบบเวสทิบูลาร์กลับไม่มีการเปลี่ยนแปลง หรือย้ายตามมา นั่นคือ ยังมีการทำหน้าที่ที่ระดับตั้งฉาก 90° เช่นเดียวกับปลาชนิดอื่น และเชื่อว่า ถุงเล็กมีการทำหน้าที่แทนกระเปาะในการควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกาย เนื่องมาจากมีพัฒนาการของระบบประสาทส่วนกลางขึ้นมาใหม่

รูปที่ 5.80 ปลาลิ้นหมาตัวเต็มวัยที่ว่ายน้ำตะแคงข้างเดียว (ที่มา scuba.about.com)

สัญญาณประสาทที่ส่งมาจากส่วนประกอบต่าง ๆ ของเวสทิบูลาร์ แอปพาราตัสจะผ่านเข้าทางประสาทการได้ยิน (vestibulocochlear) และเวสทิบูลาร์ นิวเคลียส (vestibular nuclei) ซึ่งเป็นกลุ่มของตัวเซลล์ของเซลล์ประสาทในก้านสมองไปยังสมองน้อย ในส่วนของก้านสมอง และสมองน้อยนี้เองที่จะมีการประมวลข้อมูลที่ร่างกายรับเข้ามาจากส่วนของผิวหนัง ตา ข้อต่อ และกล้ามเนื้อ เพื่อ 1) รักษาสมดุลการเคลื่อนที่ และจัดทำทางให้เหมาะสม 2) ควบคุมกล้ามเนื้อตาภายนอกเพื่อให้ลูกตายังคงอยู่ในตำแหน่งที่ถูกต้องอยู่เสมอ แม้ว่าจะมีการเคลื่อนที่ไปมาของศีรษะ และ 3) รับรู้การเคลื่อนที่ และการหมุนของศีรษะ

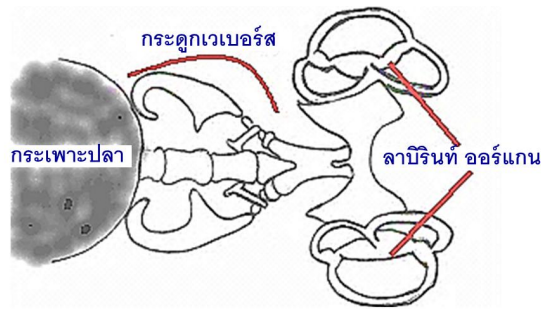
รูปที่ 5.81 การนำข้อมูลเข้า และออกจากเวสทิบูลาร์นิวเคลียส (ที่มา: ดัดแปลงจาก OpenStax, 2016)

ปลายประสาทรับรู้จากปฏิกิริยาในกล้ามเนื้อ เอ็น และข้อต่อส่งข้อมูลการวางท่าและการขยับแขนขา (proprioceptors in the muscles, tendons, and joints give information on limb position and motion)

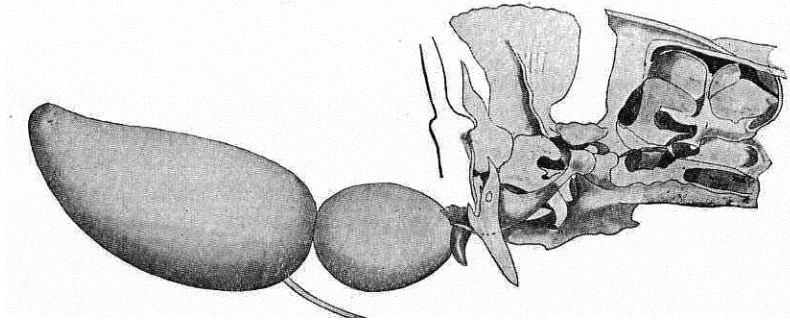
ตัวรับความรู้สึกจากแรงกลชนิดสุดท้ายที่ใช้ในการรับรู้การทรงตัวของร่างกาย คือ ตัวรับรู้การยืดตัว (stretch sensor) และตัวรับรู้ที่เกี่ยวข้องเมื่อมีการขยับตัวของกล้ามเนื้อ ไม่ว่าจะเป็นกล้ามเนื้อรูปกระสวย (muscle spindles) อวัยวะเอ็นกล้ามเนื้อลายกอลจี้ (golgi tendon organs) และตัวรับรู้อื่น ๆ ในมนุษย์ ตัวรับรู้เหล่านี้จะทำให้เกิดการส่งต่อไปยังสมอง ที่บางครั้งเรียกว่า การรับสัมผัสการเคลื่อนไหว และการทรงตัว (kinesthetic sense) จัดเป็นประสาทสัมผัสที่หก ที่ทำให้เรารู้ว่าแขน-ขาอยู่ที่ไหนเมื่อเรากำลังหลับตา ตัวรับรู้นี้จะทำให้เกิดการตอบสนองแบบย้อนกลับไปยังสมองน้อย ในขณะที่กำลังมีการเรียนรู้เกี่ยวกับทักษะของกล้ามเนื้อ เพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวอย่างราบรื่น

หู การได้ยิน และการรับรู้คลื่นเสียงของตัวรับรู้ทางกล (ears, hearing, and the mechanoreception of sound wave)

การตรวจจับคลื่นเสียงไม่ได้มีโดยทั่วไปเหมือนตัวรับแสง และการสัมผัส เช่นในสิ่งมีชีวิตเซลล์เดียวจะไม่มีตัวรับเสียง แต่ในสัตว์จำนวนมากจะสามารถรับรู้เสียงได้เช่นเดียวกับที่รับรู้แสง แต่พบการสัมผัสน้อยกว่า เสียงเป็นการเตือนอย่างเนิ่น ๆ (early warning) ให้ความรู้ตัวก่อนอันตรายจากผู้ล่า คู่แข่ง การทำร้ายทางกายภาพ การข่มขู่เหยื่อ และเสียงเรียกหาคู่เพื่อการผสมพันธุ์ ปลาหลายชนิดได้ยินเสียงเนื่องจากเหตุผลข้างต้นบางข้อ เช่นการผิวกายอย่างต่อเนื่องของปลาคางคก (toad fish) ตัวผู้ใช้สำหรับเรียกหาคู่ระหว่างฤดูผสมพันธุ์ นักวิจัยเชื่อว่าปลา และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกสามารถรับรู้เสียงที่แทรกผ่านเข้าไปในร่างกาย ทำให้เกิดการสั่นสะเทือนของโอโทลิทภายในช่องหูส่วนใน ปลาบางชนิด เช่นปลาชิว (minnow) และปลาดุกมีโครงสร้างที่เรียกว่า เวเบอร์เรียน แอปพาราตัส (Weberian apparatus) ที่ประกอบด้วย เนื้อเยื่อเกี่ยวพัน กล้ามเนื้อ และกระดูกที่ทำหน้าที่ขนส่งเสียงจากส่วนของกระเพาะลม (gas bladder) ไปยังส่วนของช่องหูชั้นใน ซึ่งจัดเป็นข้อเด่นเนื่องจากกระเพาะลมสำหรับว่ายน้ำ (swim bladder) มีความไวต่อการสั่นสะเทือนของเสียงมากกว่าส่วนของโอโทลิท ไม่ว่าโอโทลิทจะได้รับการกระตุ้นจากการรับเสียงโดยตรง หรือจากทางอ้อมผ่านกระเพาะว่ายน้ำ ทำให้เกิดการแยกออกของขนเซลล์ที่เซลล์เส้นขนรับความรู้สึก และส่งผลให้เกิดศักยะงาน

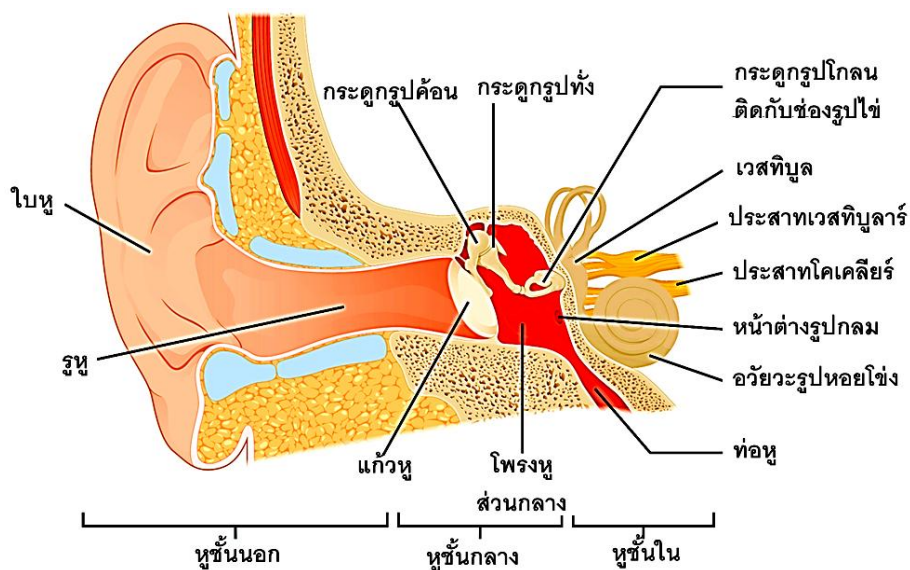

รูปที่ 5.82 เวเบอร์เรียน แอปพาราตส์ที่ปลาใช้ในการฟังเสียง (ที่มา: ดัดแปลงจาก Dictionary of ichthyology, 2009)

รูปที่ 5.83 เวเบอร์เรียน แอปพาราตส์ และกระเพาะปลาของปลาฉลาม (ที่มา Dictionary of ichthyology, 2009)

เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์น้ำ สัตว์ที่อาศัยอยู่ในบรรยากาศจะมีการพัฒนาโครงสร้างเพื่อรับ และปรับแปลงคลื่นเสียงที่เคลื่อนผ่านอากาศ หูแต่ละข้างของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมแบ่งออกเป็น 3 ส่วนด้วยกัน คือ ช่องหู ส่วนนอก ส่วนกลาง และส่วนใน เมื่อมีคลื่นเสียงผ่านเข้ามาในช่องหู หูส่วนนอก และส่วนกลางจะขนส่งคลื่นเสียงที่ลอยในอากาศเข้าไปยังส่วนของช่องหูชั้นในที่มีสารน้ำบรรจุอยู่ เพื่อขยายขนาดของคลื่นเสียง (amplify) ช่องหูชั้นในของสัตว์มีกระดูกสันหลังที่อาศัยอยู่บนบกจะมีวิวัฒนาการจนมีการแยกกันระหว่างตัวรับความรู้สึกเกี่ยวกับการได้ยิน ได้แก่ อวัยวะรูปหอยโข่ง (cochlea) ที่มีตัวรับความรู้สึกเกี่ยวกับการได้ยินจำนวนมาก ที่ใช้สำหรับการเปลี่ยนคลื่นเสียงให้กลายเป็นกระแสประสาท

รูปที่ 5.84 โครงสร้างของหู และส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการได้ยิน (ที่มา: ดัดแปลงจาก OpenStax, 2016)

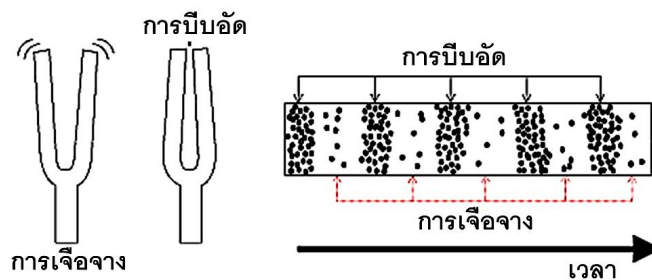
ในสัตว์มีกระดูกสันหลังกลุ่มที่ไม่ใช้สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม นักมีวิวัฒนาการด้านการฟังสูงที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมบางชนิด เช่น ช้าง พบว่านกบางสปีชีส์สามารถได้ยินเสียงระดับอินฟราเรดได้เช่นกัน หูส่วนนอกของนกไม่เด่น แม้ว่าจะมีส่วนยื่น (ear-flaps) หรือมีขนพิเศษปกคลุมเพื่อเพิ่มการขยายเสียง เช่นนกแสก (barn owl: *Tyto alba*) สัตว์ในตระกูลนกเค้าแมวบางชนิด พบว่ารูเปิดของหูด้านซ้าย และขวาจะแตกต่างกันตรงความสูง และทิศทางที่อยู่บนศีรษะ เพื่อให้สามารถรับเสียงได้อย่างแม่นยำที่สุด และจำเพาะตามแหล่งที่มาของเสียง ทำให้นกแสกประสบความสำเร็จในการล่าเหยื่อสูงในที่มีดเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจาก สมอสมองกลาง (midbrain) ของนกฮูกจะมีเซลล์ที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่จำเพาะพิเศษ ที่เกิดจากการกระตุ้นจากสิ่งแวดล้อมภายนอก นั่นทำให้นกฮูกสามารถมองเห็นตำแหน่งของเหยื่อได้โดยใช้เสียงมากระตุ้น

รูปที่ 5.85 รูเปิดของช่องหูนกแสก (ที่มา ARKive.com)

การได้ยิน เกิดจากการรับรู้พลังงานเสียงของเซลล์ประสาทรับความรู้สึก สัตว์มีกระดูกสันหลัง แมลง และพวกสัตว์มีเปลือกแข็งสามารถใช้ตัวรับที่รับแรงเชิงกลเพื่อใช้ในการรับคลื่นเสียงได้ คลื่นเสียงเดินทางแบบสันสะท้อนได้ทั้งในอากาศ และในสารน้ำที่ทำให้เกิดแรงบีบกดของโมเลกุล (compression) สลับกับส่วนที่มีความดันต่ำกว่า เนื่องจากการเจือจางของโมเลกุล (rarefaction)

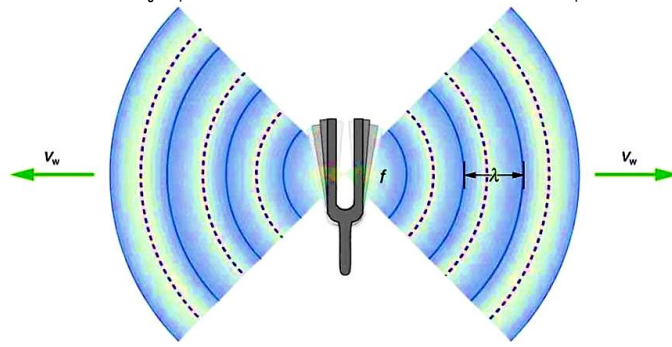
สิ่งของใด ๆ ที่สามารถทำให้เกิดการรบกวนของโมเลกุลในอากาศให้เกิดขึ้น 2 ส่วนสลับกันได้ สามารถทำให้เกิดคลื่นเสียงได้ หนึ่งในนั้นคือ การใช้ส้อมเสียง (tuning fork) เมื่อส้อมเสียงถูกกระทบ จะทำให้เกิดการสั่นของง่ามของส้อมเสียง เมื่อง่ามมีการเคลื่อนที่ 1 ชั่ว โมเลกุลของอากาศจะถูกผลักออกไปให้อยู่ใกล้ชิดกันมากขึ้น (กดชิดกัน) ทำให้แรงกดที่ส่วนนั้นสูงขึ้น และเมื่อการสั่นของง่ามส้อมเสียงเคลื่อนที่ไปข้างหน้า โมเลกุลของอากาศที่อยู่ด้านหลังง่ามส้อมเสียงจะแพร่ออกไป หรือเจือจาง (rarefied) ทำให้ตรงบริเวณนั้นมีความกดดันต่ำ เมื่อง่ามส้อมมีการเคลื่อนที่ไปในทิศทางตรงกันข้าม จะเกิดการเพิ่มการบีบอัด (compression) และภาวะกลายโปร่ง (rarefaction) ในทิศทางนั้นอีก

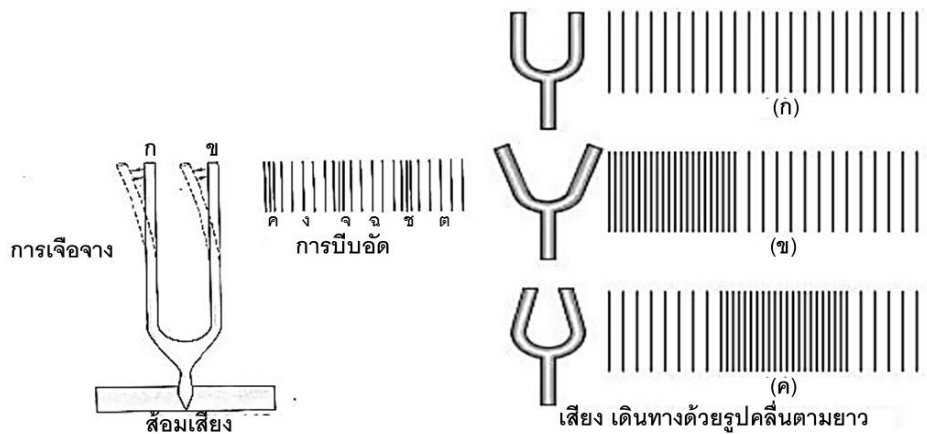
รูปที่ 5.86 การทำงานของส้อมเสียง (ที่มา: ดัดแปลงจาก PHARMACOLOGY, TOXICOLOGY & THERAPEUTICS, 2016)

แม้ว่าแต่ละโมเลกุลจะมีการเคลื่อนที่เพียงเล็กน้อย ด้วยระยะทางสั้น ๆ เมื่อส้อมเสียงเกิดการสั่น แต่การเปลี่ยนแปลงความกดดันของโมเลกุลที่อยู่ในอากาศ ทั้งความเข้มข้นสูงขึ้น และเจือจางลงสลับกันไปนี้ ถูกสร้างให้เกิดการขยายตัวออกไปในรูปแบบของลูกคลื่นสูง ๆ ต่ำ ๆ (rippling fashion) การรบกวนโมเลกุลอากาศจะไปรบกวนโมเลกุลส่วนที่อยู่ใกล้เคียงทำให้เกิดส่วนหด-ขยายของลูกคลื่นในอากาศอย่างต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ

คลื่นเสียงจะค่อย ๆ กระจายเมื่อเดินทางต่อเนื่องไกลออกจากแหล่งกำเนิด ความเข้มของเสียงจะลดลงจนกระทั่งสิ้นสุดลง (dies out) เมื่อคลื่นเสียงถูกสุดท้ายอ่อนแรงเกินกว่าจะไปรบกวนโมเลกุลของอากาศรอบ ๆ ได้

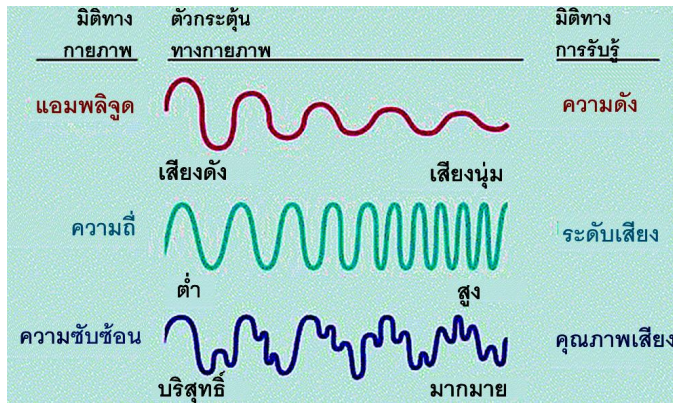
รูปที่ 5.87 การเคลื่อนตัวของคลื่นเสียง (ที่มา in Physics, 2016)

รูปที่ 5.88 การเปลี่ยนแปลงโมเลกุลของอากาศเมื่อมีการสั่นส้อมเสียง (ที่มา: ดัดแปลงจาก Ncert Help)

เมื่อแบ่งรูปแบบของเสียง สามารถแบ่งได้ตามความสูงต่ำ (pitch; tone) ความเข้ม (intensity; loudness) และตามคุณลักษณะ (timbre; quality) ของเสียง
ระดับเสียง (pitch)

ระดับเสียงสูงต่ำ หรือสัญญาณเสียง (tone) เช่นโน้ตตัวซี หรือตัวจี ที่การวัดพิจารณาจากความถี่ (frequency) ของการสั่น นั่นคือ ยิ่งคลื่นเสียงมีความถี่สูง ยิ่งมีความสูงของระดับเสียงมาก ในมนุษย์ เราสามารถรับคลื่นเสียงที่มีความถี่ 20-20,000 รอบต่อวินาที หรือเฮิรตซ์ (Hz) แต่จะมีความไวต่อคลื่นเสียงที่มีความถี่ระหว่าง 1,000-4,000 เฮิรตซ์ เมื่อเปรียบเทียบกับปลาทองที่ตรวจจับคลื่นเสียงในช่วง 50-3,000 เฮิรตซ์ กับช่วงที่มีความไวมากที่สุดคือ 200-1,000 เฮิรตซ์ ส่วนสุนัข สามารถรับคลื่นเสียงได้ถึงระดับความถี่ 40 กิโลเฮิรตซ์ ช่วงคลื่นความถี่สูง หรือคลื่นเสียงอัลตราโซนิก (ultrasonic wave) นี้ ประกอบไปด้วย คลื่นเสียงที่สูงกว่าการได้ยินของมนุษย์ ในขณะที่คลื่นเสียงอินฟรา (infra wave) ประกอบด้วย คลื่นเสียงที่มีความถี่ต่ำเกินกว่าที่มนุษย์จะได้ยิน เช่นพวกค้างคาวกินแมลงสามารถระบุตำแหน่งของเหยื่อได้เนื่องจากการสะท้อนกลับของจังหวะคลื่นเสียง ซึ่งมีความยาวคลื่นต่อรอบ (duration) อยู่ระหว่าง 10-15 มิลลิวินาที (5 จังหวะต่อวินาที) และประกอบด้วย คลื่นเสียงที่ส่งย้อนกลับมา (descending frequency spectrum) แตกต่างกันไปตั้งแต่ 100 กิโลเฮิรตซ์ จนถึง 20 กิโลเฮิรตซ์ การสะท้อนกลับของเสียง (echo) จากแมลงจึงถูกตรวจจับได้จากใบหูที่มีขนาดใหญ่ของค้างคาว และสมองของค้างคาวนำข้อมูลไปประมวลผลตำแหน่งที่อยู่ของแมลงอีกชั้นหนึ่ง กระบวนการที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า การหาตำแหน่งที่อยู่ของวัตถุโดยคิดจากเวลา และทิศทางของการสะท้อนกลับ (echolocation) เป็นการนำหลักการสะท้อนกลับของเสียงเพื่อบอกตำแหน่งของวัตถุที่อยู่ในสิ่งแวดล้อม

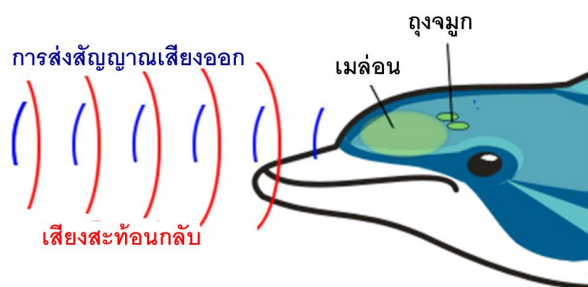

รูปที่ 5.89 การเปรียบเทียบลักษณะของคลื่นเสียงแบบต่าง ๆ (ที่มา: ดัดแปลงจาก OpenStax, 2016)

สัตว์มีกระดูกสันหลังอื่นที่สามารถรับข้อมูลจากเสียงสะท้อนที่มันสร้างขึ้นได้ คือ โลมา หนูผี (shrews) และนกอีกหลายสปีชีส์ รวมถึงวาฬมีฟัน (toothed whales) ที่อยู่ในกลุ่มของวาฬมีฟัน (Odontoceti) ต่างล้วนแล้วแต่สามารถสร้างคลื่นเสียง คลิ๊ก (click) ที่มีความถี่ตั้งแต่ 200 เฮิร์ตซ์ -32 กิโลเฮิร์ตซ์ เพื่อสื่อสารระหว่างวาฬด้วยกัน หรือเพื่อสะท้อนตำแหน่งที่อยู่ของเหยื่อ เช่นหมึก หรือสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อม นักสัตววิทยาเชื่อว่า การสร้างคลื่นเสียงคลิ๊กสะท้อนของโลมานั้น 1) สร้างจากริมฝีปากที่อยู่ใกล้กับช่องหายใจ (blowhole) 2) ทำให้เกิดการรวมศูนย์ (focus) ภายในอวัยวะที่มีรูปร่างคล้ายแตงเมล่อน (melon) ที่เต็มไปด้วยไขมันบรรจุอยู่ภายในส่วนหน้าของศีรษะ ทำหน้าที่คล้ายเลนส์ที่ใช้สำหรับโฟกัสแสง 3) คลื่นเสียงมีการเคลื่อนที่ไปทั่วจนกระทั่งไปกระทบกับวัตถุ หรือสัตว์อื่น ทำให้เกิดการสะท้อนกลับของเสียง 4) เสียงที่สะท้อน (echo) กลับมายังโลมา 5) มีส่วนของก้อนไขมันในขากรรไกรล่างรับการสะท้อน และ 6) เกิดการรวมศูนย์ หรือโฟกัสที่ส่วนของช่องหูชั้นใน จากนั้นสมองของโลมาจะทำการประมวลผลว่าวัตถุที่สะท้อนเสียงมาอยู่ห่างออกไปเท่าไร โดยอาศัยระยะเวลาที่ล่าช้ากว่าจะได้ยินเสียงสะท้อนกลับมา (delay of the echo) โดยดูจากการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของเสียง นอกจากนี้ โลมายังสามารถเรียนรู้เพื่อการจำแนกส่วนประกอบของวัตถุ และการสร้างเสียงคลิ๊กซ้ำ จะทำให้สามารถระบุขนาด และความเร็วของวัตถุได้ ค้างคาเองก็ใช้ระบบเดียวกันนี้เพื่อให้มันสามารถไล่ล่า และจับแมลงตัวเล็ก ๆ ในขณะที่มันกำลังบินด้วยความเร็วสูง และมองไม่เห็นเหยื่อที่มันจะล่า

วาฬเองก็สามารใช้เสียงอินฟราสำหรับการสื่อสารระยะไกล และกระจายข่าว เช่นแจ้งแหล่งอาหาร โดยใช้คลื่นเสียงที่มีความถี่น้อยกว่า 60 เฮิร์ตซ์ จัดเป็นการสื่อสารด้วยเสียง (acoustic communication) ที่สำคัญในการดำรงชีวิตของสัตว์ในช่วงเวลากลางวัน หรือในที่ลึก หรือน้ำขุ่น

คลื่นเสียงความถี่ต่ำเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อม และทำหน้าที่ในการสื่อสารระยะไกล สามารถเคลื่อนที่ได้ดีทั้งในพื้นดิน และอากาศ เช่นช้าง สามารถใช้ความถี่ตั้งแต่ 14-25 เฮิร์ตซ์ ที่สามารถเคลื่อนที่ได้ระยะทางไกลหลายกิโลเมตร ซึ่งจัดว่าเป็นการส่งสัญญาณที่มีค่ามาก ทั้งนี้เนื่องจาก จะพบในรอบ 4 ปี และจะเกิดขึ้นเพียง 4 วัน ที่ช้างป่าตัวเมียจะส่งเสียงเรียกหาช้างตัวผู้ที่เจริญสมบูรณ์พันธุ์แล้วเข้ามาในถิ่นที่มันอยู่ เพื่อผสมพันธุ์ในช่วงที่มันเข้าสู่ระยะเป็นสัด (estrus) การเคลื่อนที่เข้ามาสู่ออมาเขตของสัตว์ที่ปรกติจะแยกตัวใช้ชีวิตตามลำพัง สามารถเกิดขึ้นได้เนื่องจากการสื่อสารในรูปแบบดังกล่าว (สิ่งที่น่าสนใจ คือนักวิทยาศาสตร์เพิ่งค้นพบว่าช้างสามารถรับรู้ถึงการสื่อสารนี้ เนื่องจากการสั่นสะเทือนของพื้นดินใต้เท้าของมัน)

รูปที่ 5.90 การตรวจจับตำแหน่งจากเสียงสะท้อนโดยเมล่อนในโลมา (ที่มา: ดัดแปลงจาก PinsDaddy, n.d.)

ความเข้มของเสียง (intensity of sound)

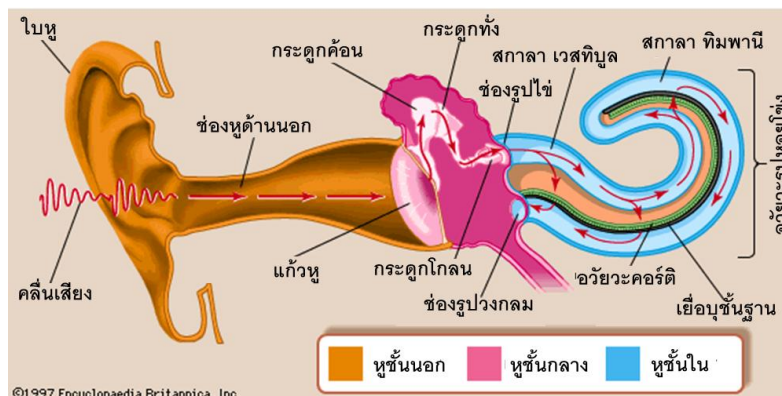
ความเข้มของเสียง หรือความดัง ขึ้นกับแอมพลิจูด (amplitude) หรือความกว้างของลูกคลื่น หรือความแตกต่างระหว่างส่วนของแรงบีบกดโมเลกุล และส่วนที่มีการกระจายตัวของโมเลกุลบางเบา ในระดับที่หูได้ยินเสียงนั้น ยิ่งคลื่นเสียงมีแอมพลิจูดสูง จะยิ่งได้ยินเสียงดังมาก หูของสัตว์ได้ยินเสียงความเข้มในระดับที่ต่างกัน ตั้งแต่เสียงที่เบามาก ๆ อย่างใบไม้ร่วง หรือเสียงดังกระหึ่มของน้ำตก ความดังมีหน่วยเป็นเดซิเบล (decibel, dB) ที่เป็นค่าที่ได้จากขั้นตอนวิธี (algorithm) ที่ใช้สำหรับวัดความดังของเสียง ตั้งแต่เสียงที่อ่อนแรงมากที่สุดที่สัตว์จะสามารถได้ยิน ที่เรียกว่า ค่าระดับกั้นการได้ยิน (hearing threshold) และเนื่องจากค่าที่คำนวณเป็นค่าลอการิทึม ดังนั้น ทุก ๆ 10 เดซิเบล จะมีค่าเป็นการเพิ่มขึ้นของเสียงที่ดังขึ้น 10 เท่า

คุณภาพของเสียง (sound timbre)

คุณภาพของเสียง สามารถแบ่งได้ตามเกณฑ์การปนกันของเสียง (overtones) ที่เป็นการเพิ่มส่วนของระดับเสียง (pitch) หรือสัญญาณเสียง (tone) ในรูปแบบที่เป็นการทับซ้อน (superimposed) การส่งเสียงที่เกิดจากการสั่นของส้อมเสียงจัดเป็นเสียงที่บริสุทธิ์ (pure tone) ไม่มีการแทรกของเสียงอื่น แต่เสียงส่วนใหญ่มักจะไม่มีบริสุทธิ์ ตัวอย่างเช่นการเล่นเครื่องดนตรีหลาย ๆ ชิ้นด้วยตัวโน้ตตัวเดียวกันพร้อม ๆ กัน (โน้ตตัวซี้ที่เกิดจากทริ้มเป็ดมีความแตกต่างจากโน้ตตัวซี้ที่เกิดจากเปียโน) การทับซ้อนกันของเสียงจนเกิดเสียงแตกเป็นการตอบสนองเมื่อได้ยินเสียงหลาย ๆ เสียงในเวลาเดียวกัน ผู้ฟังสามารถแยกเสียงตามคุณลักษณะเฉพาะ เนื่องจากมีการสร้างเสียงที่ซ้อนกันได้เป็นรูปแบบที่หลากหลาย

คลื่นเสียงสามารถเดินทางผ่านตัวกลางอื่น เช่นของแข็ง และของเหลว นอกเหนือจากอากาศ เนื่องจากน้ำมีความกดดันของคลื่นเสียง (compressible) น้อยกว่าอากาศ เสียงจึงมีชีวิตได้ไม่ตายนั่นเอง ส่วนในน้ำ คลื่นเสียงสามารถเคลื่อนที่ได้ด้วยความเร็วถึง 1,500 ม./วินาที เมื่อเปรียบเทียบกับความเร็วที่ในอากาศ ที่มีอัตราเร็วเพียง 340 ม./วินาที อย่างไรก็ตาม บีบอัดที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับน้ำจะเป็นอุณหภูมิของน้ำ และความดันอุทกสถิต (hydrostatic pressure) มีผลต่ออัตราเร็ว น้ำยิ่งลึกเท่าไร แรงกดของน้ำที่อยู่ด้านบนยิ่งหนัก การเคลื่อนที่ของคลื่นเสียงยิ่งเคลื่อนที่ไปได้เยอะ เคลื่อนที่อยู่ในน้ำทะเลเองก็มีความสามารถในการดูดซับเอาเสียงที่มีความถี่สูง ในขณะที่คลื่นเสียงที่ต่ำจะไม่ถูกรบกวนโดยโมเลกุลของเกลือ และสามารถเดินทางไปได้ไกลเป็นพัน ๆ กิโลเมตร

บทบาทของหูชั้นนอก และหูชั้นกลาง

รูปที่ 5.91 การแบ่งชั้นภายในช่องหู และทิศทางการเคลื่อนที่ของสัญญาณเสียง (ที่มา: ดัดแปลงจาก Encyclopædia Britannica, Inc., 2015)

หูชั้นนอก และหูชั้นกลางจะเปลี่ยนคลื่นเสียงที่ผ่านมาจากอากาศให้เป็นการสั่นสะเทือนของสารน้ำในช่องหูชั้นใน เนื่องจากช่องหูชั้นในมีตัวรับความรู้สึกอย่างพิเศษสำหรับเสียงที่พบในสารน้ำที่บรรจุอยู่ เสียงที่เดินทางผ่านอากาศจะต้องถูกนำเข้าไปในช่องหูชั้นใน ซึ่งส่งผลให้เสียงหมดพลังงาน เนื่องจากมีการเดินทางของคลื่นเสียงจากอากาศไปยังของเหลว โดยหน้าที่นี้เกิดโดยหูชั้นนอก และหูชั้นใน

ในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม หูส่วนนอกจะประกอบด้วยใบหู (ear; pinna) ท่อนำเสียงด้านนอก (ear canal; external auditory meatus) และแก้วหู (eardrum; tympanic membrane) ใบหูจะเป็นส่วนที่เห็นเด่นชัด

เป็นส่วนที่ยื่นออกมาของแผ่นปิด (flap) กระดูกอ่อน ทำหน้าที่รับเอาคลื่นเสียง และนำทางคลื่นเสียงให้เดินทางเข้ามาตามโพรงในช่องหู ในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมส่วนใหญ่จะมีการหมุนของใบหูไปยังทิศทางของเสียงที่ส่งเข้ามาเพื่อให้รับคลื่นเสียงได้มากที่สุด แต่ใบหูของมนุษย์จะเคลื่อนที่แทบไม่ได้

เนื่องจากรูปร่างของใบหูที่มีส่วนสำคัญในการรวบรวมเอาคลื่นเสียงที่มาจากทางด้านหน้า และป้องกันการเข้ามาของคลื่นเสียงจากทางด้านหลัง เพื่อให้สัตว์สามารถแยกได้ว่าเสียงมาจากด้านหน้า หรือด้านหลัง ในสัตว์เลื้อยคลาน ระบบการได้ยินจะไม่ค่อยมีความไวต่อเสียง เนื่องจากมีความตื้นของช่องหูส่วนนอก เป็นแอ่งเล็กๆ ในแต่ละข้างของศีรษะ ในสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก หูจะตั้งอยู่ทางส่วนหลังของศีรษะ และในแมลงจะพบหูที่ส่วนของขาหน้าหรือขาหลัง

การระบุว่าเสียงเข้ามาจากด้านซ้าย หรือขวาจะเกิดได้จาก 2 ประเด็น คือ 1) คลื่นเสียงจะเดินทางมาถึงใบหูข้างที่อยู่ใกล้กับแหล่งกำเนิดเสียงก่อนที่จะไปถึงหูอีกข้างที่อยู่ไกลกว่าเล็กน้อย และ 2) หูข้างที่อยู่ไกลกว่าจะได้ยินเสียงที่มีความเข้มน้อยกว่า (เสียงเบากว่า) หูข้างที่อยู่ใกล้กว่าเนื่องจากศีรษะทำหน้าที่เป็นส่วนกันสำคัญไม่ให้มีการเคลื่อนที่ต่อของคลื่นเสียง ปลาเช่น ปลาคอด มีความสามารถในการบอกแหล่งกำเนิดเสียง แต่ยังไม่ทราบกลไกทำงานที่แน่นอน เปลือกสมองส่วนการได้ยิน (auditory cortex) จะรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่มาทั้ง 2 เพื่อพิจารณาระบุตำแหน่งที่มาของแหล่งกำเนิดเสียง เป็นการยากที่จะระบุตำแหน่งเมื่อได้ยินจากหูเพียงข้างเดียว เมื่อไม่นานมานี้ มีการค้นพบว่า เปลือกสมองส่วนการได้ยินสามารถระบุตำแหน่งของเสียง โดยการตัดสินใจระยะเวลาที่เกิดจากการสร้างกระแสประสาทในรูปแบบที่จำเพาะ (firing pattern) ไม่ใช่การสร้างแผนที่ที่เกิดจากการสร้างกระแสประสาทแบบรวมครั้งเดียวจากหลาย ๆ ที่ (spatially organized map) เช่น เมื่อมีการระเบิดของกระแสประสาทหนึ่งจุดเล็ก ๆ ที่เปลือกสมองส่วนการมองเห็น ที่เกิดแบบจุดต่อจุดจากจุดตาที่ทำให้สัตว์สามารถระบุตำแหน่งของวัตถุที่มันมองเห็นได้

แก้วหูกับการรับเสียง

แก้วหูจะเกิดการสั่นอย่างพร้อมเพรียงกันกับคลื่นเสียงที่เข้ามาจากช่องหูส่วนนอก เนื่องจากเมื่อมีการผ่านเข้ามาของคลื่นเสียง จะเกิดการยึดตัวของเยื่อที่ทางเข้าช่องหูชั้นกลาง ทำให้มีการสั่นเนื่องจากการกระทบกับส่วนของคลื่นเสียงที่หลงผ่านมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของความกดดันไม่ว่าจะเพิ่มขึ้น หรือน้อยลงของระดับอากาศที่มาจากคลื่นเสียง จะทำให้แก้วหูที่มีความไวต่อการเปลี่ยนแปลงเกิดการโป่งเข้า และยื่นออกมาอย่างพร้อมเพรียงกับความถี่ของคลื่นเสียงที่เคลื่อนที่ผ่านมา

เนื่องจากแก้วหูมีอิสระต่อการเคลื่อนที่ของคลื่นเสียงที่เข้ามากระทบกับมัน ความดันของอากาศส่วนที่เหลือทั้งด้านหน้า และด้านหลังแก้วหูจะต้องมีค่าเท่ากัน ส่วนที่อยู่ด้านนอกของแก้วหูจะได้รับความกดดันจากชั้นบรรยากาศที่ผ่านมาจากโพรงช่องหู ส่วนที่อยู่ด้านในแก้วหูจะเผชิญหน้ากับช่องว่างของหูชั้นในที่มีกัมมันต์กับชั้นความกดบรรยากาศผ่านส่วนของท่อหู (eustachian (auditory) tube) ที่ต่อเชื่อมส่วนของช่องหูชั้นกลาง กับส่วนของคอหอย (pharynx) โดยปกติท่อหูจะปิด แต่จะถูกดึงให้เปิดขึ้นเมื่อมีการหายใจ และกลืนอาหาร เมื่อเปิดออก จะส่งผลให้ความดันอากาศภายในส่วนหูชั้นกลางเท่ากับความดันอากาศในชั้นบรรยากาศ คือ ความดันระหว่างส่วนหน้า และส่วนหลังของแก้วหูจะกลับมามีค่าเท่ากัน เมื่อมีความดันจากภายนอกเข้ามาในส่วนของช่องหูอย่างรวดเร็ว เช่นการอยู่ในเครื่องบินที่กำลังขึ้น หรือลงจะทำให้แก้วหูโป่ง และเจ็บปวดเมื่อความดันภายนอกเกิดการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่ความดันในช่องหูชั้นกลางยังคงเท่าเดิม การเปิดออกของท่อหูเนื่องจากการหายใจจะทำให้ความดันของอากาศทั้ง 2 พากของแก้วหูกลับมามีค่าเท่ากัน ลวดการโค้งงอของแก้วหูเนื่องจากแรงกดกลับมามีอยู่ในตำแหน่งเดิม การติดเชื้อมันสามารถแพร่กระจายเข้าไปในท่อหู และแพร่เข้าไปในช่องหูชั้นกลางได้ การมีสารน้ำคั่งอยู่ในช่องหูชั้นกลางไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการเจ็บปวด แต่ยังไปขัดขวางการนำคลื่นเสียงข้ามช่องหูชั้นกลางด้วย

กระดูกหูชั้นกลาง และการรับสัญญาณเสียง

ในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม หูชั้นกลางจะขนส่งการสั่นสะเทือนคลื่นเสียงผ่านแก้วหูไปยังส่วนของสารน้ำที่หูชั้นใน การขนส่งนี้จะเกิดต่อ ๆ กันเป็นลูกโซ่ตามกระดูกเล็ก (ossicles) 3 ชิ้น ต่อเนื่องกัน คือ กระดูกค้อน (malleus) ทัง (incus) และโกลน (stapes) ที่วางตัวตลอดความยาวของช่องหูชั้นกลาง กระดูกชิ้นแรกคือกระดูกค้อนจะอยู่ติดกับแก้วหู และกระดูกชิ้นสุดท้ายคือ โกลนเชื่อมต่อกับช่องรูปไข่ (oval window) ซึ่งเป็นทางเข้าอวัยวะรูปหอยโข่งที่บรรจุสารน้ำไว้ภายใน เมื่อแก้วหูเกิดการสั่นสะเทือนเพื่อตอบสนองต่อคลื่นเสียง

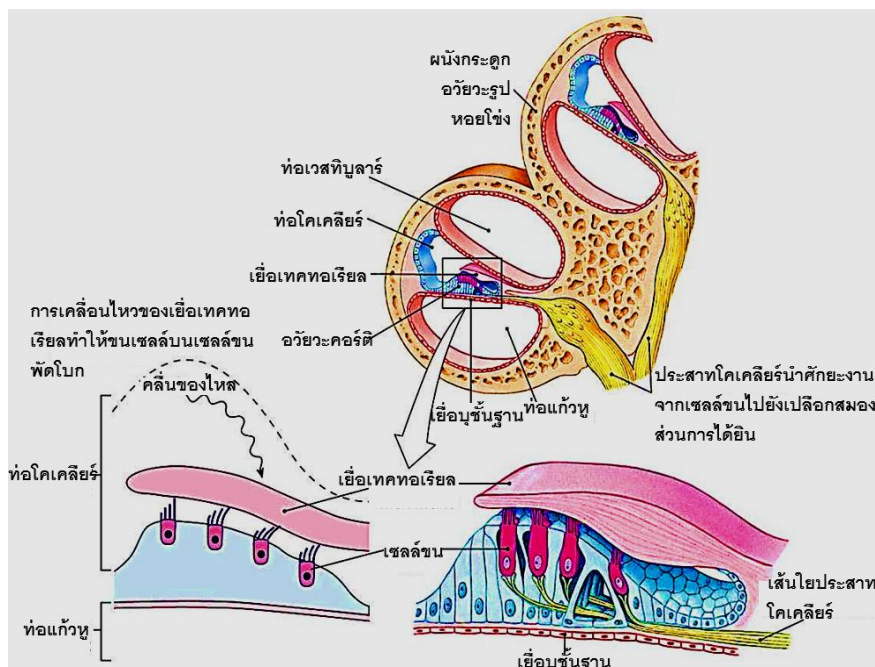
กระดูกชิ้นเล็ก ๆ ที่ต่อกันสามชิ้นจะเริ่มสั่นด้วยความถี่จังหวะเดียวกัน และมีการชนส่งคลื่นเสียงจากส่วนของแก้วหูเข้าไปยังช่องรูปไข่ ความดันที่เกิดขึ้นที่ช่องรูปไข่นี้จะเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีการเคลื่อนที่ของคลื่นเสียง ทั้งนี้ เมื่อมีการเปลี่ยนของความดันที่กดมามาก จำเป็นจะต้องมีสารน้ำที่ใช้สำหรับเคลื่อนที่มาก กลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการขยายสัญญาณเสียงของระบบกระดูกเล็กทั้ง 3 ชิ้น (ossicular system) ที่เกิดจากความดันของคลื่นเสียงที่มาจากอากาศไปทำให้เกิดการขยายสัญญาณโดยใช้สารน้ำในส่วนของหูชั้นในรูปหอยโข่ง คือ 1) เนื่องจากพื้นผิวของแก้วหูมีขนาดใหญ่กว่าส่วนของช่องรูปไข่เป็นอย่างมาก ความดันจึงเพิ่มมากขึ้น จนคลื่นเสียงสามารถถูกส่งต่อจากแก้วหูไปยังส่วนของช่องรูปไข่ได้ (เพราะ ความดัน = แรง/พื้นที่ผิว) และ 2) ระดับการส่งต่อของกระดูกหูทั้ง 3 ชิ้น ทำให้เกิดแรงกลที่เพิ่มมากขึ้น เมื่อกลไกทั้ง 2 นี้มาทำงานร่วมกัน จะมีผลทำให้เกิดแรงขับเคลื่อนเพิ่มขึ้นมากกว่า 20 เท่า เพียงพอต่อการส่งสัญญาณเสียงไปยังช่องรูปไข่ได้อย่างสูง การเพิ่มขึ้นของความดันนี้เพียงพอต่อการทำให้สารน้ำในอวัยวะรูปหอยโข่งเกิดการเคลื่อนที่

แก้วหูของพวกสัตว์เลื้อยคลาน สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกอย่าง กบ (anuran) และนกจะเชื่อมต่อกับช่องหูส่วนในโดยกระดูกชิ้นเดียว ชื่อว่า คอลัมเมลล่า (columella) ที่ทำหน้าที่ได้เทียบเท่ากับชุดกระดูกเล็ก 3 ชิ้นในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

กระดูกหูเล็กหลายชิ้นในช่องหูชั้นกลางมีการขยับหดตัวเป็นรีเฟล็กซ์เพื่อตอบสนองต่อเสียงดัง (> 70 เดซิเบล) เพื่อให้เกิดการหดตัวแน่นขึ้นของแก้วหู และจำกัดการเคลื่อนที่ของลูกโซ่กระดูกเล็ก 3 ชิ้น การที่โครงสร้างในช่องหูส่วนกลางเคลื่อนที่ลดลงนี้ช่วยป้องกันอันตรายที่จะเกิดจากเสียงดังได้ระดับหนึ่ง

อวัยวะรูปหอยโข่ง

ห้องหูชั้นใน (labyrinth) ประกอบด้วย อวัยวะรับความรู้สึก 2 ระบบ ได้แก่ ระบบสมดุลและการทรงตัว (vestibular system) ซึ่งทำหน้าที่รับรู้การตั้ง และเคลื่อนที่ของส่วนศีรษะดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และระบบการได้ยิน (auditory system) ซึ่งทำหน้าที่ตรวจจับ และวิเคราะห์เสียง ช่องหูด้านในจะประกอบไปด้วยกระดูกห้องหูชั้นใน (bony labyrinth) ซึ่งภายในจะมีโครงสร้างที่เรียกว่า เยื่อห้องหูชั้นใน (membranous labyrinth) ประกอบอยู่ ส่วนของกระดูกห้องหูชั้นในเป็นชุดของโพรงอูโม่คังที่อยู่ภายในกระดูกพีทรัสเทมโปรอล (petrous temporal bone) ภายในอูโม่คังจะพบส่วนของเยื่อห้องหูชั้นใน อูโม่คังจะถูกล้อมรอบด้วยสารน้ำที่ชื่อว่า เพอริลิมฟ์ (perilymph)

รูปที่ 5.92 ส่วนประกอบของอวัยวะรูปหอยโข่งในห้องหูชั้นใน (ที่มา: ดัดแปลงจาก Austin Community College District, 2008)

เยื่อห้องหูชั้นในจะมียูตลอคความยาวของกระดูกห้องหูชั้นใน และบรรจุสารน้ำที่ชื่อว่า เอนโดลิมพ์ (endolymph) ไว้ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทรงตัว และการได้ยินในห้องหูชั้นในจะติดต่อกัน และส่วนของเยื่อที่ทอดยาวภายในโพรงกระดูกนั้น ถูกออกแบบมาให้เหมาะกับทั้ง 2 ระบบการรับรู้ ส่วนที่ใช้ในการรับรู้ความรู้สึกของห้องหูชั้นในมีความซับซ้อน คือ อวัยวะรูปหอยโข่ง

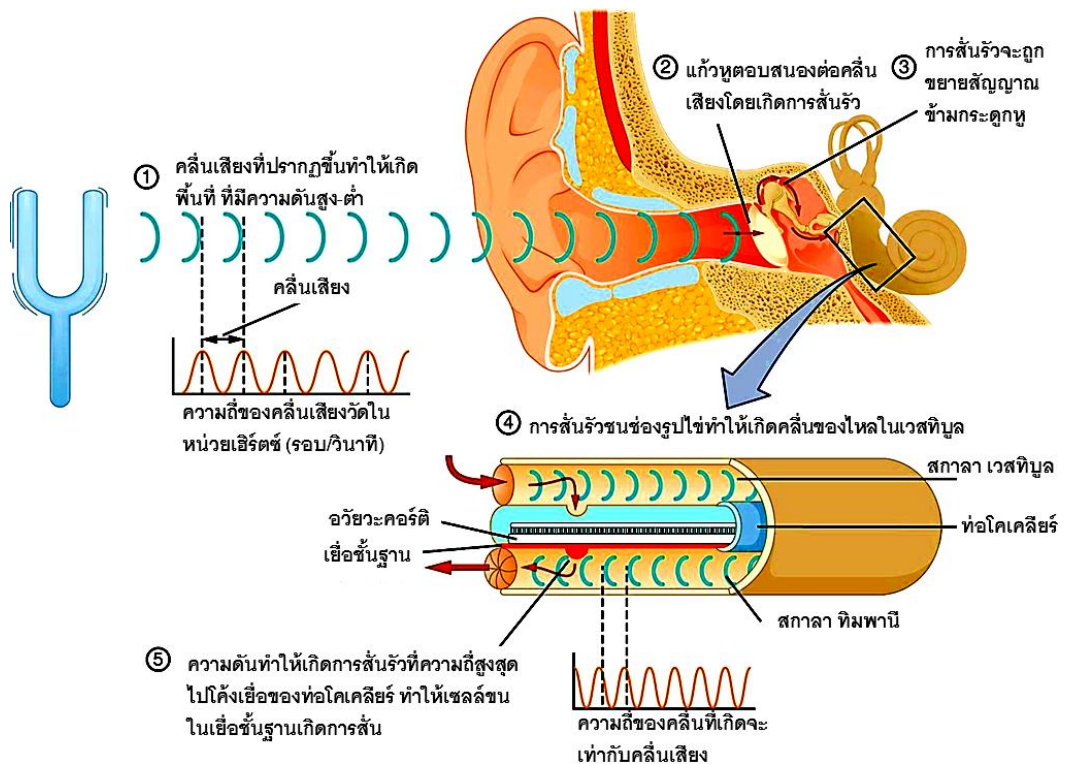
ส่วนของอวัยวะรูปหอยโข่งในห้องหูชั้นในจะขด มีลักษณะเหมือนเปลือกหอย หากเราสามารถที่จะคลายส่วนที่ขดให้เป็นเส้นตรงได้ แล้วตัดตามแนวขวางตลอดแนวความยาวได้ จะพบว่า มีการแยกกันของเยื่อเป็น 2 ส่วน คือ ชั้นฐาน (basilar) และเรสเนอร์ (Reissner's) ทำให้แบ่งอวัยวะรูปหอยโข่งออกได้เป็น 3 ช่อง (scala) ส่วนบนสุด เป็นชั้นที่ตั้งของสกาลา เวสทิบูล (scala vestibule) และส่วนล่างสุดเรียก สกาลา ทิมพานี (scala tympani) ที่บรรจุเพอริลิมพ์ ส่วนชั้นกลางเป็นชั้นที่มีการยึดตัวได้เรียกว่า สกาลา มีเดีย (scala media) หรือท่อโคเคลีย (cochlear duct) ที่เกิดจากเยื่อของห้องหูชั้นใน และบรรจุเอนโดลิมพ์ไว้ภายใน

เยื่อชั้นฐาน (basilar membrane) ทำหน้าที่เป็นฐานของสกาลามีเดีย และส่วนบนของเยื่อชั้นนี้จะมีเส้นขนที่เป็นส่วนรับรู้ความรู้สึกของการได้ยินเรียกว่า อวัยวะคอร์ติ (organ of Corti) ส่วนชั้นที่มีลักษณะคล้ายเจลละตินที่ปกคลุมบนเส้นขน หรืออวัยวะคอร์ติเรียกว่า เยื่อเทคทอเรียล (tectorial membrane) โครงสร้างที่อยู่ภายในอวัยวะรูปหอยโข่งจะเป็นดั่งที่ได้กล่าวแล้วตลอดทั้งความยาวของโครงสร้าง ยกเว้น ส่วนปลายของโครงสร้างที่อยู่ห่างจากช่องรูปไข่ที่สุด จะเกิดการเชื่อมต่อกันของสกาลาเวสทิบูล และสกาลาทิมพานี

อวัยวะรูปหอยโข่งเปลี่ยนคลื่นเสียงให้เป็นกระแสประสาทของประสาทการได้ยิน

อวัยวะคอร์ติทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเปลี่ยนคลื่นเสียงให้เป็นศักยะงาน เซลล์เส้นขนที่รับรู้ความรู้สึกของอวัยวะคอร์ติจะมีโครงสร้าง และหน้าที่เหมือนกับเซลล์เส้นขนของส่วนอวัยวะรับรู้ความรู้สึกการวางท่าทาง (vestibular sensory organs) โดยเซลล์เส้นขนจะประสานประสาทบนเซลล์ประสาทรับรู้ความรู้สึกที่มารวมกันเป็นส่วนของอวัยวะรูปหอยโข่งของเส้นประสาทการได้ยิน (vestibulocochlear nerve) ที่วิ่งไปที่นิวเคลียสของก้านสมอง (brain stem's cochlear nuclei) โดยตัวเซลล์ของเซลล์ประสาทรับรู้ความรู้สึกนี้จะอยู่ในปมประสาทสไปรัล (spiral ganglion) เสียงจะทำให้เซลล์เส้นขนเกิดการโค้งตัวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของความถี่ของศักยะงานบนเส้นใยในประสาทการได้ยิน

คลื่นเสียงที่มาจากภายนอกจะถูกรวบรวมโดยหูชั้นนอก และทำให้เกิดการสั่นสะเทือนของแก้วหู การสั่นของแก้วหูจะส่งตรงต่อมายังส่วนของหูชั้นกลางด้วยการเคลื่อนที่ของกระดูกเล็ก ทำให้เกิดการสั่นสะเทือนแบบเดียวกันที่ส่วนของช่องรูปไข่ของอวัยวะรูปหอยโข่ง เมื่อช่องรูปไข่เกิดการสั่น พลังงานเสียงจะถูกส่งลงไปยังทางด้านล่างผ่านส่วนของเพอริลิมพ์ของสกาลา เวสทิบูล แล้ววิ่งต่ำลงไปอีกผ่านเอนโดลิมพ์ของสกาลามีเดีย จนถึงเยื่อชั้นฐาน พลังงานที่เกิดขึ้นจะถูกส่งเป็นชุดคลื่นต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่จุดเริ่มต้นซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับฐานของเยื่อชั้นฐาน (ส่วนที่อยู่ใกล้กับช่องรูปไข่มากที่สุด) และเคลื่อนที่ไปเรื่อย ๆ ตลอดความยาวของมัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเหมือนกับแกว่งแส้ที่ปลายข้างหนึ่งเป็นอิสระ แต่อีกข้างถูกตรึงยึดไว้กับที่ นั่นคือ เมื่อมีการเคลื่อนที่ของคลื่นเสียงเคลื่อนที่ไปยังส่วนของเยื่อชั้นฐานที่มีความยืดหยุ่น สามารถเคลื่อนขึ้นลงได้ เนื่องจากอวัยวะคอร์ติอยู่บนเยื่อชั้นฐาน การเคลื่อนที่ขึ้นลงของคลื่นเสียงทำให้เกิดการแยกออกของขนเซลล์ที่เซลล์เส้นขนให้ลูไปด้านหลัง ทำให้เกิดการต้านกับส่วนที่อยู่ด้านล่าง และส่วนของเยื่อเทคทอเรียลที่ปกคลุมอยู่ด้านบน เกิดการหลังของสารส่งผ่านประสาทจากเซลล์เส้นขนที่อยู่บนเซลล์ประสาทสมองเส้นที่ 8 (ประสาทสมองการได้ยิน) และเกิดการสร้างศักยะงาน ในเซลล์ประสาท ทำให้อวัยวะคอร์ติมีการเหนี่ยวนำให้พลังงานเสียงกลายเป็นกิจกรรมของเซลล์ประสาทได้ เมื่อความสูงของคลื่นเสียงที่มาจากสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น (โดยทั่วไป คือ การที่เสียงดังขึ้น) จะทำให้มีการเปลี่ยนตำแหน่งของเยื่อชั้นฐานในระยะทางที่ไกลกว่า เป็นการเข้ารหัสความเข้มของเสียงของระบบประสาท

รูปที่ 5.93 กระบวนการรับรู้เสียงของหูชั้นใน (ที่มา: ดัดแปลงจาก OpenStax, 2016)

การถอดรหัสความถี่คลื่นเสียงของอวัยวะรูปหอยโข่ง

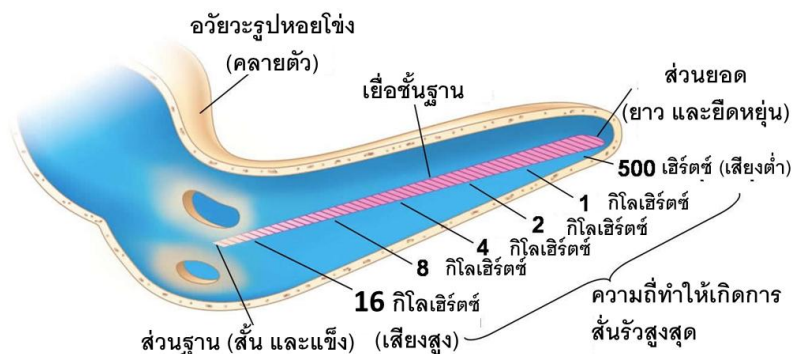
คุณสมบัติทางกายภาพของเยื่อชั้นฐานไม่ได้เหมือนกันตลอดความยาวดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยลักษณะของโครงสร้างที่แคบ และค่อนข้างจะแข็งที่ส่วนฐาน (ใกล้กับช่องรูปไข่) และมีการขยายกว้าง และยืดหยุ่นมากขึ้นในส่วนยอดของโครงสร้าง ดังนั้น สมบัติการสะท้อนของเยื่อชั้นนี้ ไม่ได้มีความพร้อมเพรียงกัน ส่วนที่อยู่ใกล้กับฐานจะถูกแทนที่โดยเสียงที่มีความถี่สูง ในขณะที่เสียงที่มีความถี่ต่ำลงจะถูกแทนที่ตรงบริเวณใกล้ ๆ กับส่วนยอด เนื่องจาก อวัยวะคอร์ติวางอยู่บนเยื่อชั้นฐาน เสียงที่มีความถี่สูงจะมีผลต่อเซลล์เส้นขน และมีส่วนเกี่ยวข้องกับเซลล์ประสาทของประสาทสมองการได้ยินคู่ที่ 8 ที่อยู่ใกล้กับส่วนฐานของเยื่อ เมื่อความถี่ของคลื่นเสียงลดลง เซลล์เส้นขน และเซลล์ประสาทจะถูกกระตุ้นตรงส่วนที่อยู่ใกล้ส่วนยอด เมื่อพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างความถี่ของคลื่นเสียง และส่วนของอวัยวะรูปหอยโข่งที่ถูกกระตุ้นด้วยความถี่ อวัยวะรูปหอยโข่งจึงถูกเรียกว่า เป็นพวกที่ถูกควบคุมด้วยระดับเสียง (tonotopic organization) คือ ระบบประสาทเริ่มมีการถอดรหัสความถี่ของเสียงที่วิ่งมาจากแหล่งกำเนิดจนถึงเซลล์เส้นขนรับความรู้สึก และเซลล์ประสาทที่ล้าแล้วแต่มีผลมาจากเสียง

เมื่อเกิดการส่งกระแสประสาทผ่านการเกิดศักยะงานภายในอวัยวะรูปหอยโข่ง จนเกิดการส่งกระแสประสาทได้ตลอดความยาวของอวัยวะรูปหอยโข่งที่เป็นส่วนของเส้นประสาทสมองคู่ที่ 8 จนถึงส่วนของโคเคลียร์นิวเคลียส (cochlear nuclei) ในก้านสมองส่วนท้ายแล้ว เซลล์ประสาทจะเกิดการประสานประสาทในรูปแบบที่ต่อเนื่องเป็นทอด ๆ จนไปถึงส่วนของซูพีเรียร์โอลิวารี นิวเคลียส (superior olivary nucleus) อินฟีเรียร์ คอลลิคูลัส (inferior colliculus) ของสมองส่วนกลาง ต่อไปยังมีเตียลเจนิคูลา นิวเคลียส (medial geniculate nucleus) ของทาลามัส และสุดท้ายตรงไปยังเปลือกสมองส่วนการได้ยินของกลีบขมับ การรับรู้ถึงเสียงในขณะที่สัตว์มีสติจะเกิดขึ้นที่ส่วนของเปลือกสมองใหญ่ เนื่องจากการเชื่อมต่ออย่างหนาแน่นของเซลล์ประสาทเช่นทรลอคอดิทอริ (central auditory neuron) ข้ามเส้นกึ่งกลาง ข้อมูลที่เริ่มจากส่วนของโคเคลียร์นิวเคลียสในด้านเดียวกับที่คลื่นเสียงเข้า มากกว่าส่วนตรงกันข้าม แต่ละนิวเคลียสของวิถีการได้ยิน (auditory pathway) จะเกิดสัญญาณแบบขึ้นกับการปรากฏของระดับเสียง (tonotopic representation) แต่มีความจำเพาะตามลักษณะของเสียงเอง ตัวอย่างเช่น ซูพีเรียร์โอลิวารี นิวเคลียสมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจว่า เสียงที่เราได้ยินมาจากฝั่ง

โหนดของศีรษะ ในขณะที่มีเดี่ยลเจนิคูลาท นิวเคลียส จะทำหน้าที่ในการตัดสินใจ หรือตรวจจับความถี่ที่รวมกันของเสียง และรูปแบบในเชิงเวลาระหว่างเสียง

รูปที่ 5.94 ลำดับขั้นตอนในการได้ยินเสียง (ที่มา: ดัดแปลงจาก OpenStax, 2016)

รูปที่ 5.95 ระดับการได้ยินเสียงภายในช่องหู (ที่มา: ดัดแปลงจาก Austin Community College District, 2008)

หูของแมลง (insect ears)

การได้ยินเสียงของแมลงส่งผลต่อพฤติกรรมต่าง ๆ มากมาย รวมถึงพฤติกรรมทางสังคม (social behavior) และการสื่อสาร (communication) ระหว่างแมลงเพศตรงกันข้าม ในจิ้งหรีด ขาหน้าคู่แรกที่ส่วนช่องอก (prothoracic walking legs) จะมีอวัยวะที่เกี่ยวข้องกับการรับเสียงซึ่งเป็นส่วนที่แปลงมาจากท่อลม (modified trachea) ในทางตรงกันข้าม หูของตั๊กแตนป่าทั้งสามจะอยู่ที่ขาหน้าคู่แรกของส่วนท้อง และประกอบด้วยส่วนของช่องหายใจ (spiracle) เซลล์รับความรู้สึกจะเข้ามารวมกลุ่มกันเพื่อให้เป็นโครงสร้างที่เรียกว่า แก้วหู (tympanum) ซึ่งมีโครงสร้างเทียบได้กับเยื่อแก้วหูในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ส่วนของแก้วหูจะสัมผัสกับอากาศทั้ง 2 ข้างของเยื่อ และเช่นเดียวกับในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม การเปลี่ยนแปลงของแรงกดอากาศทำให้เกิดคลื่นเสียงที่

ทำให้เกิดการสั่นของแก้วหูที่จะไปกระตุ้นตัวรับความรู้สึกที่จำเพาะให้เกิดการสร้างศักยะงาน เพื่อส่งกระแสประสาท หรือข้อมูลให้เข้าไปในระบบประสาทส่วนกลาง เวลาที่ใช้ในการนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเสียงในรูปของคลื่นเสียงไปยังแก้วหูทั้งซ้าย และขวานั้นขึ้นอยู่กับชนิดของแหล่งกำเนิดเสียง จึงสามารถใช้ในการบ่งชี้ชนิดของแหล่งที่มาของเสียง และเนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับระบบทางเดินหายใจ เมื่อเสียงเดินทางมายังด้านหนึ่งของแก้วหูไม่ว่าจะเป็นข้างซ้ายหรือขวา จะเกิดการกระจายไปตลอดทั้งตัว และทำให้แก้วหูฝั่งตรงข้ามเกิดการสั่น เนื่องจากการส่งแรงมาจากภายในร่างกาย เป็นที่น่าสนใจตรงที่ นอกจากจะสามารถแยกความสูง-ต่ำของเสียง เหมือนที่พบในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมแล้ว อวัยวะที่ใช้ในการรับเสียงของแมลงนี้ยังมีความพิเศษในการพิจารณาถึงรูปแบบ ระยะเวลา และความเข้มของคลื่นเสียง

ภาวะหูหนวก

การเกิดภาวะหูหนวกในทางคลินิกพบว่า เกิดจากการสูญเสียความสามารถในการขนส่งคลื่นเสียงจากหูส่วนนอกไปยังหูส่วนกลาง (conduction deafness) หรืออาจเกิดจากความบกพร่องของเซลล์เส้นขนของอวัยวะรูปหอยโข่ง หรือเส้นใยประสาทคู่ที่ 8 (nerve deafness) ทำให้การให้ข้อมูลเกี่ยวกับเสียงจากจากหูข้างหนึ่งจะกระจายไปยังทั้งระบบประสาทส่วนกลางทั้ง 2 ข้าง การเสียหายของระบบการได้ยินในสมองเพียงข้างเดียวจะส่งผลให้เกิดความยากในการรับรู้เสียง และทิศทางการได้ยินเมื่อทำการทดสอบ ในทางสัตวแพทย์ ภาวะหูหนวกในสัตว์เล็กมักเกิดจากความผิดปกติที่มีมาแต่กำเนิด และมักเกี่ยวข้องไปกับการแยกแยะสีของลูกตา ซึ่งส่วนใหญ่ยาปฏิชีวนะ ยาขับปัสสาวะ และยาต้านมะเร็งมักจะมีความสามารถในการทำลายหูในส่วนของอวัยวะรูปหอยโข่ง

การรับความรู้สึกทางเคมี (chemoreception)

การรับรส และการรับกลิ่น (taste and smell)

การรับความรู้สึกของสารเคมีจากสิ่งแวดล้อมเป็นการรับความรู้สึกที่มีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ พบได้ตั้งแต่สิ่งมีชีวิตเซลล์เดียวเช่นเดียวกับในสัตว์ทุกชนิด ตัวรับรส ตัวรับกลิ่นของสัตว์ และตัวรับความรู้สึกจากภายในจำนวนมากมีลักษณะเป็นตัวรับความรู้สึกทางเคมี ที่สร้างกระแสประสาทเมื่อมีการจับกับตัวรับของตัวกระตุ้นสารเคมีจากสิ่งแวดล้อม หน้าที่ของตัวรับความรู้สึกจากภายใน เช่นตัวรับรู้ความดัน และองค์ประกอบของสารเคมีในกระแสเลือดจะถูกนำมาอธิบายในบทเรียนต่อไป ในบทเรียนนี้จะเริ่มที่ตัวรับความรู้สึกจากภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการรับรส (gustation) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบโมเลกุลในวัตถุที่มีการสัมผัสกับร่างกาย หรือการรับรู้กลิ่น (olfaction) ซึ่งเป็นการตรวจจับโมเลกุลที่หลั่งออกมาจากวัตถุที่อยู่นอกตัวก่อน การรับความรู้สึกจากสารเคมีสามารถเกิดขึ้นที่ผิวหนัง หรืออวัยวะพิเศษ อย่างหนวดของแมลง (antennae) และออลแฟกทอรีบัลบินในโพรงจมูกของสัตว์มีกระดูกสันหลัง ที่หายใจรับอากาศเข้าสู่ร่างกาย

การรับรส และกลิ่นของอาหารที่กินเข้าไปในสัตว์บางสปีชีส์สามารถส่งผลต่อการลี้ภัยของน้ำย่อยในกระเพาะ และกระตุ้นความอยากอาหาร ทำให้สามารถจำกันได้ ในสัตว์หลาย ๆ สปีชีส์ นอกจากนี้การกระตุ้นตัวรับกลิ่น และรส จะกระตุ้นให้เกิดความพึงใจ หรือความรังเกียจ (พบอย่างน้อยในมนุษย์) ดังนั้น การรับรู้สารเคมีทำให้เกิดจุดตรวจสำหรับการควบคุมทางคุณภาพ เพื่อประเมินความเหมาะสมสำหรับการกิน

การรับรู้กลิ่น มีความแตกต่างผันแปรกันไปในสัตว์แต่ละสปีชีส์ ตัวอย่างเช่น ในมนุษย์จะมีความสามารถในการรับกลิ่นต่ำ และไม่ได้มีความสำคัญมากมายต่อพฤติกรรมทางธรรมชาติเมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์อื่น สัตว์ปีกเองก็มีความสามารถในการรับกลิ่นที่ผันแปรกันไป นกทะเล (pelagic birds) บางชนิดถูกเชื่อว่าไม่มีส่วนที่รับรู้กลิ่นแม้แต่น้อย แต่สามารถรับรู้กลิ่นของไดเมทิลซัลไฟด์ (dimethylsulfide: DMS) แม้จะอยู่ไกลออกไป 4 กิโลเมตร ที่ทำให้ค้นหาพวกแพลงก์ตอนสัตว์ อย่างเช่นพวกลูกกุ้ง กุ้งเล็ก ๆ ที่มันกินเป็นอาหาร นกนางแอ่นคางขาว (white-chinned petrels) สุนัขพันธุ์ปลัดขานด์เองก็สามารถรับรู้กลิ่นไดเมทิลซัลไฟด์ พวกนกแร้ง และนกกีวี่ก็สามารถรับรู้แหล่งอาหารโดยการรับกลิ่น และมีส่วนที่รับรู้กลิ่นพัฒนาจนมีขนาดใหญ่ในสมอง

กลิ่นช่วยให้สัตว์สามารถค้นหาทิศทาง หาวัง หาเหยื่อ หรือหลีกเลี่ยงสัตว์ผู้ล่า รวมทั้งการได้กลิ่นเพศตรงกันข้ามในช่วงฤดูผสมพันธุ์ ตัวอย่างเช่นสัตว์บางชนิดสามารถหาเหยื่ออย่างพวกหอยทากได้ โดยการตรวจจับหาเปลือกกระดองปู และการเรียกหนอนตัวอ่อนให้เข้ามาอยู่ในเพรียง (barnacles) ปูสามารถตรวจจับ

สารชีวภาพทุกชนิดที่มันต้องใช้ในการดำรงชีวิต รวมทั้งปิโตรเลียม ไฮโดรคาร์บอน และกลิ่นของเนื้อสัตว์ที่เน่าแล้ว

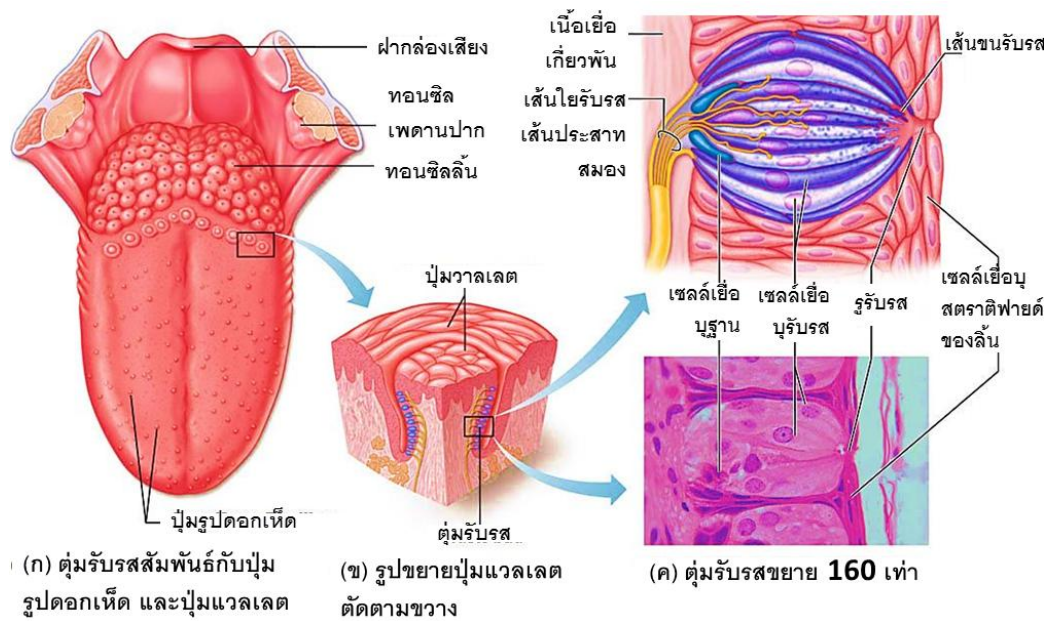
ในแมลงที่อยู่กันเป็นสังคม ไม่ว่าจะเป็นมด ผึ้ง และปลวก การสื่อสารกันด้วยกลิ่นมีความสำคัญต่อการอยู่รอดในสังคมที่ซับซ้อน ต่อมาในรูปร่างกายสร้างสารเพื่อสื่อสารระหว่างแมลงจะเป็นสารเคมีที่ระเหยได้เข้าสู่สิ่งแวดล้อม สารที่จัดเป็นสัญญาณกลิ่น (olfactory signal) นี้เรียกว่า ฟีโรโมน (pheromones) ซึ่งเป็นสารเคมีที่มีน้ำหนักเบาประกอบด้วย อนุภาคคาร์บอน 5-20 อะตอมที่จะถูกส่งผ่านไปยังสัตว์ตัวอื่น เพื่อกระตุ้นให้เกิดการแสดงออกของการตอบสนองทางด้านพฤติกรรม หรือทางด้านสรีระ ฟีโรโมนจะทำหน้าที่อย่างทรงพลังในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคม และการสืบพันธุ์ของทั้งสัตว์มีกระดูกสันหลัง และไม่มีกระดูกสันหลัง ในแมลง ฟีโรโมนสามารถทำให้เกิดการแสดงออกทางพฤติกรรมไม่ว่าจะเป็น การเตือนอันตราย (alarm reaction) การเคลื่อนที่ และการกำหนดทิศทาง (orientation) การบินว่อนเป็นกลุ่มเพื่อการจับคู่ผสมพันธุ์ (swarming) การหาแหล่งอาหาร (food source tracking) การต่อสู้ และการจดจำสมาชิกในรัง ฟีโรโมนชนิดแรกที่ถูกค้นพบ คือ บอมบิคอล (bombykol) ที่หลั่งออกมาเพื่อเรียกมอดตัวผู้ให้มาผสมพันธุ์ ตัวรับสารเคมีในแมลงมีความไวต่อการจับกับลิแกนด์ที่จำเพาะ การจับกันของฟีโรโมนเพียง 1 โมเลกุลบนตัวรับที่อยู่บนส่วนของหนวดมอดยิบซีตัวผู้สามารถกระตุ้นให้เกิดการส่งกระแสประสาทจากศักยะงาน และการที่สารเคมี 1 โมเลกุลสามารถกระตุ้นให้เกิดการแสดงออกทางพฤติกรรมได้ จัดว่าเกิดจากความไวรับของแมลงวันตัวผู้ที่บินต้านกระแสลม เพื่อให้เกิดการบินน้อยที่สุด และพบตัวเมียเพื่อผสมพันธุ์

การรับรส (taste sensation)

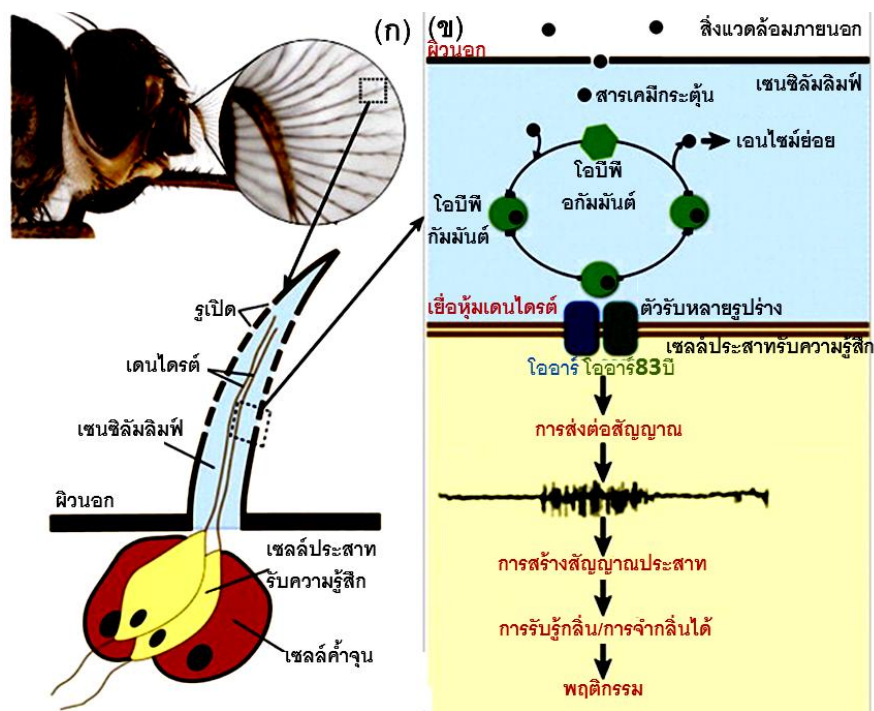
การรับรสจะถูกถอดรหัสโดยรูปแบบของกิจกรรมจากตัวรับรสหลายชนิด ในสัตว์มีกระดูกสันหลัง ตัวรับรสทางเคมีของรสชาติ (gustatory) ที่ถูกบรรจุอยู่ในตุ่มรับรส (taste buds) ซึ่งมีจำนวนอยู่ถึง 9,000 ตุ่มในมนุษย์ ที่กระจายอยู่ทั้งในช่องปากบน และลำคอ แต่ส่วนที่พบเป็นเปอร์เซ็นต์สูงสุดอยู่ที่ผิวของลิ้นส่วนบน ส่วนสุกร และกระต่ายพบจำนวน 15,000 ตุ่ม ในกิ้งก่ามี 550 ตุ่ม และในไก่มีเพียง 24 ตุ่ม ในสัตว์สี่ขี้อื่น เช่นแมว และปลา จะมีตุ่มรับรสตั้งอยู่บนผิวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย และมีจำนวนมากกว่า 100,000 ตุ่ม ในปลากระดูกแข็งส่วนมากจะพบตุ่มรับรสที่ปาก คอหอย และแก้มเหงือก (gill arches) ตุ่มรับรสที่อยู่นอกช่องปากช่วยในการตรวจจับ และดักอาหาร ในขณะที่ตุ่มรับรสที่อยู่ในช่องปากจะทำหน้าที่เหมือนสัตว์ที่หายใจเอาอากาศเข้าโดยทั่วไป ตุ่มรับรสจะประกอบไปด้วย เซลล์ตัวรับรสรูปร่างยาว ปลายเรียวแหลมเป็นกระสวย ประมาณ 50 เซลล์ บรรจุอยู่ในเซลล์ค้ำจุนที่เรียงรายเหมือนกลีบของผลส้ม แต่ละตุ่มรับรสจะมีรูเปิดเล็ก ๆ (taste pore) ซึ่งจะยอมให้สารน้ำที่อยู่ในปากเดินทางเข้าไปสัมผัสกับผิวของเซลล์ตัวรับที่อยู่ภายใน

ในแมลง โครงสร้างพิเศษที่ยื่นออกมาจากผิวเคลือบคิวทิน (cuticle) เรียกว่า เซนซิลลา (sensilla) ที่ยอมให้มีการจับกับโมเลกุลตัวสื่อที่ส่วนท้ายของเซลล์ตัวรับความรู้สึกผ่านทางช่องว่างเล็ก ๆ

ในแมลงวัน และมอด ตัวรับสารเคมีจะตั้งอยู่ที่ส่วนที่มีลักษณะเป็นเส้นขนยื่นออกมาจากปล้องสุดท้ายของขาพอ ๆ กับส่วนปลายของปากดูด (proboscis) ที่ใช้ในการดูด และกินอาหาร การได้รับตัวกระตุ้นที่เหมาะสมจะทำให้เกิดการยืดของปากดูด ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมกินและดื่ม ส่วนของเดนไดรต์จะมีตัวรับความรู้สึกที่ยื่นไปที่ส่วนยอดของแต่ละเซนซิลลา ในแมลงบางสปีชีส์ เช่นมด ผึ้ง และตัวต่อ อวัยวะรับรสจะอยู่ที่ส่วนของหนวด ซึ่งแมลงที่มีการรับความรู้สึกทางเคมีจะมีเพื่อพฤติกรรมกินอาหาร การผสมพันธุ์ การเลือกแหล่งที่อยู่ และเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างปรสิต กับตัวให้อาศัย (host)

รูปที่ 5.96 โครงสร้างของตุ่มรับรส (ที่มา: ดัดแปลงจาก Austin Community College District, 2008)

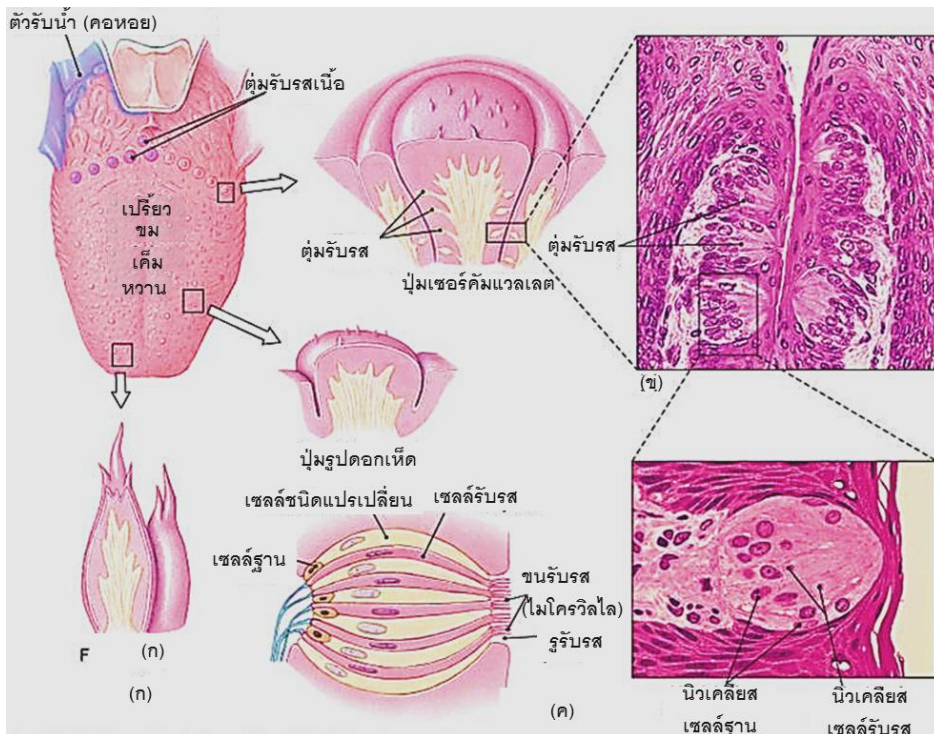

รูปที่ 5.97 เซนซิลลาของแมลง (ที่มา: ดัดแปลงจาก Masiga, Obiero, Macharia, Mireji และ Christoffels, 2014)

เซลล์รับรสในสัตว์มีกระดูกสันหลังพัฒนามาจากเซลล์เยื่อบุที่มีส่วนยื่นล้ำ หรือไมโครวิลไลที่ยื่นออกมาผ่านรูเปิดตุ่มรับรส มีการเพิ่มพื้นที่ผิวเพื่อให้สามารถรับกับสิ่งที่ผ่านเข้ามาในช่องปากปริมาณมาก เยื่อหุ้มเซลล์ตรงส่วนวิลไลจะเป็นตำแหน่งที่มีตัวรับที่เลือกจับโมเลกุลของสารเคมีอยู่ มีเพียงสารเคมีที่อยู่ในสารละลายไม่ว่าจะเป็นการกินของเหลว หรือของแข็งที่ต้องละลายในน้ำลายก่อนจึงจะยึดจับกับเซลล์ตัวรับ และกระตุ้นให้เกิดการรับรู้รสขึ้น การจับของสารที่กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกในแง่รสชาติ (tastant) กับตัวรับที่เซลล์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของประจุที่ประตูไอออน เกิดการเป็นลดลงของศักย์ตัวรับ ซึ่งก็คือ การเริ่มต้นให้เกิดศักยะงานที่ส่วนปลายแอกซอนของเส้นใยประสาทรับความรู้สึก ที่เซลล์ตัวรับไปประสานประสาทด้วยนั่นเอง

ตุ่มรับรสส่วนมากจะถูกห่อหุ้มอย่างดีเพื่อป้องกันไม่ได้รับสัมผัสกับสิ่งที่มากระตุ้นโดยตรง แต่ด้วยสมบัติหน้าที่ของเซลล์รับรส ก็มีโอกาสบ่อยครั้งที่จะได้สัมผัสกับสารเคมีที่เข้ามาในช่องปากโดยตรง ในขณะที่เซลล์ตัวรับที่ลูกตา และในหูชั้นในไม่สามารถสร้างทดแทนใหม่ได้ แต่เซลล์รับรสกลับมีอายุขัยเพียง 10 วันในมนุษย์ เซลล์เยื่อใยที่อยู่ล้อมรอบตุ่มรับรสจะมีการเปลี่ยนรูปร่างเป็นเซลล์ค้ำจุนก่อนในครั้งแรก จากนั้นจะเปลี่ยนเป็นเซลล์ที่ทำหน้าที่รับรสในเวลาต่อมา ซึ่งกระบวนการนี้เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ลิ้นมีตุ่มรับรสอยู่ตลอดเวลา

ส่วนปลายของเซลล์ประสาทรับความรู้สึกของเส้นประสาทสมองหลาย ๆ เซลล์จะเข้ามาประสานประสาทกับตุ่มรับรสในหลาย ๆ ส่วนของช่องปาก สัญญาณการรับความรู้สึกเข้าจะถูกส่งไปในรูปของศักยะงานผ่านกระบวนการประสานประสาทแล้วไปสิ้นสุดที่ก้านสมอง และทาลามัส แล้วส่งต่อไปตรงส่วนรับรสของเปลือกสมองส่วนกลีบขมับ (cortical gustatory area) ซึ่งจัดว่าเป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการรับรสของลิ้น (tongue area) ที่เปลือกสมองรับความรู้สึกทางกาย และวิธีการส่งความรู้สึกเข้าของการรับรสเองก็ไม่เหมือนกับการรับความรู้สึกอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะ วิถีประสาทรับรสไม่มีการข้ามไปยังอีกฟากของสมองตั้งแต่เริ่มแรก ก้านสมองเองทำหน้าที่ในการส่งเส้นใยประสาทต่อไปยังส่วนของต่อมใต้สมองส่วนล่าง และระบบลิมบิก (limbic system) เพื่อผลทางด้านความรู้สึกพึงใจ หรือไม่พึงใจ แล้วก่อให้เกิดการแสดงออกของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับรสและกลิ่น

รูปที่ 5.98 ตำแหน่งของตุ่มรับรสชนิดต่าง ๆ (ที่มา: ดัดแปลงจาก Austin Community College District, 2008)

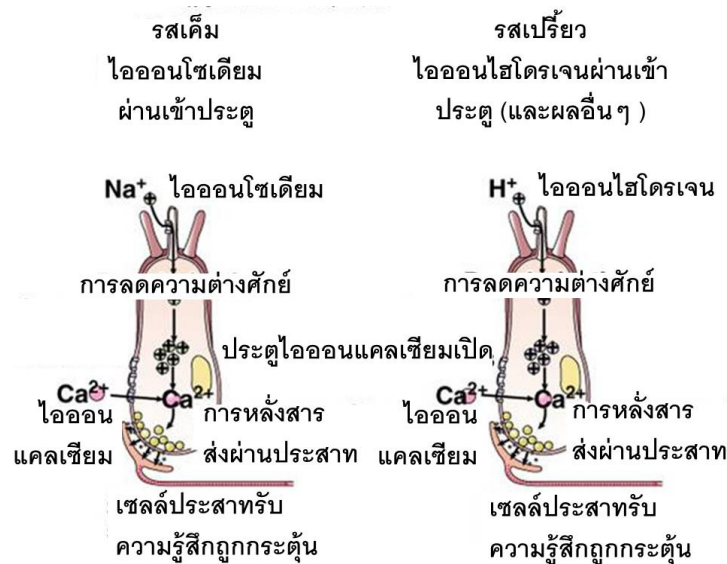
มนุษย์สามารถแยกรสชาติที่แตกต่างกันได้หลายพันรสชาติ เชื่อกันว่าทุกรสชาติเกิดจากการผสมผสานกันของการรับรส 5 ชนิดที่จัดเป็น รสชาติปฐมภูมิ (primary tastes) ได้แก่ รสเค็ม เปรี้ยว หวาน ขม และรสเนื้อ แต่ละเซลล์ตัวรับจะมีการตอบสนองต่อรสชาติในระดับที่ต่างกันไป แต่โดยทั่วไป จะมีการตอบสนองต่อรสชาติพื้นฐานตามชนิดของตุ่มรับรสเป็นหลัก ในการเรียนปฏิบัติการนั้น เราสามารถตรวจสอบตำแหน่งของต่อมรับรสที่ลิ้นเราได้ เช่นตำแหน่งที่รับรสหวาน ซึ่งเราจะรับรู้มาก่อนหน้านี้ว่า ส่วนมากจะพบที่ส่วนปลายของลิ้น แต่การศึกษาเมื่อเร็ว ๆ นี้กลับชี้ให้เห็นว่า แผนที่การรับรส (taste map) ดังกล่าวมีความคลาดเคลื่อน ตุ่มรับรสชนิดต่าง ๆ ในมนุษย์จะมีการกระจายตัวไปทั่วทั้งลิ้น และแผนที่ที่มีความแปรผันกันไปในแต่ละบุคคล

การรับรสที่ละเอียดอ่อนเกิดขึ้นได้เนื่องจาก การทำงานของตัวรับรสพื้นฐานทั้ง 5 ชนิด ต่อตัวกระตุ้นที่มีระดับความแตกต่างกันในสาร หรืออาหารแต่ละชนิด เช่นเดียวกับการที่แสงกระตุ้นเซลล์รูปกรวย 3 ชนิดภายในลูกตา ทำให้เกิดการมองเห็นสีในเฉดที่ต่างกันออกไป

เซลล์ตัวรับรสทั้ง 5 ชนิดจะมีการรับรู้ด้วยวิถีที่แตกต่างกันออกไปเพื่อให้เกิดกระบวนการ การลดความต่างศักย์ที่เยื่อหุ้มเซลล์จนเกิดการเปลี่ยนแปลงค่าศักย์เยื่อหุ้มเซลล์ เพื่อให้สามารถรับรสต่าง ๆ ได้ในที่สุด รสเค็ม (salt taste)

ตัวรับรสชนิดนี้จะถูกกระตุ้นโดยสารเคมีที่มีรสเค็ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกลือแกง (NaCl) โดยจะไปมีผลโดยตรงกับการผ่านเข้าไปในเซลล์ของไอออนบวกโซเดียม ผ่านทางประตูไอออนโซเดียมชนิดพิเศษที่อยู่บนเยื่อหุ้มเซลล์ของเซลล์รับรสเค็มของกบ หนู แฮมสเตอร์ และไพรเมท การเคลื่อนเข้าเซลล์ของไอออนบวกจะไปลดความเป็นลบภายในเซลล์ ที่เชื่อกันว่าเกิดขึ้นเนื่องจากการการตอบสนองเพื่อให้เกิดการเป็นบวกเพิ่มขึ้นของตัวรับ (receptor depolarization) ที่เกิดเนื่องจากได้สัมผัสกับเกลือ ประตูไอออนนี้ถูกควบคุมโดยฮอร์โมนยับยั้งการขับปัสสาวะ หรือ เอดีเอช (antidiuretic hormone, ADH) และอัลโดสเตอโรน (aldosterone) ส่วนตัวยับยั้งที่จำเพาะ (specific blocker) ของประตูไอออนของเซลล์รับรสเค็ม คือ อะมิโลไรด์ (amiloride) ซึ่งหากหยุดสารนี้ลงไปบนลิ้นตรงตำแหน่งของตัวรับที่จำเพาะกับไอออนโซเดียม จะไปลดการตอบสนองของเซลล์ประสาทที่ตอบสนองต่อโซเดียม

การนำความรู้สึกรสเค็มมีความแตกต่างกันไปในแต่ละชนิดของสัตว์ เช่นในกบ จะไม่ค่อยมีความจำเพาะกับไอออนบวก ในขณะที่เซลล์รับรสเค็มของหนูมีความจำเพาะต่อไอออนโซเดียมสูงมาก

รูปที่ 5.99 กลไกการรับรสเค็ม และเปรี้ยว (ที่มา: ดัดแปลงจาก Austin Community College District, 2008)

รสเปรี้ยว (sour taste)

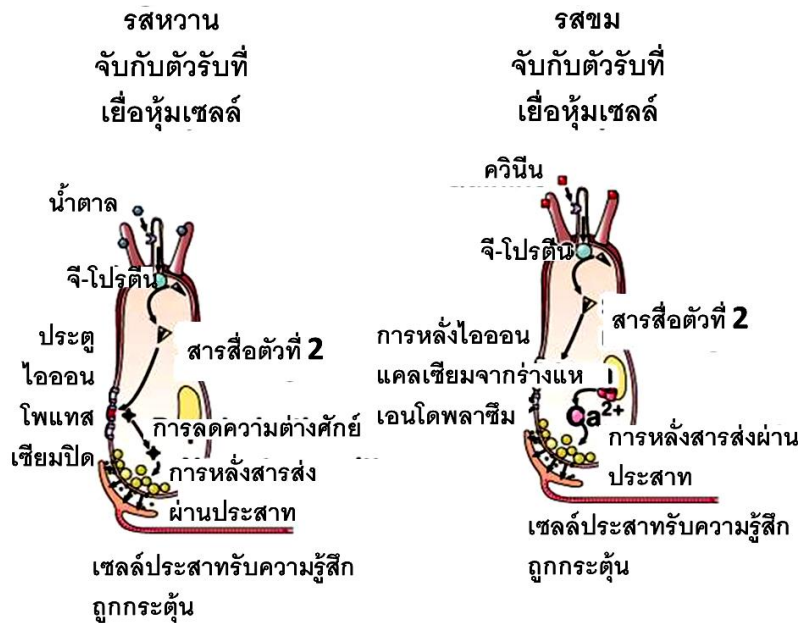
การรับรสเปรี้ยวจากกรดซึ่งประกอบไปด้วย ไอออนไฮโดรเจน ตัวอย่างเช่นกรดมะนาว (citric acids) ที่พบในมะนาว จะไปมีผลต่อการรับรสเปรี้ยวของตัวรับรส เกิดการลดความต่างศักย์ของเซลล์รับรสโดยสารที่มีรสเปรี้ยว นั้น เชื่อว่าเกิดจากการที่ไอออนไฮโดรเจนไปปิดกั้นประตูไอออนโพแทสเซียมที่เซลล์ตัวรับ ทำให้ลดการออกมาของไอออนโพแทสเซียม จึงเป็นการลดลงของความเป็นลบภายในเซลล์ เกิดการลดความต่างศักย์ของตัวรับขึ้น

รสหวาน (sweet taste)

การรับรสหวานถูกกระตุ้นโดยโครงสร้างบางส่วนของกลูโคส ซึ่งการรับรสหวานมีความแตกต่างกันไปในสัตว์แต่ละสปีชีส์ โมเลกุลของสารเคมีอื่นอย่าง ซัคคาริน (saccharine) แอสปาร์แตม (aspartame) และสารให้รสหวานสังเคราะห์ชนิดอื่น ๆ สามารถจับกับตัวรับรสหวานที่ลิ้นได้ ในสัตว์บางชนิด การจับกันระหว่างน้ำตาลหรือสารอื่นสามารถกระตุ้นเซลล์ตัวรับผ่านโปรตีนจีเพื่อส่งต่อการกระตุ้นผ่านวิถีซีเอเอ็มพี ในขณะที่สารให้ความหวานอื่น ๆ จะไปกระตุ้นผ่านวิถีไอพี₃ (IP₃ pathway) ที่เป็นวิถีสารสื่อสัญญาณที่ 2 ในเซลล์ต่อมรับรส ทำให้เกิดกระบวนการเติมหมู่ฟอสเฟต (phosphorelation) และปิดกั้นประตูไอออนโพแทสเซียมที่เยื่อหุ้มเซลล์ตัวรับ ทำให้เกิดการเพิ่มศักย์เยื่อหุ้มเซลล์ของตัวรับให้เป็นบวกมากขึ้น (depolarizing receptor potential)

รสขม (bitter taste)

รสขมเกิดจากการรับสารเคมีหลากหลายชนิดกว่าตัวรับรสอื่น ๆ ตัวอย่างสารที่ก่อให้เกิดรสขม เช่น แอลคาลอยด์ (alkaloids) พวกแคฟเฟอีน (caffeine) นิโคติน (nicotine) สตรีกนิน (strychnine) มอร์ฟีน (morphine) สารพิษที่ได้จากพืชชนิดอื่น ๆ และสารพิษต่าง ๆ (poisonous substances) ซึ่งล้วนแล้วแต่ให้รสชาติขม ร่างกายจึงมีการรับรู้เพื่อการป้องกันตัวเอง เพื่อไม่ให้มีการกินสารที่เป็นอันตรายเหล่านี้เข้าไป มีการศึกษาพบว่า ร่างกายมีการส่งวิธีการรับรสขมของสัตว์รับอยู่หลายวิธี และเนื่องจากการที่การรับรู้รสขมมีอยู่ด้วยกันหลายวิธี ทำให้ร่างกายสามารถรับรู้ถึงสารเคมีที่เป็นพิษได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการรับรู้นี้ ยังคงมีการค้นหากลไกที่แท้จริงกันอยู่ ที่ค้นพบแล้ววิธีแรก คือ การรับรู้สารกัสตูซิน (gustducin) ผ่านตัวรับที่เกี่ยวข้องกับโปรตีนจีที่เป็นวิธีการรับรู้รสขม (bitter-signaling pathways) สิ่งที่ค้นพบนับว่าเป็นที่น่าสนใจตรงที่ โปรตีนจีชนิดนี้จะส่งผลทำให้เกิดวิถีการส่งสัญญาณที่ 2 ในเซลล์รับรสที่มีการเปลี่ยนรูปร่าง (transducing)

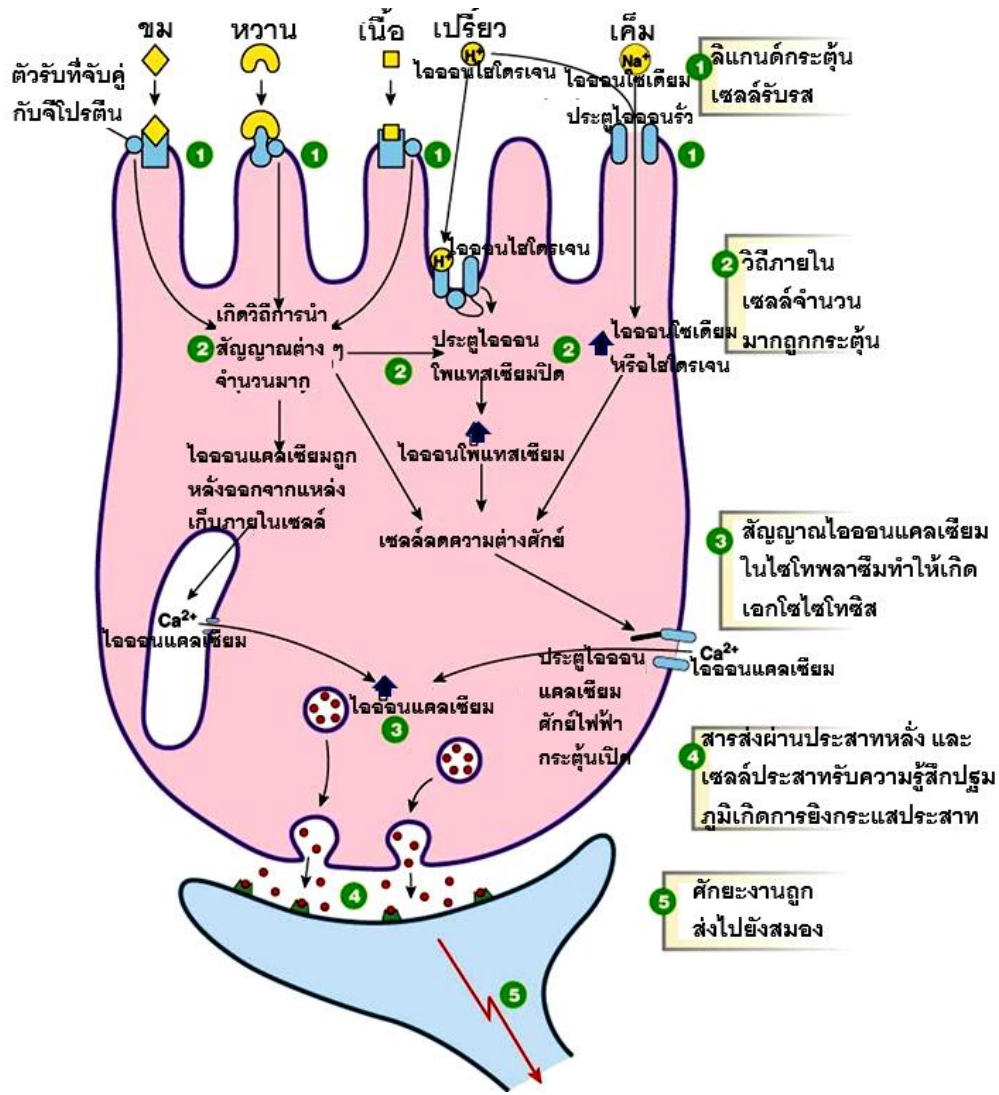

รูปที่ 5.100 กลไกการรับรสหวาน และขม (ที่มา: ดัดแปลงจาก Austin Community College District, 2008)

รสเนื้อ (umami)

เป็นรสที่ค้นพบใหม่ล่าสุดโดยนักวิจัยชาวญี่ปุ่น ถูกกระตุ้นให้รับรู้รสชาติโดยกรดอะมิโน เช่น กลูตาเมต การมีกรดอะมิโนมากมายในอาหารเป็นตัวบ่งชี้ถึงอาหารพวกโปรตีน กลูตาเมตจะจับกับตัวรับที่เชื่อมกับโปรตีนจี (G-protein couple receptor) และกระตุ้นการทำงานของระบบการส่งสัญญาณที่ 2 ซึ่งรายละเอียดของวิธีนี้ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด

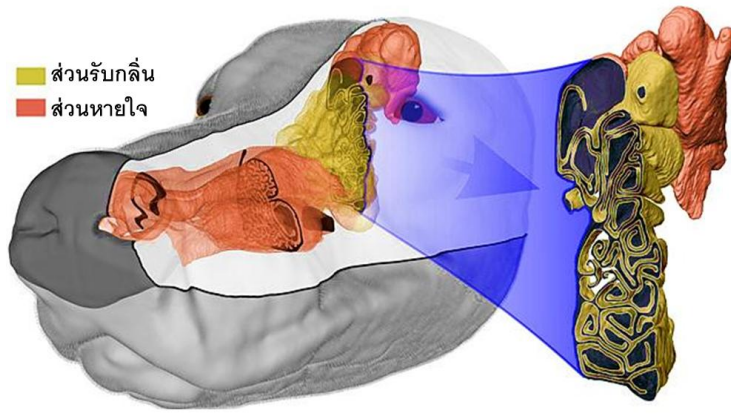
การรับรสมีความเกี่ยวข้องกับข้อมูลที่มาจากตัวรับในส่วนอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรับกลิ่น ความบกพร่องทางการได้กลิ่น เช่น การขยายตัวของช่องทางเดินอากาศในโพรงจมูกเมื่อเป็นหวัด จะทำให้มนุษย์รับรู้รสน้อยลง ทั้งที่การเป็นหวัดไม่ได้ส่งผลต่อการรับรส ปัจจัยอื่นที่มีผลต่อการรับรส ได้แก่ อุณหภูมิ และลักษณะเนื้อสัมผัสของอาหาร รวมถึงปัจจัยทางด้านสภาวะจิตที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ที่สัตว์เคยได้รับมาเกี่ยวกับอาหารนั้น กลไกที่เปลือกสมองทำให้กระบวนการรับความรู้สึกเกิดขึ้นได้สำเร็จนั้น ยังไม่เป็นที่แน่ชัด

รูปที่ 5.101 ตัวรับรสต่าง ๆ บนตุ่มรับรส และวิถีการรับรส
(ที่มา: ดัดแปลงจาก Austin Community College District, 2008)

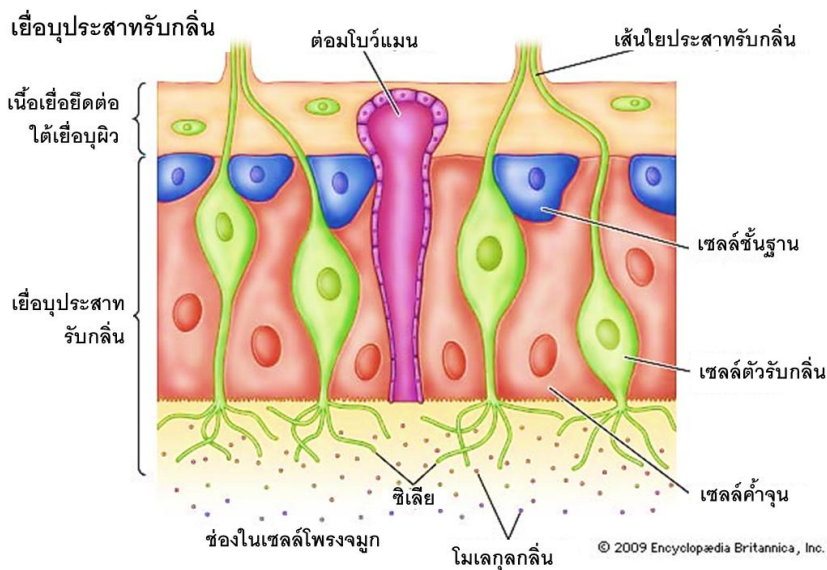
ตัวรับกลิ่น (olfactory receptors)

เยื่อเมือกบริเวณส่วนรับกลิ่น (olfactory (smell) mucosa) ของสัตว์มีกระดูกสันหลัง ตั้งอยู่ที่โพรงจมูก (nasal fossae) ที่ส่วนบนของทางเดินอากาศ ประกอบด้วยเซลล์ 3 ชนิด คือ เซลล์ตัวรับกลิ่น (olfactory receptors) เซลล์ค้ำจุน (supporting cells) เซลล์ฐาน (basal cells) เซลล์ค้ำจุน หรือเซลล์ฟีเลียซึ่งเรียกว่า ต่อมโบว์แมน (Bowman's gland) ทำหน้าที่หลั่งเมือกเพื่อปกคลุมทางโพรงจมูก เซลล์ฐานเป็นเซลล์ตั้งต้นสำหรับพัฒนาไปเป็นเซลล์รับกลิ่นเซลล์ใหม่ ซึ่งจะมีการสร้างทดแทนใหม่ทุก ๆ 2 เดือน จัดว่าเป็นสิ่งที่แตกต่างจากเซลล์ตัวรับในอวัยวะรับสัมผัสพิเศษชนิดอื่น ๆ นอกจากนี้ ตัวรับกลิ่นเป็นส่วนปลายของเซลล์ประสาทรับความรู้สึกนำเข้า (afferent neuron) ไม่ใช่เซลล์แยก (separate cell) เซลล์ประสาททั้งเซลล์ รวมทั้งส่วนของแอกซอนที่จะนำความรู้สึกส่งไปยังสมองจะถูกเซลล์รับความรู้สึกตัวใหม่มาทดแทน จึงจัดว่า เป็นเซลล์ประสาทชนิดเดียวที่ยังคงมีการแบ่งตัวได้ (แม้ว่าเมื่อเร็ว ๆ นี้จะมีเหตุการณ์ที่บ่งชี้ว่าเซลล์ประสาทในส่วนฮิปโปแคมปัส ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญต่อการเรียนรู้ และการสร้างความจำในระยะยาวก็สามารถสร้างขึ้นมาใหม่ได้)

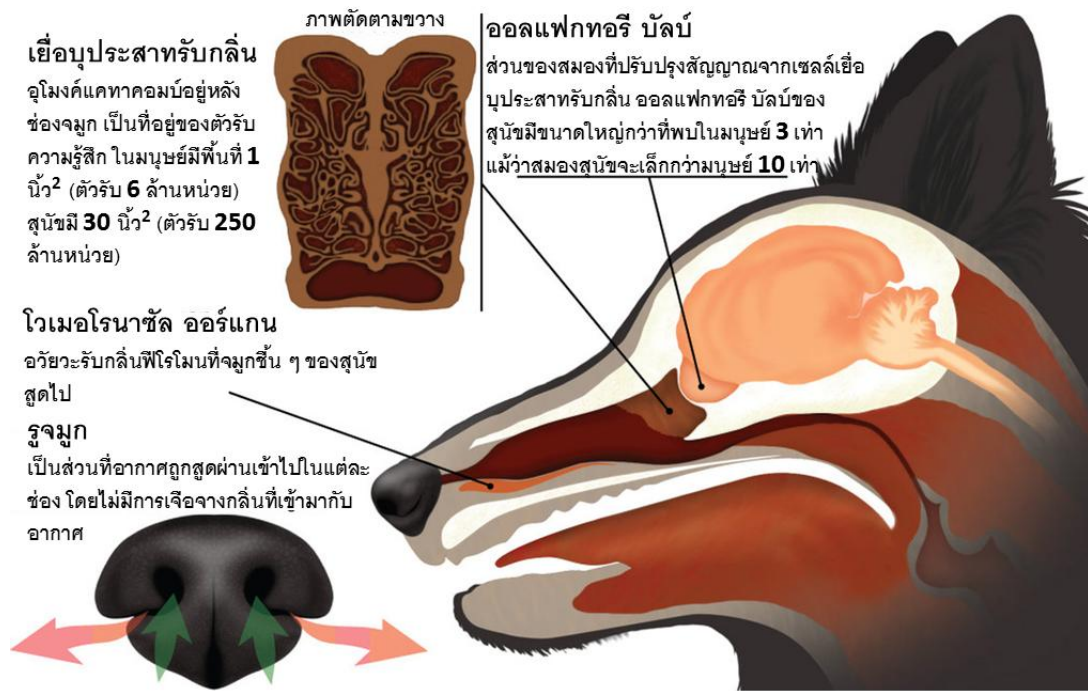
รูปที่ 5.102 ส่วนที่ทำหน้าที่รับกลิ่น และทำหน้าที่หายใจ (ที่มา: ดัดแปลงจาก Tyson, 2012)

การรับรู้ความรู้สึกจากเซลล์รับกลิ่นจะถูกส่งไปตามส่วนแอกซอน แล้วรวมกันเป็นเส้นประสาทออลแฟกทอรี ส่วนรับรู้ความรู้สึกของเซลล์รับกลิ่นจะประกอบด้วย ตุ่มที่ขยายตัวออกมาจนมีขนาดใหญ่ (enlarged knob) ที่มีเส้นขนอ่อนยาวอยู่หลายเส้น มีการยื่นยาวออกไปตรงส่วนผิวของเยื่อเมือก เส้นขนอ่อนนี้ จะมีส่วนที่เป็นตำแหน่งจับ (binding site) กับโมเลกุลกลิ่นที่เข้ามายึดเกาะ (attaching odorants) ที่สัตว์สูด และได้รับกลิ่น ในช่วงที่มีการหายใจเฉียบปรกติในสัตว์ที่หายใจบนบก โมเลกุลกลิ่นจะสามารถจับกับตัวรับได้โดยการแพร่ เนื่องจากเยื่อเมือกรับกลิ่น (olfactory mucosa) จัดเรียงตัวอยู่ด้านบนของโพรงทางเดินอากาศในจมูก การดมกลิ่นโดยทำจมูกฟุดฟิด ๆ (sniffing) จะช่วยทำให้เปอร์เซ็นต์การรับกลิ่นเพิ่มขึ้น เนื่องจากจะช่วยดึงอากาศให้วิ่งเข้าไปในโพรงจมูกมากขึ้น โมเลกุลของกลิ่นในอากาศจะไปสัมผัสกับเยื่อเมือกรับกลิ่นมากขึ้น นอกจากนี้ กลิ่นสามารถไปถึงเยื่อเมือกได้อีกกรณี คือ เมื่อกินอาหาร จะมีการส่งกลิ่นที่อยู่ในอาหารภายในช่องปากกลับไปยังโพรงจมูก โดยการส่งกลิ่นกลับผ่านทางคอหอย (ส่งกลิ่นกลับเข้าไปจมูกจากลำคอ)

รูปที่ 5.103 โครงสร้างตัวรับกลิ่น (ที่มา: ดัดแปลงจาก Encyclopædia Britannica, Inc., 2015)

ช่องจมูกของทั้งปลา และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกจะมีโครงสร้างที่เป็นแอ่ง (pit) หรือถุง (saclike structure) ตั้งอยู่ที่ผิวทั้งส่วนบน และข้างส่วนจมูก และปากของสัตว์ (snout) ในสัตว์ทะเลที่มีกระดูกสันหลัง น้ำทะเลจะวิ่งผ่านเยื่อเมือกของเซลล์รับกลิ่น จากนั้น สัญญาณกลิ่นจะถูกดูดซึมเข้าไปในชั้นเยื่อเมือก แล้วโมเลกุลกลิ่นจะไปจับกับตำแหน่งจำเพาะที่อยู่ส่วนผิวของเยื่อหุ้มเซลล์ตรงเส้นขนอ่อน ตรงส่วนนอกของชั้นเซลล์เยื่อเมือก

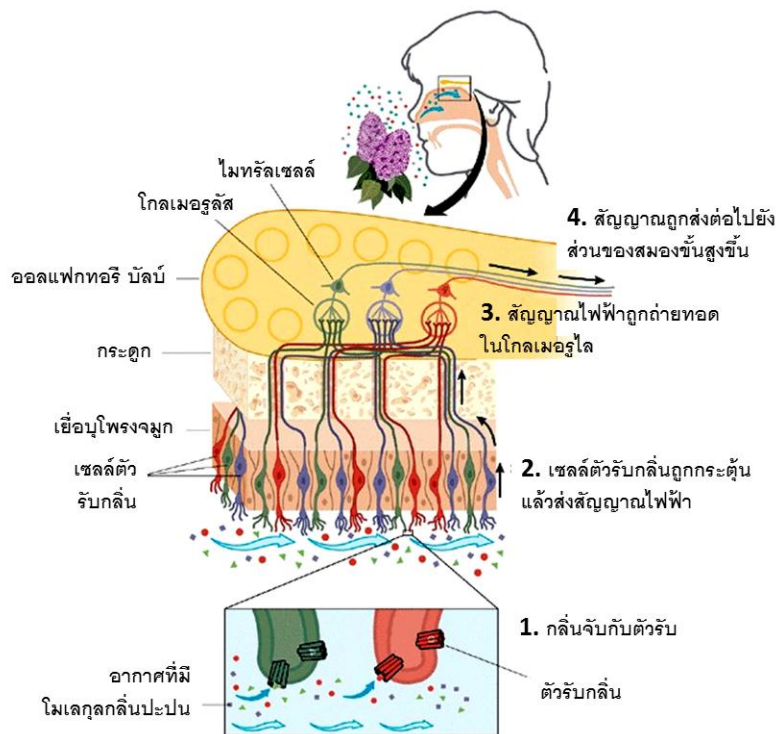
รูปที่ 5.104 ตำแหน่งเซลล์ตัวรับกลิ่นในสุนัข (ที่มา: ดัดแปลงจาก Tyson, 2012)

เพื่อให้กลิ่นสามารถถูกตัวรับจับไว้ได้ โมเลกุลกลิ่นเองจะต้องมีสมบัติดังนี้ 1) ระเหยได้เพียงพอ (sufficiently volatile) เพื่อให้สามารถลอยตัว หรือละลายได้ง่ายขึ้น นั่นคือ โมเลกุลจะต้องลอยผ่านเข้าช่องจมูกเมื่อสัตว์สุดลมหายใจ หรือน้ำเข้าไปในส่วนของช่องจมูก 2) ละลายน้ำได้อย่างเพียงพอ (sufficiently soluble) เพื่อให้สามารถละลายเข้าไปในชั้นเมือกที่ปกคลุมเซลล์เยื่อประสาทรับกลิ่นได้ เช่นเดียวกับตัวรับรส โมเลกุลของกลิ่นจะต้องละลาย จึงจะทำให้ตัวรับกลิ่นสามารถรับรู้ได้ อวัยวะรับกลิ่นสามารถแยกกลิ่นที่เข้ามากระทบได้หลายพันกลิ่น แม้ว่าจะเป็นการยากในการจำแนกกลิ่นจำเพาะต่าง ๆ โดยอาศัยองค์ประกอบของโครงสร้างทางเคมี กลิ่นบางชนิดมีการแพร่กระจายไปในอากาศอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างคือ กลิ่นสำหรับเตือนภัย (alarm substance) ของมด ในขณะที่กลิ่นบางชนิดจะอยู่คงทนอยู่ได้นาน (กลิ่นที่ใช้ในการสร้างอาณาเขต (territorial marking)) ตัวอย่างเช่นการเติมไขมันเข้าไปในโมเลกุลของสารที่สร้างเพื่อกำหนดอาณาเขตของเสือ และสิงโตจากต่อมไขมัน เป็นที่น่าสนใจตรงที่การสร้างกลิ่นในปัสสาวะของสัตว์กินเนื้อเหล่านี้มีแบคทีเรียช่วยในการเพิ่มสมบัติการให้กลิ่นที่ยาวนาน ด้วยการสังเคราะห์สารที่มีโมเลกุลเล็ก ๆ และสร้างกลิ่นระเหยได้เข้าไปผสมในปัสสาวะ

การรับกลิ่น และบันทึกข้อมูลของกลิ่นในสมอง

กลิ่นที่เข้าไปในโพรงจมูกจะถูกตรวจจับโดยตัวรับกลิ่นที่มีความแตกต่างกัน เพื่อจำแนกจากไฟล์ข้อมูลเกี่ยวกับกลิ่นในสมอง ทั้งนี้ ในมนุษย์จะมีตัวรับกลิ่น (olfactory receptors) อยู่ 5 ล้านเซลล์ ซึ่งน้อยกว่าตัวรับกลิ่นในสุนัข และพวกหนูถึง 10 เท่า นักสรีรวิทยาเชื่อว่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมมีตัวรับเกี่ยวกับกลิ่นที่แตกต่างกันอยู่ประมาณ 1,000 ชนิด ซึ่งมากกว่าตัวรับที่เข้ารหัสความแตกต่างของแสงที่ตามองเห็นได้ถึง 2-5 เท่า และมากกว่ารหัสที่เกี่ยวกับการรับรสถึง 5 เท่า โดยตัวตรวจรับกลิ่นจะฆ่าและกลิ่นออกไปเป็นส่วนประกอบย่อย ๆ แต่ละตัวรับจะรับผิดชอบการรับรู้กลิ่นเพียงกลิ่นเดียว มากกว่าที่จะตรวจรับโมเลกุลของกลิ่นทุกชนิด และเมื่อตัวรับกลิ่นทำหน้าที่ในการตรวจจับหลาย ๆ ส่วนของโมเลกุลกลิ่น ทำให้ตัวรับตอบสนองต่อส่วนต่าง ๆ ของกลิ่นที่ทำให้ทราบถึงกลิ่นที่เฉพาะ ทั้งนี้ กลิ่นต่าง ๆ มีการแบ่งปันส่วนประกอบบางชนิดกัน และมีบางส่วนที่มีการรวมกัน โดยปรกติอวัยวะรับรสจะตรวจสอบว่าอาหารที่กินดี หรือไม่ดี (ปลอดภัย หรือไม่) แต่อวัยวะรับกลิ่นจะแยกการรับรู้ความรู้สึกมากกว่านั้น และมีการดึงเอาความแตกต่างของกลิ่นในอาหารออกมาด้วย

การจับกับสัญญาณของกลิ่นที่ส่งมากับตัวรับกลิ่นที่เหมาะสมกัน จะไปกระตุ้นโปรตีนจีทีจะทำให้เกิดกระบวนการที่ต่อเนื่องภายในเซลล์ ทำให้เกิดการเปิดออกของประตูไอออนโซเดียม ทำให้มีการเคลื่อนที่ของไอออนเข้าไปในเซลล์ เกิดการลดลงของศักย์ตัวรับ (depolarizing receptor potential) ที่ส่งผลให้เกิดศักยะงานในเส้นใยประสาทนำความรู้สึกเข้า ความถี่ของศักยะงานขึ้นกับความเข้มข้นของสารเคมีที่เป็นตัวกระตุ้น แม้ว่าตัวรับความรู้สึกทางเคมีจะมีความสำคัญในสัตว์ทุกชนิด แต่สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมมีความสามารถในการแยกแยะกลิ่นได้มากกว่าสัตว์มีกระดูกสันหลังอื่น ๆ เนื่องจากมีจีเอ็นที่เกี่ยวข้องกับการแยกกลิ่นมากกว่า นั่นคือ ในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมมีเซลล์ประสาทรับกลิ่นจำนวนมาก เช่นในหนูมี 60 ล้านเซลล์ ในกระต่ายมี 100 ล้านเซลล์ และเกือบพันล้านเซลล์ในสุนัขพันธุ์เยอรมันเชพเพิร์ด และด้วยเหตุผลใดไม่ทราบ ในสัตว์บางกลุ่มมีเซลล์ตัวรับกลิ่นอยู่ที่ลิ้น เซลล์อสุจิ หัวใจที่อยู่ในกระบวนการพัฒนาของหนู หรือแม้กระทั่งส่วนแกนสันหลังเอ็มบริโอในสัตว์ปีก (notochord คือ เนื้อเยื่ออ่อนที่ไม่ใช่เนื้อเยื่อประสาทของเอ็มบริโอ ที่ทำหน้าที่กระตุ้นให้เกิดการสร้างท่อประสาท)

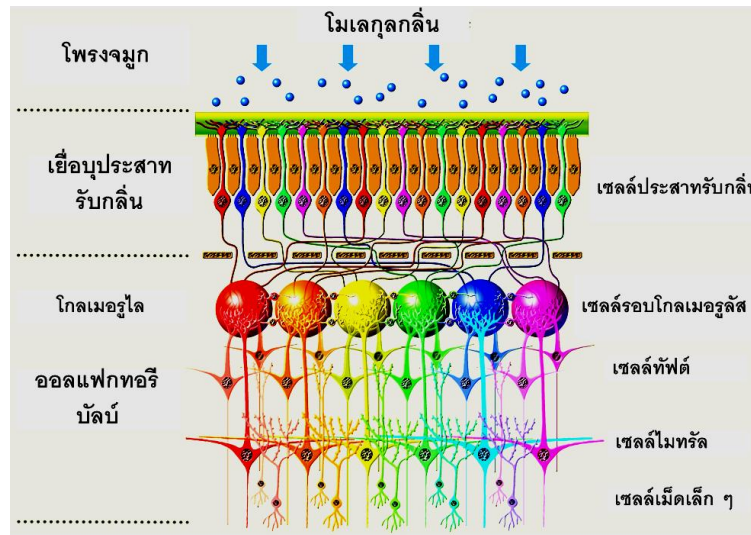

รูปที่ 5.105 เส้นทางของโมเลกุลกลิ่นในโพรงจมูกของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (ที่มา: ดัดแปลงจาก EUROPEAN MOLECULAR BIOLOGY ORGANIZATION, 2007)

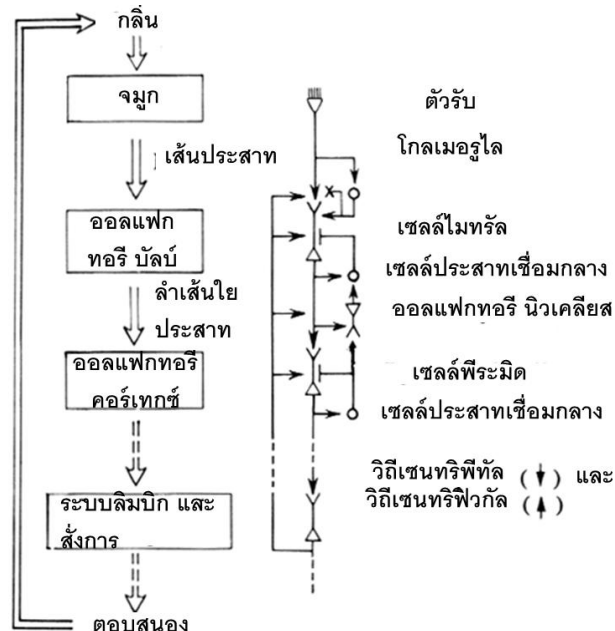
เส้นใยนำความรู้สึกจะพุ่งขึ้นมาจากส่วนปลายของส่วนท้ายของตัวรับความรู้สึกในจมูก เข้าไปยังช่องว่างเล็ก ๆ ในแผ่นกระจกบางที่คั่นกลางส่วนเยื่อเมือกของส่วนรับกลิ่น (olfactory mucosa) กับส่วนด้านล่างของสมอง ซึ่งเส้นใยประสาทรับความรู้สึกเข้าจะประสานประสาทในส่วนของออลแฟกทอรีบัลบที่ (olfactory bulb เป็นโครงสร้างที่มีความซับซ้อนประกอบไปด้วย ชั้นของเซลล์ที่มีความแตกต่างกันหลายชั้น ทำหน้าที่เหมือนชั้นของเซลล์ที่หลากหลายในส่วนของจอตาที่ลูกตา) ในมนุษย์จะมีออลแฟกทอรีบัลบอยู่ 2 ข้างของสมอง ขนาดเท่ากับลูกองุ่น แต่ออลแฟกทอรีบัลบจะมีโครงสร้างที่มีลักษณะเหมือนลูกบอลอยู่ตรงที่เป็นรอยต่อระหว่างเซลล์ประสาทตรงด้านล่าง เรียกโครงสร้างนี้ว่า โกลเมอรูลัส (glomeruli) ปลายโกลเมอรูลัสเพียง 2-3 หน่วย ภายในโกลเมอรูลัสแต่ละหน่วยจะมีส่วนสิ้นสุดของเซลล์ตัวรับกลิ่นที่นำข้อมูลเกี่ยวกับบางส่วนของกลิ่นที่มีความจำเพาะมาประสานประสาทกับเซลล์ถัดไปในวิถีการรับกลิ่น (olfactory pathway) คือ เซลล์ไมทรัล (mitral cells) เนื่องจากแต่ละโกลเมอรูลัสจะรับสัญญาณมาจากเซลล์ตัวรับที่รับรู้เพียงบางส่วนของโมเลกุลกลิ่น โกลเมอรูลัสจึงทำหน้าที่เสมือนเป็นไฟล์เก็บสะสมข้อมูลเกี่ยวกับกลิ่น (smell files) การที่

ส่วนประกอบของโมเลกุลกลิ่นแต่ละชนิดแยกจากกัน จึงทำให้ข้อมูลวิ่งไปยังโกลเมอรูลูที่แตกต่างกัน โดยแต่ละส่วนจะจับคู่กับ 1 โพลี ดังนั้น โกลเมอรูลูที่ทำหน้าที่เป็นสถานีถ่ายทอสัญญาณสถานีแรกในสมองที่มีหน้าที่ในการจัดการเรียบเรียงข้อมูลเกี่ยวกับกลิ่น จึงเป็นส่วนสำคัญต่อการรับรู้กลิ่นของสัตว์

เซลล์ไมทรัลที่เป็นส่วนสิ้นสุดของเซลล์รับกลิ่นมาสิ้นสุดภายในโกลเมอรูลู ทำหน้าที่เพิ่มความละเอียดชัดเจนของสัญญาณกลิ่น และกระจายสัญญาณกลิ่นต่อไปยังสมองเพื่อให้เกิดกระบวนการต่อ ๆ ไป เส้นใยนำความรู้สึกเกี่ยวกับกลิ่นจะออกจากส่วนของออลแฟกทอรีบัลบ์ ได้ 2 เส้นทางด้วยกัน คือ 1) เส้นทางใต้เปลือกสมอง (subcortical route) ที่จะวิ่งไปยังส่วนลิมบิก โดยเฉพาะจากส่วนกลางตอนล่างทางกลีบขมับเรียกว่าเปลือกสมองรับกลิ่นปฐมภูมิ (primary olfactory cortex) และ 2) เส้นทางทาลามัส-เปลือกสมอง (thalamic - cortical route)

รูปที่ 5.106 ลำดับการเรียงตัวของเซลล์ต่าง ๆ ในระบบรับกลิ่น (ที่มา: ดัดแปลงจาก Monell Chemical Senses Center, 2006)

รูปที่ 5.107 เส้นทางการส่งกระแสประสาทรับกลิ่นไปสู่สมอง (ที่มา: ดัดแปลงจาก Monell Chemical Senses Center, 2006)

จนถึงปัจจุบันนี้ นักสรีรวิทยายังเชื่อว่า เส้นทางใต้เปลือกสมองเป็นเพียงเส้นทางการรับรู้กลิ่น โดยเส้นทางนี้จะรวมส่วนของต่อมใต้สมองส่วนล่าง ทำให้เกิดการเกี่ยวข้องกันระหว่างกลิ่น และปฏิกิริยาด้านพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกินอาหาร การสืบพันธุ์ และการเคลื่อนที่ไปยังทิศทางที่เหมาะสม ในขณะที่อีกเส้นทางจะเกี่ยวข้องกับการรับรู้ลักษณะที่สัตว์มีสติสัมปชัญญะครบถ้วน และแยกแยะกลิ่นชนิดต่าง ๆ ให้ชัดเจนขึ้น

การจำแนกกลิ่นเกิดจากการถอดรหัสรูปแบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นของโกลเมอรูโลภายในออลแฟกทอรีบัลล์ เนื่องจากแต่ละกลิ่นที่สัตว์สูดเข้าไปจะมีตัวรับกลิ่น และโกลเมอรูโลที่ตอบสนองต่อส่วนประกอบของกลิ่นนั้น ๆ เป็นจำนวนมาก กลิ่นจะถูกแยกแยะโดยอาศัยพื้นฐานที่เกิดจากรูปแบบที่กลิ่นไปกระตุ้นโกลเมอรูโลที่แตกต่างกันไป เปลือกสมองสามารถแยกแยะกลิ่นที่แตกต่างกันได้จำนวนมากกว่า 20,000 กลิ่น กลไกที่ใช้ในการจำแนก แยกแยะกลิ่นเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพสูง แม้แต่ในมนุษย์ที่มีความสามารถในการรับรู้กลิ่นด้อยกว่าสัตว์อื่น ๆ (สุนัขมีความไวต่อการรับกลิ่นมากกว่ามนุษย์เป็นร้อย ๆ เท่า) ยังสามารถรับรู้กลิ่นสารเมทิลเมอร์แคปแทน (methyl mercaptan) ที่พบในกระเทียม แม้จะรับกลิ่นเพียง 1 โมเลกุล จากโมเลกุลที่ล่องลอยอยู่ในอากาศถึง 50,000 ล้านโมเลกุล จึงทำให้แก๊สชนิดนี้ถูกใส่เข้าไปในแก๊สธรรมชาติที่ปกติไม่มีกลิ่น เพื่อให้มนุษย์สามารถรับรู้ได้เมื่อมีการรั่วออกมาจากภาชนะบรรจุ

ความสามารถในการปรับตัว และกำจัดกลิ่นของระบบรับกลิ่น

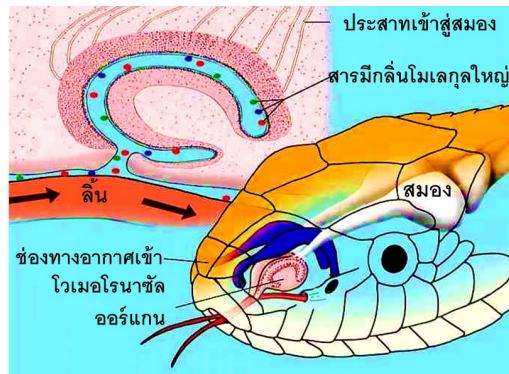
แม้ว่าระบบรับกลิ่นจะไวต่อความรู้สึก และความสามารถในการจำแนกชนิดของกลิ่นต่าง ๆ ได้สูง แต่ระบบรับกลิ่นสามารถปรับตัวให้ชินกับกลิ่นได้อย่างรวดเร็ว นั่นคือ แต่ละกลิ่นที่ระบบรับกลิ่นรับเข้ามาจะถูกกำจัดไปอย่างรวดเร็วจากระบบรับรู้ความรู้สึก แม้ว่ากลิ่นนั้นจะยังคงลอยอยู่ในอากาศ การลดความไวต่อการรับรู้ (reduced sensitivity) หรือความคุ้นชิน (habituation) ไม่ได้มีผลต่อการปรับโครงสร้างของตัวรับ นักวิจัยเชื่อมาหลายปีแล้วว่า ตัวรับกลิ่นมีการปรับตัวโดยตัวของมันเองได้อย่างช้า ๆ ทั้งนี้ กระบวนการเปลี่ยนแปลงโดยการปรับตัวของตัวรับนี้ เหมือนกับที่เกิดในระบบประสาทส่วนกลาง การลดลงของความไวต่อการรับรู้ของตัวรับกลิ่นต่อกลิ่นจะใช้เวลาประมาณนาที จากนั้นจะเกิดการส่งต่อไปยังวิถีประสาทที่มีการปรับตัวแล้วไปยังระบบประสาทส่วนกลางช้าลงอีก การปรับตัวนี้เกิดขึ้นกับกลิ่นเฉพาะบางกลิ่น ในขณะที่การตอบสนองต่อการรับกลิ่นอื่น ๆ ยังคงปกติ

การขับไล่กลิ่นออกไปจากตำแหน่งจับ (เส้นขนอ่อนของเซลล์ตัวรับกลิ่น) นั้นทำให้กลิ่นนี้ไม่มีการรับรู้อย่างต่อเนื่องหลังจากแหล่งกำเนิดกลิ่นถูกย้ายออกไปแล้ว เมื่อเร็ว ๆ นี้ มีเอนไซม์ที่ทำหน้าที่กินกลิ่น (odor-eating enzymes) ตรงบริเวณเซลล์เยื่อเมือกของส่วนรับกลิ่นถูกค้นพบขึ้นมาเป็นจำนวนมาก มันจะทำหน้าที่คล้ายกับภารโรงทำลายสิ่งที่ไม่ต้องการจะได้รับการกระตุ้นต่อไป เป็นที่น่าสนใจที่ เอนไซม์ที่ทำหน้าที่ทำลายกลิ่น (odorant-clearing enzyme) มีโครงสร้างเหมือนกับเอนไซม์ที่ใช้สำหรับทำลายสารพิษในตับ (liver detoxification enzymes) ที่ร่างกายดูดซึมเข้ามาทางลำไส้ การที่โครงสร้างของเอนไซม์ทั้ง 2 เหมือนกันนี้ไม่ใช่ความบังเอิญ นักวิจัยพบว่าเอนไซม์เหล่านี้ทำหน้าที่ควบคู่กัน ทั้ง 1) ทำหน้าที่กำจัดกลิ่นเก่าที่ตัวรับกลิ่นได้รับให้ออกไปจากชั้นเยื่อเมือก และ 2) ทำหน้าที่เปลี่ยนสารเคมีที่มีความเป็นพิษไปเป็นสารที่ไม่อันตราย การลดความเป็นพิษนี้มีประโยชน์อย่างมาก เนื่องจากชั้นเยื่อเมือกนี้มีช่องเปิดเชื่อมต่อไปยังสมอง

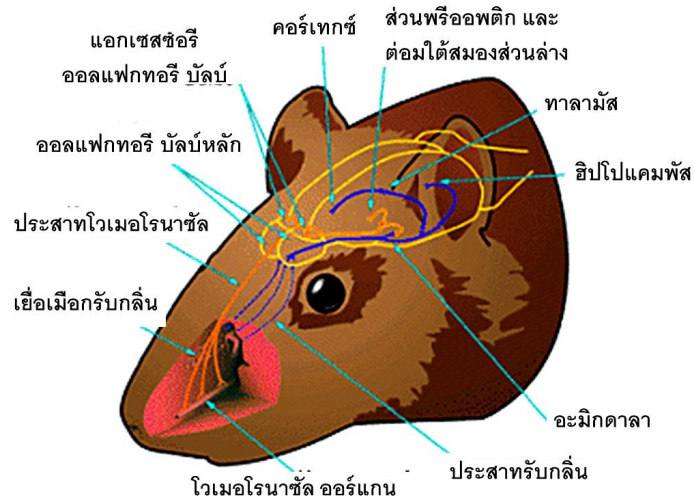
โวมะโรนาซัล ออร์แกน (vomeronasal organ)

นอกจากชั้นเยื่อเมือกรับกลิ่นแล้ว ภายในโพรงจมูกของสัตว์มีกระดูกสันหลังยังมีอวัยวะรับรู้ความรู้สึกชนิดอื่นอีก นั่นคือ โวมะโรนาซัล ออร์แกน หรือวีเอ็นโอ (vomeronasal organ: VNO) พบในสัตว์เลื้อยคลานและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม รวมทั้งมนุษย์เป็นต้น ส่วนพวกสัตว์ทะเลมีกระดูกสันหลัง และสัตว์ปีกจะไม่ค่อยพบวีเอ็นโอ ตำแหน่งที่ตั้งของวีเอ็นโอ คือ อยู่ภายในโพรงจมูก ใกล้ ๆ กับกระดูกโวมะ (vomere bone) ซึ่งเป็นที่มาของชื่อโครงสร้างนี้

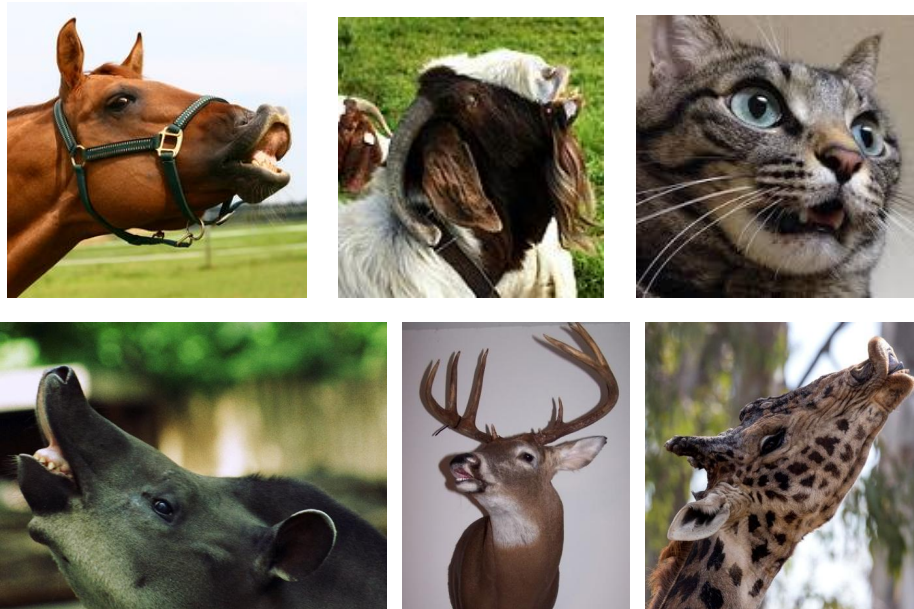
วีเอ็นโอถูกเรียกว่า เป็นจมูกรับกลิ่นทางเพศ (sexual nose) เนื่องจากมีผลกับพฤติกรรม การสืบพันธุ์ และพฤติกรรมทางสังคม เช่นสัตว์ที่มีกบเท้าตัวผู้ อย่างม้าจะยื่นริมฝีปากเข้าไปในปัสสาวะของม้าตัวเมียที่กำลังเป็นสัดอยู่ แล้วทำท่าทางที่เรียกว่า ปฏิกริยาเหยอริมฝีปากด้านบนขึ้น (flehmen position) หรือท่าม้าหัวเราะที่ทำให้เกิดการอุดตันช่องเปิดของจมูก การหายใจเข้าลึก ๆ เป็นการสูดเอาปัสสาวะเข้าไปที่ส่วนของวีเอ็นโอ เมื่อม้าจะทำการผสมพันธุ์ โดยตัดสินจากความเข้มข้นของฟีโรโมน

รูปที่ 5.108 ไวเมอโรนาซัล ออร์แกนในสัตว์เลื้อยคลาน (ที่มา: ดัดแปลงจาก GUWS Medical, 2015)

รูปที่ 5.109 ไวเมอโรนาซัล ออร์แกนในหนู (ที่มา: ดัดแปลงจาก Chuu และ Nguyen, 2007)

รูปที่ 5.110 พฤติกรรมเหยอริมฝีปากด้านบนขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการพร้อมผสมพันธุ์ในสัตว์ (ที่มา PATH International, Wikipedia, www.pinterest.com, Wikipedia, hunting-washington.com)

ฟีโรโมนเพศ เป็นฟีโรโมนอีกชนิดหนึ่งผลิตในปัสสาวะของช้างตัวเมีย เมื่อใกล้จะถึงเวลาตกไข่ ที่จะไปกระตุ้นให้ช้างตัวผู้แสดงพฤติกรรมผสมพันธุ์มีปากด้านบนขึ้น เพื่อตอบสนองต่อการพร้อมผสมพันธุ์ ช้างตัวผู้จะรับกลิ่นปัสสาวะผ่านตัวรับกลิ่น จากนั้นจะทำการตรวจจับฟีโรโมนโดยการนำเอาปัสสาวะจากส่วนยอดสุดของสี่ข้างลำตัวไปยังส่วนของรูปเปิดของท่อที่จะเข้าไปสู่วีเอ็นโอ เป็นที่น่าสังเกตที่ ฟีโรโมนซี (7-dodecenyl acetate) ที่มีความคล้ายคลึงกับฟีโรโมนเพศหลักที่ใช้ในมอดนักร้อย ๆ สปีชีส์

สารที่เป็นฟีโรโมนที่พบในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอีก 2-3 ชนิด ได้แก่ แอนโดรสทีโนน (androstenone) สเตอรอยด์ได้จากน้ำลายของสุกรตัวผู้ และเหงื่อของมนุษย์เพศชาย การหลั่งฟีโรโมนชนิดนี้จากสุกรทำให้แม่สุกรอยู่ในท่ายอมรับการผสมพันธุ์ (lordosis (mating) position) ทั้งนี้ แอนโดรสทีโนนจะมีผลต่อพฤติกรรมของสุกรเพศเมียที่อยู่ในระยะรับสัดเท่านั้น นั่นคือ เป็นฟีโรโมนที่เป็นชนิดตัวปลดปล่อย (releaser) ที่มีการขึ้นตรงต่อตัวรับ ไม่ได้เป็นการรับรู้เป็นแบบอัตโนมัติที่สามารถรับรู้ได้ในสัตว์ทุกตัว

แม้ว่าบทบาทของวีเอ็นโอที่มีต่อพฤติกรรมของมนุษย์จะยังไม่ได้รับการตรวจสอบอย่างชัดเจน นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่า มีผลต่อการเกิดความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้เองระหว่างมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสารเคมีดี (good chemistry) หรือการทำให้เกิดรักแรกพบ (love at first sight) หรือสารเคมีไม่ดี (bad chemistry) หรือทำให้เกิดความรู้สึกไม่ดี (getting bad vibes) จากใครสักคนที่เราเพิ่งพบ เหตุการณ์ที่ทำให้ทราบว่าเป็นวีเอ็นโอมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคลพบเมื่อวีเอ็นโอถูกทำการผ่าตัดออก เพื่อตรวจสอบกลุ่มของพฤติกรรม กิจกรรมทางด้านเพศ ความสามารถในการเข้ากับคนอื่น ๆ เช่นเดียวกับที่พบในสัตว์ เนื่องจากข้อความที่ส่งจากวีเอ็นโอ นั้น เชื่อกันว่าจะถูกส่งโดยทางลัดไปยังเปลือกสมองส่วนที่รับรู้ความรู้สึกในช่วงที่สัตว์มีสติสัมปชัญญะ การตอบสนองต่อฟีโรโมนที่ไม่มีกลิ่นจะไม่มี ความแตกต่างกัน จะไม่มีความต่อเนื่องต่อการรับรู้ความรู้สึก เช่นการได้กลิ่นน้ำหอม จัดว่าเป็นความลึกลับที่เกี่ยวข้องกับการฝังใจ

การรับรู้อุณหภูมิ (thermoreception)

ความสามารถในการรับรู้อุณหภูมิในสิ่งแวดล้อมมีผลสำคัญต่อการอยู่รอด เนื่องจาก ส่วนใหญ่แล้วกิจกรรมต่าง ๆ ในร่างกายมักจะไวต่อการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิ ในสัตว์มีกระดูกสันหลังที่มีการศึกษากันจากสัตว์ต้นแบบ คือ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม และงูหางกระดิ่ง (rattlesnake) พบว่ามีปลายประสาทรับร้อน (thermoreceptors) อยู่อย่างน้อย 3 ชนิด คือ ตัวรับรู้ความเย็น (cold sensors) ตัวรับรู้ความอุ่น (warmth sensors) และตัวรับรู้อินฟราเรด (infrared sensors)

ตัวรับรู้ความเย็น (cold sensors) และตัวรับรู้ความอุ่น (warmth sensors)

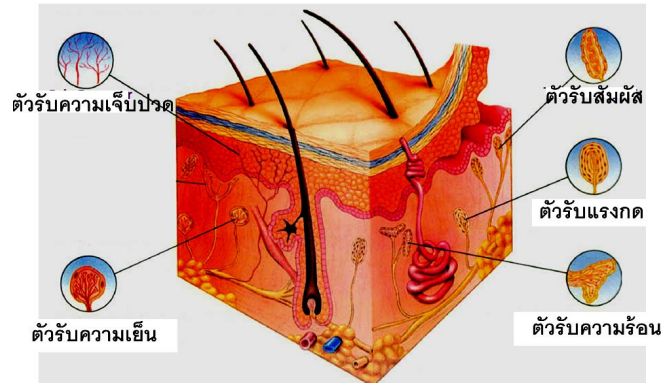
ในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอาศัยถิ่น และผิวหนังเป็นตำแหน่งบรรจุตัวรับสำหรับตรวจจับอุณหภูมิอยู่ 2 ชนิดคือ ตัวรับรู้การเพิ่มของอุณหภูมิ (ตัวรับรู้ความอุ่น) ที่สูงกว่าอุณหภูมิกาย และตัวรับรู้การลดของอุณหภูมิ (ตัวรับรู้ความเย็น) ที่ต่ำกว่าอุณหภูมิกาย (นั่นคือ อุณหภูมิที่ผิวหนังจะค่อนข้างต่ำกว่าอุณหภูมิกาย คือ ประมาณ 30-33⁰ เซลเซียสในมนุษย์) ซึ่งจัดว่าเป็นพื้นฐานการควบคุมอุณหภูมิของสัตว์ โดยจะนำการรับรู้ความรู้สึกส่งต่อไปยังสมองเกี่ยวกับการควบคุมอุณหภูมิแกน (core temperature) (ทั้งนี้ ตัวรับรู้ความเจ็บปวดเองก็ตอบสนองต่อความร้อน หรือความเย็นสูง ๆ เช่นกัน) ตัวรับชนิดนี้จัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมย้อนกลับแบบที่คาดการณ์ หรือคำนวณได้ (anticipatory feedback components) นั่นคือ ทำหน้าที่แจ้งสมองถึงสิ่งไม่เหมาะสมที่จะเกิดผลต่อการทำงานของร่างกาย ก่อนที่อุณหภูมิแกนจะเกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้มีการตรวจวัดแก้ไขให้ถูกต้องเหมาะสม ทำให้มีผลไปกระตุ้นร่างกายโดยไม่มีความล่าช้าเกิดขึ้น

ความรู้เกี่ยวกับโมเลกุลของตัวรับรู้การเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิ ยังคงมีความซับซ้อนจนกระทั่งปัจจุบันนี้ อย่างไรก็ตาม เมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้มีการค้นพบประตูไอออนความเย็นกระตุ้น (cold-gate ion channels) และประตูไอออนความร้อนกระตุ้น (heat-gate ion channels) ของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ซึ่งสามารถนำมาโคลนได้แล้ว สำหรับประตูไอออนความร้อนกระตุ้นที่ค้นพบ มีอย่างน้อย 3 ชนิดเรียกว่า ทิวอาร์พีวี1, 2 และ 3 (TRPV1, -2 and -3) โดยที่อาร์พีวี3 จะเริ่มรับรู้การเปลี่ยนแปลง (firing) ที่อุณหภูมิ 33⁰ เซลเซียส ซึ่งเชื่อว่า อาจมีผลต่อเนื่องไปถึงกระบวนการควบคุมอุณหภูมิกาย ส่วนที่อาร์พีวี1 จะรับรู้ความรู้สึกเมื่ออุณหภูมิเพิ่มขึ้นเกิน 42⁰ เซลเซียส ซึ่งเป็นจุดที่ความร้อนก่อให้เกิดความรู้สึกเจ็บปวดเกิดขึ้น เนื่องจากตัวรับชนิดนี้สามารถจับกับอาหารที่มีความเผ็ด

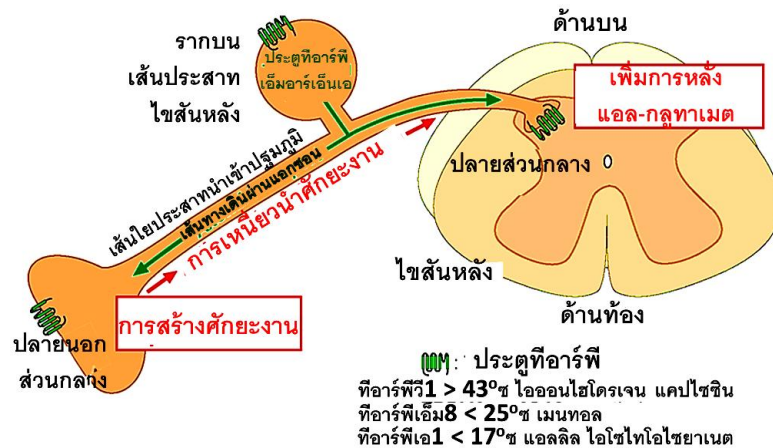
ได้ด้วย ทีอาร์พีวี2 จะรับรู้ความรู้สึกเมื่ออุณหภูมิเพิ่มขึ้นถึง 52^oเซลเซียส หรือมากกว่า ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเจ็บปวดมากกว่าการตอบสนองในแง่ของการควบคุมอุณหภูมิกาย

มีการค้นพบประตูดิวออนรับความเย็นเรียก ซีเอ็มอาร์1 (CMR1) ที่ถูกกระตุ้นด้วยเมนทอล ทำให้เกิดความเย็นในรูปแบบของมินต์) และเอเอ็นเคทีเอ็ม1 (ANKTM1) เมื่ออุณหภูมิลดถึง 8-28^oเซลเซียส ซีเอ็มอาร์1 จะเปิด และเกิดการควบคุมอุณหภูมิกาย ในขณะที่เอเอ็นเคทีเอ็ม1 จะเปิดที่อุณหภูมิต่ำกว่านั้น ทำให้เกิดความรูสึกเจ็บปวด

นักวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบตัวรับรู้อุณหภูมิในปลาฉลาม โดยเซลล์ตัวรับรู้ถูกเรียกว่า ตัวรับรู้สนามไฟฟ้า (electroreceptors) เป็นที่รู้จักมานานแล้ว

รูปที่ 5.111 ตัวรับรู้การเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิที่ผิวหนัง (ที่มา: ดัดแปลงจาก Chaudhuri, 2014)

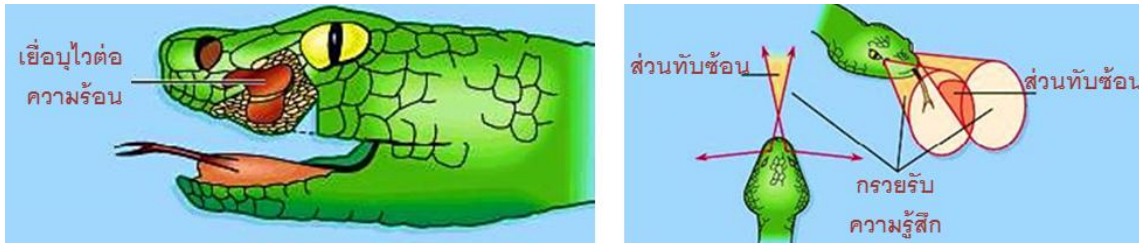
รูปที่ 5.112 ประตูดิวออนรับความร้อนของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนม (ที่มา: ดัดแปลงจาก Clapham, 2003)

ตัวรับรู้รังสีอินฟราเรด (infrared sensors)

คือ ตัวควบคุมอุณหภูมิอินฟราเรด (infrared thermoregulators) ในงูพิษ ทำให้งูสามารถหาเหยื่อและแหล่งที่พักที่ที่เหมาะสมได้ โดยตัวรับรู้อุณหภูมิชนิดนี้จะมีตัวกระตุ้นที่แตกต่างกันในสัตว์อย่างน้อย 2 กลุ่ม 1) งูตระกูลที่มีพิษรุนแรงต่อระบบเลือด (pit vipers, Viperidae) เช่นงูเขียวหางไหม้ งูแมวเซา งูหางกระดิ่ง (rattle snake) และ 2) งูหลาม (pythons) และงูเหลือม (boas) ตัวรับรู้ชนิดพิเศษนี้ เป็นตัวรับรู้ที่ไวต่อการกระตุ้นจากรังสีอินฟราเรด ที่มีระดับพลังงานในการส่งคลื่นความร้อนต่ำ เซลล์ตัวรับมีรูปร่างง่าย ๆ คือ มีส่วนรับเป็นสาขาของเดนไดรต์ของเซลล์ประสาท ตั้งอยู่ที่ร่องเล็ก ๆ ที่ผิวหนังแต่ละข้างของส่วนศีรษะ (ตำแหน่งที่ตั้ง คือ ใต้ลูกตา ค่อนมาทางส่วนด้านหน้า) และวิ่งขนานไปกับขากรรไกรในงูเหลือม

จากการศึกษาในแง่พฤติกรรม (โดยการปิดตาของงูหางกระดิ่งด้วยเทปกาวสีดำ) แสดงให้เห็นว่า ตัวรับที่ฝังตัวอยู่ในแอ่งที่กล่าวมาข้างต้น ทำหน้าที่ในการตรวจจับความร้อนที่เปล่งออกมาจากร่างกายของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนม ซึ่งเป็นเหยื่อของงูอย่างสัตว์ฟันแทะต่าง ๆ หรือหนู ซึ่งมีอุณหภูมิสูงกว่าอุณหภูมิสิ่งแวดล้อมภายนอก

ประมาณ 10^0 เซลเซียส จึงถูกตรวจจับได้เมื่ออยู่ห่างจากงอกไปประมาณ 0.5 เมตร ซึ่งตัวรับนี้ มีความสำคัญต่อการพุ่งเข้าหาเหยื่อให้ได้ในครั้งแรกของการจับเหยื่อ และเนื่องจากที่มีร่องตัวรับอุณหภูมิอยู่ 2 ข้าง ดังนั้น จึงมีความเป็นไปได้ในการมองเห็นรังสีอินฟราเรดแบบสองตา (binocular infrared vision) ที่จะช่วยให้งูหางกระดิ่งสามารถคำนวณระยะห่างของเหยื่อได้

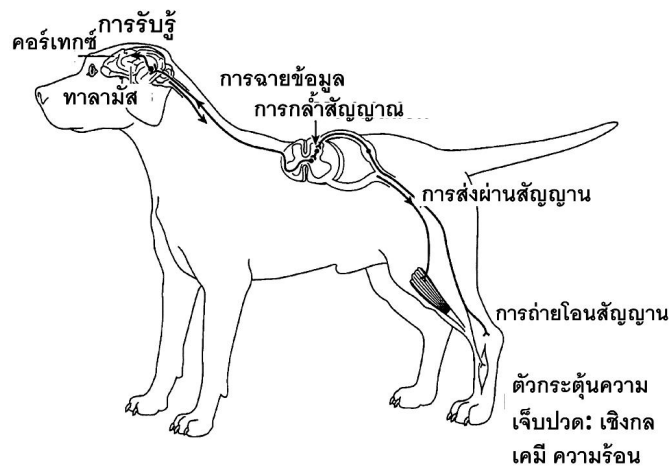

รูปที่ 5.113 ตัวรับอุณหภูมิในกลุ่มงูพิษ (ที่มา: ดัดแปลงจาก Encyclopædia Britannica, Inc. 2015)

นักสรีรวิทยายังไม่ทราบว่า ตัวรับรู้ถึงรังสีอินฟราเรดได้อย่างไร แต่นักประสาทวิทยาได้อธิบายว่า ความแตกต่างของตัวรับ ต่อรังสีอินฟราเรดที่ช่วงคลื่นต่าง ๆ น่าจะทำให้งูมองเห็นภาพที่เกิดจากรังสีอินฟราเรดเป็นภาพสี

จากงานวิจัยเมื่อเร็ว ๆ นี้ทำให้ทราบว่า งูพิษยังสามารถใช้ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิเพื่อหาแหล่งที่พักที่ที่เหมาะสม หลีกเลี้ยงสถานที่ที่ไม่เป็นที่ต้องการ เนื่องจากสัตว์พวกนี้เป็นพวกที่อุณหภูมิกายเปลี่ยนแปลงไปตามอุณหภูมิสภาพแวดล้อมภายนอก หรือเรียกว่า สัตว์เลือดเย็น (ectotherms) ที่ไม่สามารถควบคุมอุณหภูมิร่างกายด้วยกลไกควบคุมในภายในได้เอง แต่ต้องอาศัยอุณหภูมิภายนอกช่วย

ความรู้สึกเจ็บปวด (nociception: pain)

รูปที่ 5.114 วิธีการรับความรู้สึกเจ็บปวด (ที่มา: ดัดแปลงจาก Woodward, 2008)

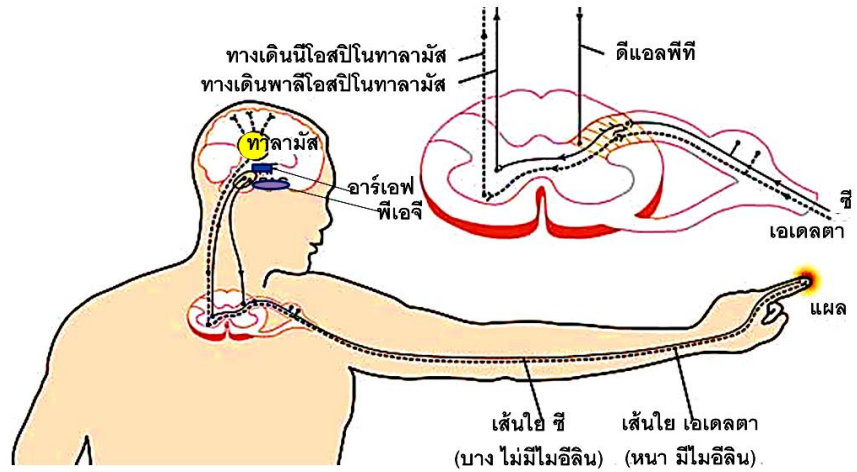
การกระตุ้นเซลล์ประสาทตัวรับที่ตอบสนองต่อตัวกระตุ้นที่อาจจะทำให้เกิดความเสียหาย หรือตัวรับความรู้สึกเจ็บปวด (nociceptors) ส่งผลให้ร่างกายรู้สึกเจ็บปวด ซึ่งจะเป็นการรับรู้ความรู้สึกร่วมกับการแสดงออกของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ ความเจ็บปวดเป็นกลไกปฏิกิริยาในการป้องกันอันตรายของสัตว์ เพื่อให้เกิดการระงับของระบบประสาทขั้นสูง เป็นข้อเท็จจริงที่เกิดจากเนื้อเยื่อที่ถูกทำลาย หรือกำลังจะเกิด การรับความเจ็บปวดไม่เหมือนกับตัวรับความรู้สึกกายอื่น ๆ เนื่องจากการรับความเจ็บปวดจะเกิดร่วมกับการตอบสนองต่อพฤติกรรมที่มาจากแรงจูงใจ (motivated behavioral response) ที่สัตว์ได้รับความรู้สึกนั้น (เช่น การหลบหลีก หรือการต่อสู้กลับ) รวมทั้งการแสดงออกทางอารมณ์ (emotional reaction) เช่น โกรธ หรือกลัว แม้ว่า ความรู้สึกเจ็บปวดจะไม่เหมือนกับความรู้สึกอื่น เนื่องจากสัตว์ที่รู้สึกเจ็บปวดจะมีทั้งประสบการณ์ในอดีต หรือสิ่งที่เกิดขึ้นในครั้งปัจจุบันมาเกี่ยวข้องกับการแสดงออกด้วย ตัวอย่างเช่น เมื่อสุนัขถูกทำให้เกิดความ

เจ็บปวดทั้งจากวงจรความเจ็บปวดระดับสูง (**heightened pain perception**) หรือต่ำกว่า จะเหนี่ยวนำให้สุนัขเกิดความเครียดเนื่องจาก การบาดเจ็บ แต่การรายงานความเจ็บปวดนี้ เป็นการทดลองที่สามารถทำได้เฉพาะในมนุษย์ เราสามารถคาดเดาเกี่ยวกับการรับรู้ความรู้สึกจากสัตว์ได้เพียงดูจากการแสดงออกของมัน แต่ไม่สามารถเข้าใจถึงความรู้สึกที่สัตว์รู้สึกได้จริง ๆ ตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดแบ่งออกได้ 3 ชนิดคือ

1. ตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดเชิงกล (**mechanical nociceptors**) ตอบสนองต่อการทำลายทางกายภาพ เช่นการตัด ขย้ำ หรือหยิก
2. ตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดเชิงอุณหภูมิ (**thermal nociceptors**) ตอบสนองต่ออุณหภูมิที่รุนแรง โดยเฉพาะความร้อน
3. ตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดหลายแบบ (**polymodal nociceptors**) ที่ตอบสนองต่อตัวกระตุ้นทุกชนิดที่มีผลทำลาย ไม่ว่าจะเป็นสารเคมีที่ก่อให้เกิดการระคายเคือง ที่หลั่งออกมาจากเนื้อเยื่อที่ถูกทำลาย

ตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดไม่มีส่วนหรืออวัยวะ ที่ใช้ในการตอบสนองแบบจำเพาะ ตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดเป็นเพียงปลายประสาทเปลือย (**naked nerve ending**) แต่เนื่องจากมีความสำคัญต่อการรอดชีวิต ดังนั้น ตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดส่วนใหญ่จะไม่มีส่วนปรับตัวให้ได้รับการกระตุ้นอย่างต่อเนื่อง หรือถูกกระตุ้นได้ซ้ำ ๆ อย่างไม่กี่ครั้ง สัตว์ส่วนใหญ่ หรืออย่างน้อย คือ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเอง จะมีการยืดระยะเวลาของการเจ็บปวดออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่มีการตอบสนองต่อความเจ็บปวดเชิงกลอย่างรวดเร็ว ตามด้วยการตอบสนองอย่างช้า ๆ ที่เป็นการตอบสนองทางเคมีต่อการอักเสบ และการหลั่งสารออกมาจากเซลล์ที่ได้รับผลกระทบจากการถูกทำลาย จากการวิจัยเมื่อเร็ว ๆ นี้ ที่มีการแยกโปรตีนของตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดจากสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่ตอบสนองอย่างต่อเนื่องต่อความเจ็บปวด เนื่องจากการอักเสบหลังไฟไหม้ ประตูดอออนชนิดหนึ่งชื่อว่าทีอาร์พีวี1 ซึ่งมีชื่ออีกชื่อว่า ตัวรับความรู้สึกของพริก (**chili pepper receptor**) เนื่องจากมีตัวกระตุ้น คือ แคปไซซิน (**capsaicin**) ที่พบในพริก และเกิดการรับรู้ความรู้สึกเผ็ดร้อนภายในปาก การอักเสบเองเป็นอีกตัวกระตุ้นให้เกิดการตอบสนองต่อการอักเสบ โดยการมาสะสมรวมกันของตัวรับนี้ ทำให้เกิดความรู้สึกเจ็บปวดอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีประตูดอออนอีกชนิดหนึ่งซึ่งเริ่มทำงานเมื่ออุณหภูมิสูงกว่า 52^oเซลเซียส นั่นคือ ทีอาร์พีวี2

ตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดทุกชนิดในสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมมีความไวรับต่อโพรสตาแกลนดิน ที่ส่งผลให้เกิดการตอบสนองอย่างมากต่อตัวกระตุ้นให้โทษ (**noxious stimuli**) ทำให้สัตว์เกิดความรู้สึกเจ็บปวดเมื่อมีโพรสตาแกลนดินปรากฏตรงบริเวณที่เกิดการบาดเจ็บ โพรสตาแกลนดินเป็นอนุพันธ์ของกรดไขมันที่ถูกตัดออกจากเยื่อหุ้มเซลล์ และทำหน้าที่ในการหลั่งพาราไครน์ สารเคมีจำพวกแอสไพริน และสารคล้ายกัน (**aspirin-like drugs**) ทำหน้าที่ยับยั้งการหลั่งของพาราไครน์ จึงใช้เป็นยาลดการปวด (**analgesic drugs**)

รูปที่ 5.115 วิธีการนำความรู้สึกเจ็บปวด (ที่มา: ดัดแปลงจาก Madsen, 2005)

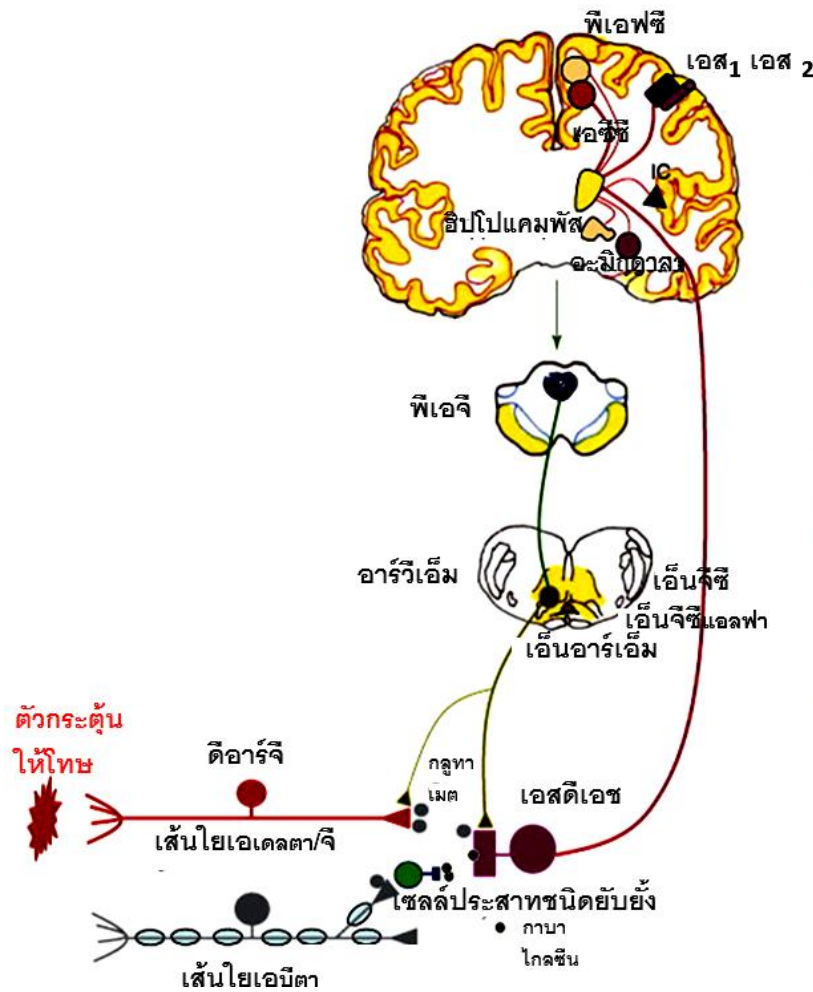
กระแสประสาทรับความรู้สึกเจ็บปวดเริ่มจากตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดที่ถูกส่งต่อไปยังระบบประสาทส่วนกลางของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ผ่านเส้นใยประสาทนำความรู้สึกเข้า 1 ใน 2 ชนิด สัญญาณประสาทที่มาจากตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดเชิงกล และตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดเชิงอุณหภูมิ จะถูกนำไปโดยเส้นใยประสาทขนาด

ใหญ่ที่มีปลอกไมอีลิน ชนิดเอ-เดลตา (myelinated A-delta fibers) ด้วยอัตราการเคลื่อนที่ 30 เมตร/วินาที เรียกว่า วิธีการนำความรู้สึกเจ็บปวดอย่างรวดเร็ว (fast pain pathway) ส่วนกระแสประสาทที่ส่งมาจากตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดหลายแบบจะถูกขนส่งผ่านเส้นใยประสาทขนาดเล็ก ชนิดไม่มีปลอกไมอีลินหุ้ม ชนิดซี (unmyelinated C fibers) ที่ส่งกระแสประสาทอย่างช้า ๆ ด้วยอัตราเร็ว 12 เมตร/วินาที (slow pain pathway) เมื่อไฟไหม้เกิดขึ้นที่ปลายนิ้ว ความรู้สึกแรกที่เกิดขึ้น คือ การเจ็บแปลบ จากนั้น จะเกิดการแพร่ของพื้นที่รับความรู้สึกเจ็บปวด ทำให้หลังจากนั้น จะเกิดความเจ็บปวดที่ไม่ทราบตำแหน่งชัด (disagreeable pain) ในช่วงแรกที่ความเจ็บปวดอยู่ในรูปการเจ็บแปลบ (sharp twinge) เหมือนถูกทิ่มตำ (pricking sensation) และง่ายต่อการระบุตำแหน่ง ที่ถูกส่งโดยวิธีการนำความรู้สึกเจ็บปวดอย่างรวดเร็วจากตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดทางกายภาพ หรือตัวรับความรู้สึกร้อน จากนั้นจะเกิดความรู้สึกแบบตื้อ ๆ (dull) และการปวดตื้อ ๆ แบบต่อเนื่อง (continuous dull pain) บอกตำแหน่งที่เจ็บจริง ๆ ไม่ได้ มีความเจ็บปวดต่อเนื่อง และทำให้รู้สึกไม่ดี โดยวิธีการนำความรู้สึกเจ็บปวดอย่างช้า ๆ ที่ถูกกระตุ้นโดยสารเคมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเบรดีไคนิน (bradykinin) ซึ่งโดยปกติจะอยู่ในรูปเนื้อเยื่อ และถูกกระตุ้นโดยเอนไซม์ แล้วถูกปล่อยเข้าสู่สารน้ำภายนอกเซลล์ตรงบริเวณรอบ ๆ เนื้อเยื่อที่ได้รับอันตราย เบรดีไคนิน และสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกันไม่เพียงแต่ทำให้เกิดความเจ็บปวด โดยมีผลจากการกระตุ้นตัวรับความรู้สึกเจ็บปวดหลายแบบ แต่ยังเชื่อกันว่าทำให้เกิดการตอบสนองของร่างกายในรูปของการอักเสบต่อเนื่องที่บาดเจ็บ การคงอยู่ของสารเคมีต่าง ๆ ที่อยู่บริเวณเนื้อเยื่อ เป็นตัวช่วยอธิบายถึงการปวดตื้อ ๆ อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีการย้าย หรือกำจัดตัวกระตุ้นทางกายภาพ และทางอุณหภูมิที่เป็นสาเหตุของการทำลายเนื้อเยื่อออกไปแล้ว

ตัวนำความรู้สึกเจ็บปวดเข้าตัวแรก (primary afferent pain fiber) จะประสานประสาทกับเซลล์ประสาทเชื่อมกลางลำดับที่ 2 (second-order interneuron) ที่บริเวณด้านบนของไขสันหลัง เพื่อให้เกิดการตอบสนองต่อตัวกระตุ้นที่เข้ามาทำให้เกิดศักยะงาน เส้นประสาทนำความรู้สึกเจ็บปวดจะหลั่งสารส่งผ่านประสาทที่จะมีผลต่อเซลล์ประสาทในวิธีการนำกระแสประสาทตัวต่อ ๆ ไป สารส่งผ่านประสาทตัวที่สอง นอกเหนือจากโพรสตาแกลนดินแล้ว คือ สารพี (substance P) และกลูตาเมต โดยสารพีทำหน้าที่กระตุ้นการทำงานของวิถีประสาทขึ้นบน ที่ขนส่งกระแสประสาทเกี่ยวกับความเจ็บปวดไปยังระดับขั้นที่สูงกว่า เพื่อให้เกิดกระบวนการจัดการขั้นต่อ ๆ ไป ทั้งนี้ รายละเอียดในวิถีประสาทรับความรู้สึกเจ็บปวดขึ้นบน (ascending pain pathway) ยังเป็นที่ทราบน้อยมากว่าไปสิ้นสุดที่ใดในส่วนของเปลือกสมองรับความรู้สึกทางกาย ทาลามัส และเรติคิวลาร์ฟอร์เมชัน (reticular formation) บทบาทของเปลือกสมองต่อการรับรู้ความเจ็บปวดยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด แม้ว่าอาจมีความสำคัญต่อการระบุตำแหน่งของความเจ็บปวด

รูปที่ 5.16 สรุปลำดับการรับรู้ความเจ็บปวด (ที่มา: ดัดแปลงจาก Like A Tree, 2014)

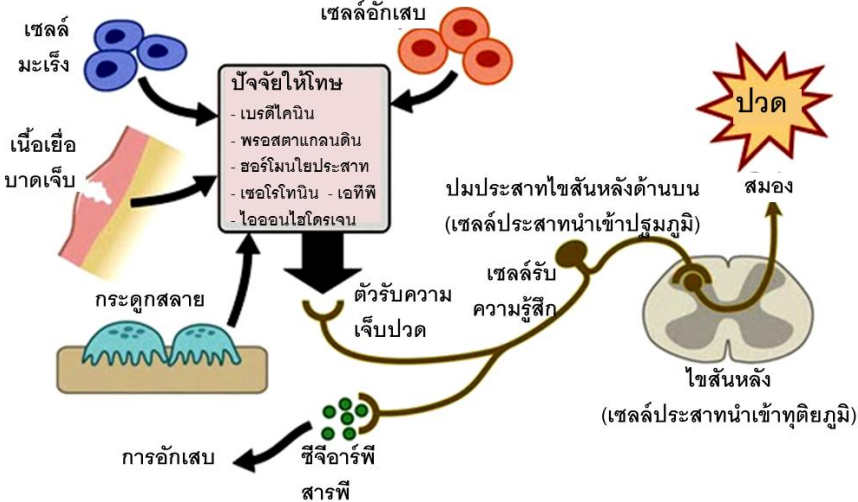
กระบวนการของความเจ็บปวดที่เปลือกสมอง
 เอซีซี ไอซี: เป็นสองส่วนหลักของเปลือกสมอง ที่ตอบสนองต่อความเจ็บปวดทั้งทางกายภาพ และพยาธิสภาพ มีความสำคัญสำหรับการรับรู้ความเจ็บปวด และความไม่สบายกายสบายใจ
 เอส1 เอส2: สำคัญต่อการบ่งชี้ความเจ็บปวด กล้าสัญญาณเกี่ยวกับความเจ็บปวด และตำแหน่ง
 พีโอพี: สามารถถูกกระตุ้นโดยความเจ็บปวดเช่นกัน

โครงสร้างที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ
 ฮิปโปแคมปัส: เกี่ยวข้องกับความทรงจำเรื่องความเจ็บปวดซ้ำ ๆ และความผิดปกติด้านอารมณ์
 อะมิกดาลา: ความเจ็บปวดที่เกี่ยวข้องกับความกลัว ความเครียด และการกล้าสัญญาณความเจ็บปวด

ตัวกล้าสัญญาณสองเฟสจากภายใน
 พีโอจี: เซลล์ประสาทลดความเจ็บปวดในสมองส่วนกลาง
 อาร์วีเอ็ม: ทำให้เกิดการกล้าสัญญาณส่วนลงของการนำความรู้สึกเจ็บปวดของไขสันหลัง ประกอบด้วย เจ็นจีซี เจ็นจีซีแอลฟา เจ็นอาร์เอ็ม และราทีนิวเคลียสอื่น ๆ

ไขสันหลังด้านบน
 เป็นศูนย์กลางการประสานประสาทความเจ็บปวดแรกในระบบประสาทส่วนกลาง
 การควบคุมความเจ็บปวดเฉพาะที่ และการกล้าสัญญาณส่วนลงเกิดโดยสารส่งผ่านประสาทหลายชนิด
 การกล้าสัญญาณส่วนลงสามารถกระทำโดยกลไกก่อน-หลังการประสานประสาท

รูปที่ 5.117 กลไกการกระตุ้นเปลือกสมอง และความรู้สึกเจ็บปวดเรื้อรัง (ที่มา: ดัดแปลงจาก Zhuo, 2008)

รูปที่ 5.118 สารเคมีที่เกี่ยวข้องกับการอักเสบ และการเจ็บปวด (ที่มา: ดัดแปลงจาก Like A Tree, 2014)

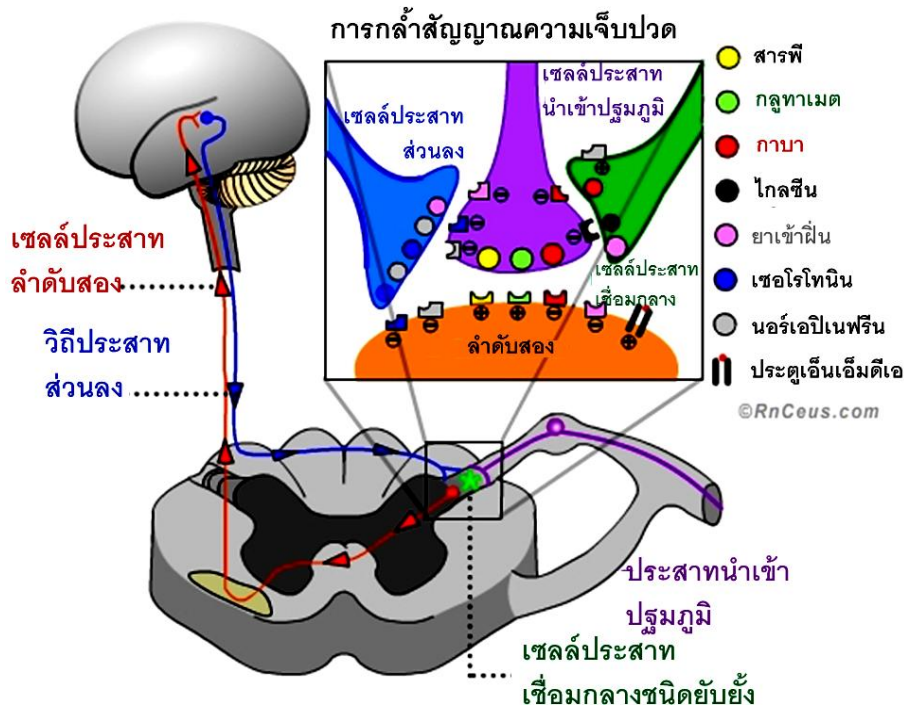
ความรู้สึกเจ็บปวดยังคงรับรู้ได้ แม้ว่าจะไม่มีส่วนของเปลือกสมอง เชื่อว่า มีผลมาจากการทำงานของทาลามัส ส่วนเรติคิวลาร์ฟอร์เมชันมีผลต่อการตื่นตัวที่เกี่ยวข้องกับการถูกกระตุ้นโดยตัวกระตุ้นที่อาจให้โทษ (noxious encounter) การเชื่อมโยงกันของทาลามัส และเรติคิวลาร์ฟอร์เมชันไปยังต่อมใต้สมองส่วนล่าง และ

ส่วนลิมบิกเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อความเจ็บปวด ที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์เรื่องความเจ็บปวด ระบบลิมบิกมีความสำคัญต่อความรู้สึกที่ไม่ดีต่าง ๆ เมื่อเกิดการบาดเจ็บ

กลูตาเมตเป็นสารส่งผ่านประสาทอีกชนิดหนึ่งที่หลั่งออกมาจากส่วนปลายประสาทนำความรู้สึกเข้าตัวแรก จัดเป็นสารส่งผ่านประสาทหลักชนิดกระตุ้น (major excitatory neurotransmitter) กลูตาเมตทำหน้าที่แตกต่างกันบนตัวรับที่เยื่อหุ้มเซลล์ของประสาทไซสันหลังบริเวณด้านบน 2 ชนิด ที่ให้ผลแตกต่างกัน 2 ทาง 1) การจับกันของ กลูตาเมต กับตัวรับเอเอ็มพีเอ (AMPA) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเยื่อเลือกผ่าน ส่งผลให้เกิดศักยะงานที่เซลล์ด้านบน ซึ่งศักยะงานนี้จะขนส่งข่าวสารเกี่ยวกับความเจ็บปวดไปยังระบบประสาทชั้นสูง รวมทั้ง 2) การจับกันของกลูตาเมตกับตัวรับเอ็นเอ็มดีเอ (NMDA) ชักนำให้อิออนแคลเซียมเดินทางเข้าไปในเซลล์ของประสาทไซสันหลังด้านบน ทำให้ไม่เกิดการส่งข้อมูลเกี่ยวกับความเจ็บปวดต่อ แต่ในทางตรงกันข้าม อิออนแคลเซียมจะทำให้เกิดระบบสารสื่อสัญญาณที่ 2 ที่ส่งผลให้เซลล์ในส่วนด้านบนถูกกระตุ้นได้สูงกว่าปกติ การเกิดความตื่นตัวต่อการกระตุ้นมากกว่าปกติ (hyperexcitability) สนับสนุนให้มีความไวต่อการรับความรู้สึกมากกว่าปกติ (exaggerated sensitivity) ของเนื้อเยื่อในส่วนที่ได้รับบาดเจ็บเนื่องจากการสัมผัสกับตัวกระตุ้นความเจ็บปวด หรือแม้แต่ตัวกระตุ้นที่ปกติไม่ก่อให้เกิดความเจ็บปวด เช่นการกดเบา ๆ (light pressure) ความไวต่อการรับความรู้สึกมากกว่าปกตินี้ ทำให้สัตว์เกิดความหวาดกลัว ระวังไม่ให้มีเหตุการณ์หรือกิจกรรมใด ๆ ที่จะทำให้นเนื้อเยื่อถูกทำลายมากขึ้น หรือการรบกวนการหายใจของแผล

สมองของสัตว์มีกระดูกสันหลัง กับการทำงานของระบบระงับความเจ็บปวด

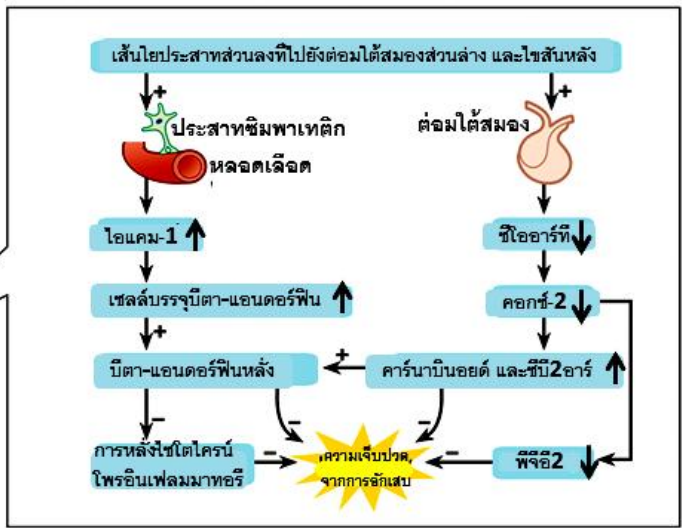
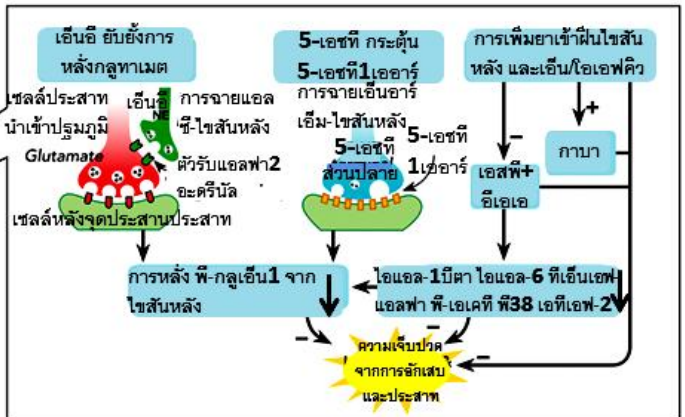
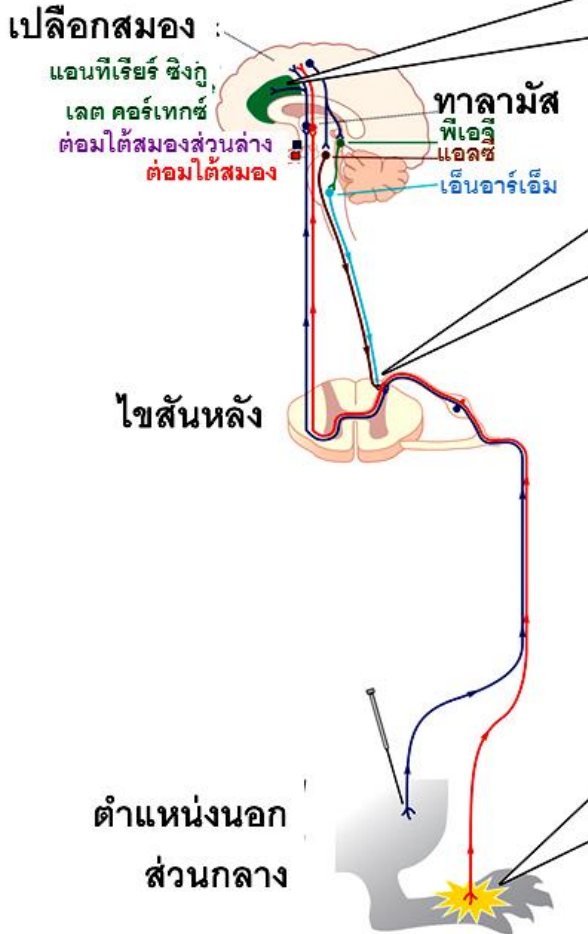
นอกเหนือจากกลูโคโซที่เชื่อมโยงระบบรับความรู้สึกเจ็บปวดจากระบบประสาทส่วนกลางกับโครงสร้างชั้นสูงในระบบประสาทส่วนกลางแล้ว ระบบประสาทส่วนกลางยังมีระบบเซลล์ประสาทที่กดความรู้สึกเจ็บปวด โดยเราเรียกว่าเป็น โครงสร้างของระบบระงับความเจ็บปวดแบบถาวร (built-in analgesic system) อยู่ด้วย โดยกลไกที่ค้นพบ คือ การกดวิถีการขนส่งกระแสประสาทเกี่ยวกับความเจ็บปวดเมื่อเดินทางไปถึงไซสันหลังแล้ว การทดลองกระตุ้นส่วนเนื้อเทาที่อยู่รอบ ๆ ท่อน้ำสมอง (cerebral aqueduct) ซึ่งเป็นส่วนที่เชื่อมต่อกับโพรงสมองที่ 3 (third ventricle) และโพรงสมองที่ 4 (fourth ventricle) ทำให้เกิดการระงับความเจ็บปวด เช่นเดียวกับ การกระตุ้นส่วนของเรติคิวลาร์ฟอร์เมชันที่ก้านสมอง นักสรีรวิทยาเองก็เชื่อว่าส่วนที่อยู่ในไซสันหลังและสมองทั้ง 2 นี้ เป็นส่วนของวิถีระงับความเจ็บปวดลงล่าง (descending analgesic pathway) ที่การหลั่งสารพีของส่วนปลายเส้นใยนำความรู้สึกเจ็บปวดถูกระงับโดยการยับยั้งก่อนจุดประสานประสาท

รูปที่ 5.119 วิถีความเจ็บปวด และวิถีการระงับความเจ็บปวด (ที่มา: ดัดแปลงจาก RnCeus, n.d.)

การระงับความเจ็บปวดแบบถาวร เกี่ยวข้องกับการมีตัวรับยาเข้าฝิ่น หรือโอปิเอต (opiate receptor) ซึ่งสารออกฤทธิ์ที่รู้จักกันอย่างดีมานานแล้ว คือ มอร์ฟีน (morphine) ที่สกัดมาจากผลของฝิ่น จัดเป็นสารระงับปวดที่ทรงพลังที่สุด แต่ก็ไม่น่าที่จะเป็นไปได้ว่า ระบบประสาทของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมมีการสร้างตัวรับความรู้สึกขึ้นมาเพื่อรองรับสารเคมีที่สกัดมาจากดอกไม้ นักวิจัยจึงได้ทำการสืบหาสารที่อยู่ในร่างกายซึ่งโดยทั่วไป จะมาจับกับตัวรับยาเข้าฝิ่นนี้ จึงทำให้มีการค้นพบสารเคมีที่คล้ายอนุพันธ์ฝิ่นที่สร้างได้ในร่างกาย (endogenous opiate หรือ morphine-like substance) ได้แก่ เอนดอร์ฟินส์ (endorphins) เอนเคฟาลินส์ (enkephalins) และไดโนρφิน (dynorphin) ที่เป็นสารลดปวดที่สร้างขึ้นในร่างกายที่สำคัญ โดยยาเข้าฝิ่นจากภายใน (endogenous opiate) ทำหน้าที่เป็นสารส่งผ่านประสาทที่ใช้ลดความเจ็บปวดที่หลั่งออกมาจากเซลล์ประสาทในวิถีระงับความเจ็บปวดลงล่าง เพื่อจับกับตัวรับยาเข้าฝิ่นบนส่วนปลายของเส้นใยนำความรู้สึกเจ็บปวด การจับกันนี้ จะไปกดการหลั่งสารพี ทำให้การส่งกระแสประสาทเกี่ยวกับความรู้สึกเจ็บปวด (pain signal) ถูกระงับ ทั้งนี้มอร์ฟีนเองก็จับกับตัวรับยาเข้าฝิ่น จึงมีสมบัติเป็นสารแก้ปวด

โครงสร้างระดับเหนือไขสันหลัง

รูปที่ 5.120 กลไกของการกดจุด และการกระตุ้นไฟฟ้าที่ช่วยลดความเจ็บปวด (ที่มา: ดัดแปลงจาก Anesthesiology - American Society of Anesthesiologists)

ระบบยาเข้าฝิ่นจากภายใน (endogenous opiate system) ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่า กลไกของการกวดความรู้สึกตามธรรมชาตินี้ถูกกระตุ้นให้ทำงานได้อย่างไร ปัจจัยที่ทำให้ความเจ็บปวดถูกจัดการ และควบคุมที่รู้จักกันเป็นอย่างดี คือ การออกกำลังกายอย่างหนัก การฝังเข็ม (acupuncture) การสะกดจิต (hypnosis) และความเครียด (ที่อธิบายได้ว่าทำไมสัตว์ที่กำลังบาดเจ็บจึงเพิกเฉยต่อความเจ็บปวด เมื่อสัตว์อยู่ในช่วงที่กำลังหนีอันตราย หรือกำลังต่อสู้กันอยู่) การกินแคปไซซิน (capsaicin) ที่อยู่ในพริกชี้หูเอง ก็ส่งผลให้เกิดการหลั่งเอนดอร์ฟินส์ที่สามารถนำมาใช้อธิบายได้ว่า ทำไมมนุษย์บางคนถึงชอบกินอาหารเผ็ด นอกจากนี้ยังมีรายงานเรื่อง ความเครียดบางอย่างที่สามารถลดความเจ็บปวดผ่านวิถียาเข้าฝิ่น โดยยังไม่ทราบว่ากลไกที่ไม่เกี่ยวข้องกับยาเข้าฝิ่นที่มาเกี่ยวข้องนี้ว่า เกิดขึ้นได้อย่างไร

ศัพท์เกี่ยวกับการบ่งชี้อาการเจ็บปวด (pain descriptors)

- การปวดเฉียบพลัน (acute pain)
- การปวดเรื้อรัง (chronic pain)
- การปวดแสบปวดร้อน (burning pain)
- การปวดตลอดเวลา (constant pain)
- การปวดเกร็ง ปวดแบบเป็นตะคริว (cramps, cramping pain)
- การปวดแบบบีบรัด (crushing pain)
- การปวดเหมือนถูกของมีคมบาด (cutting pain)
- การปวดตื้อ ๆ (dull pain)
- การปวดเหมือนไฟฟ้าดูด (electrical pain)
- การปวดเหมือนถูกแทะ (gnawing pain)
- การปวดแบบเป็น ๆ หาย ๆ (intermittent pain)
- การปวดร่วมกับอาการชา (numbing pain)
- ความรู้สึกเหมือนมีอะไรมาทิ่มแทง (pins and needles sensation)
- การปวดเป็นพัก ๆ (periodic pain)
- การปวดตามจังหวะชีพจร (pulsating pain)
- การปวดบริเวณผิวหนังที่เส้นประสาทมาเลี้ยง ปวดแบบเริ่มจากจุดศูนย์กลางแล้วแผ่ออกไป

(radiating pain, radicular pain)

- การปวดแปลบ ปวดจี๊ด ๆ (sharp pain)
- การปวดที่หนึ่งแล้วย้ายไปปวดอีกที่หนึ่ง (shifting pain)
- การปวดแบบเจ็บเสียวแปลบร้าว (shooting pain)
- ความรู้สึกเหมือนมีอะไรไต่หรือโดนกัดต่อย (tingling sensation)
- การปวดตุบ ๆ (throbbing pain)
- การปวดจากกล้ามเนื้อหดเกร็ง (muscle spasm)
- การเจ็บแบบเสียดแทง (stabbing pain)
- การเจ็บปวดในบริเวณกว้าง (visceral pain)
- ความรู้สึกเจ็บเสียว (sensitive feeling)

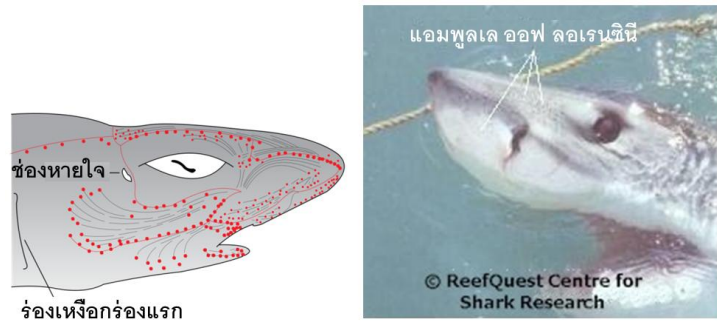
การรับรู้กระแสไฟฟ้า และแม่เหล็ก (electroreception and magnetoreception)

การหาแหล่งที่อยู่ หรือวัตถุโดยอาศัยการสะท้อนกลับของเสียง (echolocation) เกิดจากความสามารถของระบบการรับรู้ความรู้สึกจากสิ่งแวดล้อมในค้างคาว และนกที่อาศัยอยู่ในถ้ำ เป็นการใช้ประโยชน์ของการรับรู้ความรู้สึกพิเศษโดยไม่จำเป็นต้องใช้แสง การค้นหาแหล่งที่อยู่ หรือการเดินทางในที่มืดโดยใช้การรับรู้ความรู้สึกพิเศษเป็นตัวนำร่อง (navigation) อีกส่วนหนึ่งที่พบมากในปลากระดูกแข็ง ปลากระดูกอ่อน และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอย่างน้อย 2 ชนิด คือ การรับรู้กระแสไฟฟ้า (electroreception)

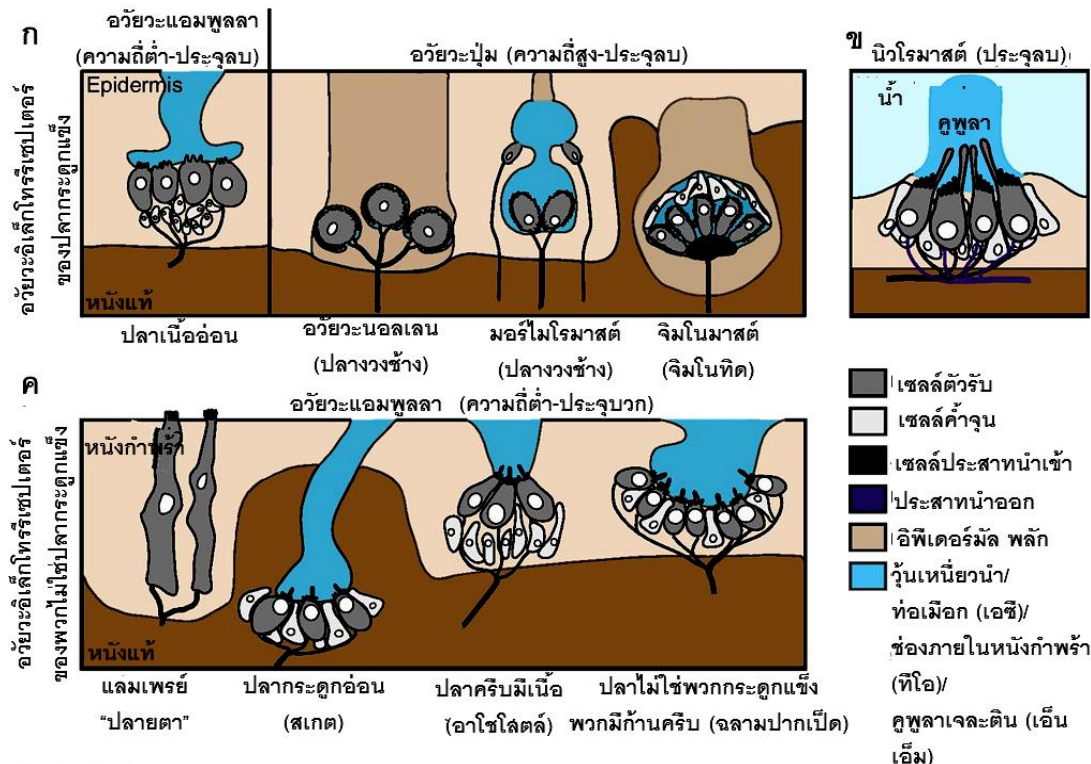
การรับรู้กระแสไฟฟ้าช่วยให้สัตว์สามารถสร้างทิศทาง ตรวจจับที่อยู่ของเหยื่อ และการสื่อสาร

การรับรู้กระแสไฟฟ้าชนิดอ้อมกัมมันต์ (passive electroreception) ช่วยให้สัตว์สามารถตรวจจับสนามไฟฟ้าที่อยู่ภายนอกร่างกาย (extraneous electric fields) โดยที่สัตว์ไม่มีกระแสไฟฟ้าในร่างกายเอง และใช้สำหรับการหาแหล่งของกระแสไฟฟ้า (electrolocation) ตัวรับรู้กระแสไฟฟ้าในปลากระดูกอ่อน (nonteleost fishes) ปลากระดูกแข็ง (teleost fishes) บางชนิด และสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกบางชนิด คือ แอมพูลลารีอเล็กโทริเซปเตอร์ (ampullary electroreceptors) ที่ตอบสนองต่อกระแสไฟฟ้าซึ่งส่งออกมาด้วยความถี่ต่ำที่ปล่อยออกมาจากสัตว์อื่น ๆ ทั้งจากระบบประสาทและหัวใจ สัตว์เกือบทุกชนิดสร้างสนามไฟฟ้ากระแสตรง (direct current, DC field) ในน้ำทะเล เนื่องจากกระแสไอออนภายในเนื้อเยื่อที่ถูกกระตุ้นได้ นอกจากนี้แผลและรอยเกาสามารถรบกวน

สนามไฟฟ้าใน ส่วนในพวกปลากระดูกอ่อน (elasmobranchs) เช่นฉลาม สกต และกระเบน และพวกปลากระดูกแข็งมีโครงสร้างชื่อ แอมพูลเล ออฟ ลอเรนซินี (ampullae of Lorenzini) ที่พัฒนามาจากนิวโรมาสต์ทำหน้าที่เป็นตัวรับรู้กระแสไฟฟ้า ใช้เพื่อระบุตำแหน่งของเหยื่อ แม้ว่าเหยื่อจะหลบซ่อนตัวอยู่ใต้ชั้นโคลนที่มีความหนา

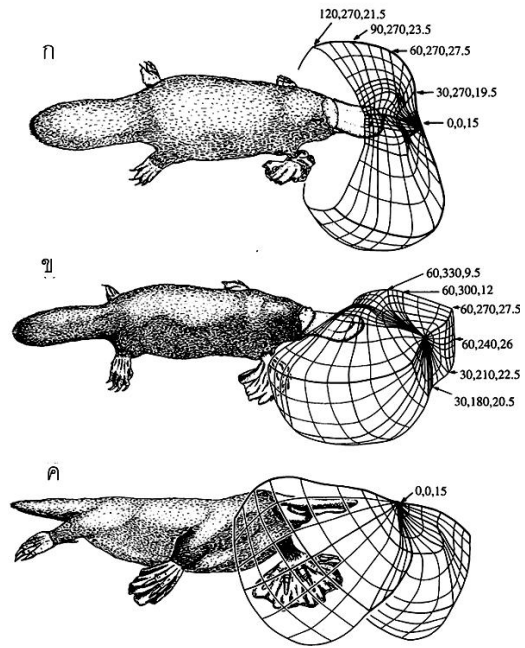
รูปที่ 5.121 ตำแหน่งของอเล็กโทริเซปเตอร์ (ที่มา: ดัดแปลงจาก ReefQuest Centre for Shark Research)

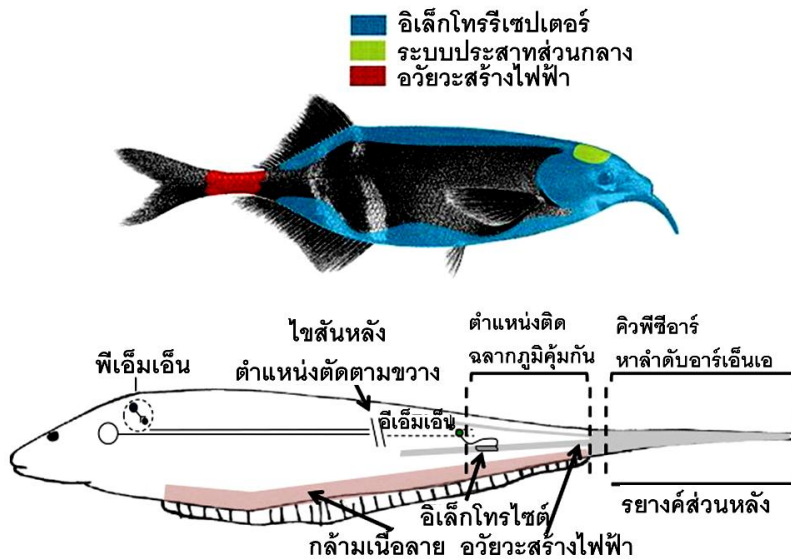
รูปที่ 5. 122 แอมพูลลารี อเล็กโทริเซปเตอร์ในปลาบางชนิด (ที่มา: ดัดแปลงจาก Baker, Modrell, และ Gillis, 2013)

ฉลาม (*Scyliorhinus spp.*) หรือสเกต (*Raja spp.*) สามารถรับรู้ศักย์อ่อน ๆ ได้โดยใช้กล้ามเนื้อตรงส่วนเหงือกของปลาหนังที่ซ่อนอยู่ใต้ดิน (ตรวจจับได้แม้จะมีการรื้อเพียง 2-3 ไอออน) ส่วนของแอมพูลจะบรรจุโปรตีนไกลโคไลส (glycolprotein complex) ที่ขนส่งกระแสไฟฟ้าปริมาณน้อย ๆ อยู่แล้ว มีการศึกษาที่แสดงว่าการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิเพียงเล็กน้อยสามารถทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของกระแสไฟฟ้าภายในวัน ซึ่งเป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่า แอมพูลทำหน้าที่เป็นทั้งตัวรับรู้กระแสไฟฟ้า (electrosensing) และรับรู้การเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิ (thermosensing)

สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่ใช้การรับรู้กระแสไฟฟ้าชนิดอกัมมันต์ ได้แก่ตุ่นปากเปิด (*platypus*) และตุ่นจมูกดาว (*star-nosed mole*)

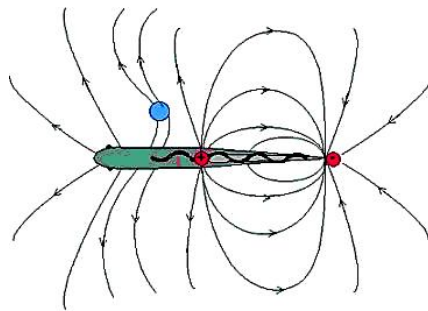
รูปที่ 5.123 การรับรู้กระแสไฟฟ้าชนิดอกัมมันต์ของตุ่นปากเปิด (ที่มา: ดัดแปลงจาก Patel, 2007)

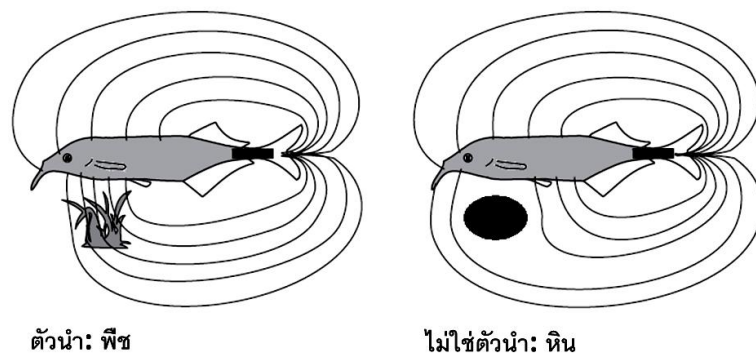
รูปที่ 5.124 ตำแหน่งที่สร้างกระแสไฟฟ้า (บน) ตำแหน่งรับกระแสไฟฟ้า (ล่าง) ของปลาสร้างกระแสไฟฟ้า (ที่มา: ดัดแปลงจาก Güth, Pinch, Samanta, Chaidez, และ Unguez, 2016)

ในทางตรงกันข้าม การรับรู้กระแสไฟฟ้าชนิดกัมมันต์ (active electroreception) จะคล้ายกับการตรวจหาตำแหน่งโดยการสะท้อนกลับ ที่ช่วยประเมินสิ่งแวดล้อมนอกตัวด้วยการแผ่สัญญาณออกจากตัว และรับสัญญาณที่ส่งกลับมา พบในปลาน้ำจืดที่อยู่ในแม่น้ำมิด ๆ ในป่าอะเมซอน และบางส่วนของแม่น้ำในป่าแอฟริกา ระบบนี้ต้องมีอวัยวะสร้างกระแสไฟฟ้า (electric organ) ในส่วนหางของปลา ที่ทำหน้าที่ปล่อยกระแสไฟฟ้าซึ่งจะเริ่มส่งกระแสไฟฟ้าออกมาทางส่วนหน้าของร่างกาย จากนั้น จะไปรวมกันอีกครั้งที่ส่วนยอดของหางเรียกว่า การไหลของกระแสไฟฟ้าไปตามผิวหนัง (transepidermal current flow) ในช่วงขณะนั้นเอง ส่วนปลายของหางจะเปลี่ยนเป็นประจุลบ ส่งผลให้เกิดการสร้างกระแสไฟฟ้าแผ่ไปรอบ ๆ น้ำ ที่ล้อมตัวปลาอยู่ การเปลี่ยนแปลงของสนามไฟฟ้าที่เกิดช่วงขณะนี้ จะถูกทำให้เกิดขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยความถี่สูง ๆ โครงสร้างที่อยู่บริเวณผิวหนังส่วนด้านหน้าของระบบเส้นข้างลำตัวจะมีตัวรับรู้กระแสไฟฟ้าเรียกว่า ปุ่มตัวรับกระแสไฟฟ้า (tuberous electroreceptors) จัดว่าเป็นตำแหน่งตรวจจับการเปลี่ยนของการไหลของกระแสไฟฟ้าไปตามผิวหนัง โดยตัวรับนี้ จะตอบสนองต่อสัญญาณที่มีความถี่สูงจากอวัยวะสร้างกระแสไฟฟ้าที่ปลาปล่อยออกมา

ตัวรับรู้กระแสไฟฟ้านี้ เป็นทั้งการรับรู้ตำแหน่งที่อยู่จากกระแสไฟฟ้า (electrolocation) และการสื่อสารด้วยกระแสไฟฟ้า (electro-communication) ในสัตว์ที่อยู่ในสปีชีส์เดียวกัน (conspecifics) ปลาที่สร้างกระแสไฟฟ้าชนิดกัมมันต์ (active electroreceptive fish) จะทดสอบการนำไฟฟ้าที่อยู่รอบตัว และกำหนดตำแหน่งก่อกวนโดยตรวจจับการเบี่ยงเบนของกระแสไฟฟ้าที่สร้างขึ้นในสนามไฟฟ้าของมัน นั่นคือ เมื่อมีวัตถุอยู่ในตำแหน่งที่ทำให้เกิดการเบี่ยงเบนของเส้นทางการเดินของกระแสไฟฟ้าในสนามไฟฟ้านั้น จะเกิดการรบกวนรูปแบบของกระแสไฟฟ้า ในแง่ของการไหลของกระแสไฟฟ้าไปตามผิวหนังในส่วนของผิวหนังที่อยู่ใกล้วัตถุที่สุด

รูปที่ 5.125 การส่งไอออนกลับ จากส่วนศีรษะไปยังส่วนปลายหางจนเปลี่ยนเป็นขั้วลบ (ที่มา Elliot, 2005)

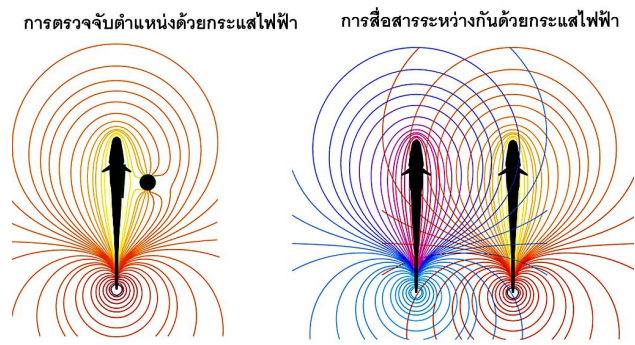

ตัวนำ: พืช

ไม่ใช่ตัวนำ: หิน

รูปที่ 5.126 การไหลของกระแสไฟฟ้าในสนามไฟฟ้าเมื่อไปสัมผัสกับสิ่งที่เหนี่ยวนำไฟฟ้า (ซ้าย) และวัตถุที่มีความทึบ และไม่มีการเหนี่ยวนำไฟฟ้า (ขวา) (ที่มา: ดัดแปลงจาก Constantinou, 2016)

ปลาสร้างกระแสไฟฟ้าได้ในแถบอเมริกาใต้ (*Eigenmannia spp.*) มีอวัยวะสร้างกระแสไฟฟ้า ซึ่งเปล่งกระแสไฟฟ้าได้ตั้งแต่ 250-600 เฮิรตซ์ เมื่อปลา 2 ตัวที่สร้างกระแสไฟฟ้าได้เหมือนกันเข้ามาอยู่ใกล้กันระยะหนึ่ง ปลาจะเปลี่ยนความถี่ของการปล่อยกระแสไฟฟ้าให้ห่างไกลจากอีกตัว นั่นคือ ให้มีความแตกต่างกันอย่างมากของความถี่ของทั้ง 2 ตัว เพื่อป้องกันการรวมกัน หรือการหักล้างกันของกระแสไฟฟ้าของปลาชนิดเดียวกันที่ส่งกระแสไฟฟ้าในรูปแบบเดียวกัน

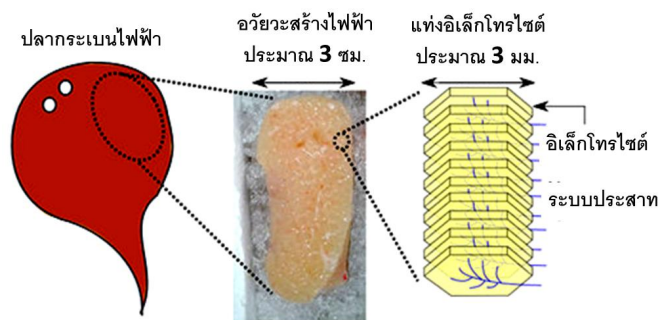

รูปที่ 5.127 การตรวจจับตำแหน่ง (ซ้าย) หรือการสื่อสารระหว่างกันของปลาไฟฟ้า (ขวา)
(ที่มา ดัดแปลงจาก Krahe, n.d.)

ในปลาทะเล ส่วนใหญ่ตัวรับกระแสไฟฟ้า คือ แอมพูลลารี ที่จะเชื่อมต่อกับส่วนผิวของลำตัวผ่านช่องเปิดที่มีความยาว และความต้านทานกระแสไฟฟ้าต่ำ ในขณะที่พวกปลาน้ำจืด จะใช้ปุ่มที่มีลักษณะเป็นท่อนสั้นกว่าเมื่อเทียบกับสัตว์น้ำเค็ม เนื่องจากผิวของปลาน้ำจืดจะมีแรงต้านทานต่อความน้ำมากกว่าปลาทะเล ความต่างศักย์ส่วนผิวหนัง (transepidermal voltage) จะมีความมากกว่า นั่นคือ การไหลของกระแสไฟฟ้าจะสามารถตรวจจับได้จากท่อนสั้นกว่า เมื่อกระแสเคลื่อนที่เข้าไปยังเซลล์ตัวรับกระแสไฟฟ้าของปลา ทำให้เกิดการลดศักย์เยื่อหุ้มเซลล์จนกระทั่งประตูไอออนแคลเซียมชนิดศักย์ไฟฟ้ากระตุ้นที่เยื่อหุ้มเซลล์เปิดออก ทำให้สารส่งผ่านประสาทถูกปล่อยออกจากเซลล์ตัวรับ ความถี่ของศักยะงานในเส้นใยประสาทรับความรู้สึกที่มาเลี้ยงตัวรับจะเพิ่มขึ้น แม้ว่าข้อเสียสำคัญของการมีสัมผัสรับกระแสไฟฟ้าจะจำกัดที่ระยะทาง (ส่งกระแสไฟฟ้าได้ไกล 5-7 เมตร) แต่การบอกตำแหน่งวัตถุโดยอาศัยกระแสไฟฟ้า ก็มีผลทำให้สัตว์สามารถทำกิจกรรมได้อย่างคล่องแคล่วในน้ำที่มืด หรือน้ำค้ำคล้ำ

อวัยวะสร้างกระแสไฟฟ้า (electric organs)

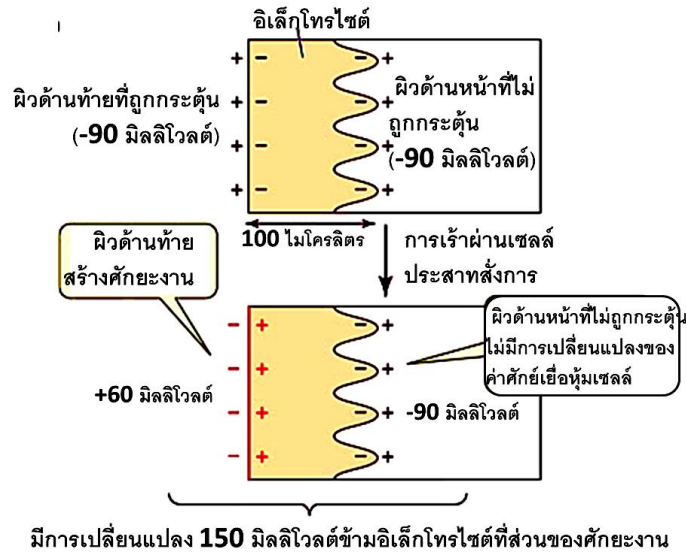
อวัยวะสร้างกระแสไฟฟ้าพบในสัตว์ที่สามารถสร้างกระแสไฟฟ้าได้ ส่วนมากจะเกิดจากกล้ามเนื้อ หรือเนื้อเยื่อประสาท และเซลล์ที่มีลักษณะบาง ๆ คล้ายขนมเวเฟอร์ (waferlike cells) เรียกว่า อิเล็กโทรไซต์ (electrocytes) เรียงกันเป็นแถวในแนวตั้งหลายพันแห่ง และถูกล้อมรอบด้วยฉนวนกันที่มีลักษณะคล้ายเจลละติน (gelatinous insulating material) โดยด้านหนึ่งของอิเล็กโทรไซต์จะถูกเลี้ยงด้วยเส้นประสาทจำนวนมาก ในขณะที่อีกฟากประกอบด้วยร่องยื่นลึกมากมาย

รูปที่ 5.128 โครงสร้างของอวัยวะสร้างกระแสไฟฟ้าของปลากะเบน
(ที่มา: ดัดแปลงจาก Tanaka, Funano, Nishizawa, Kamamichi, Nishinaka, และ Kitamori, 2016)

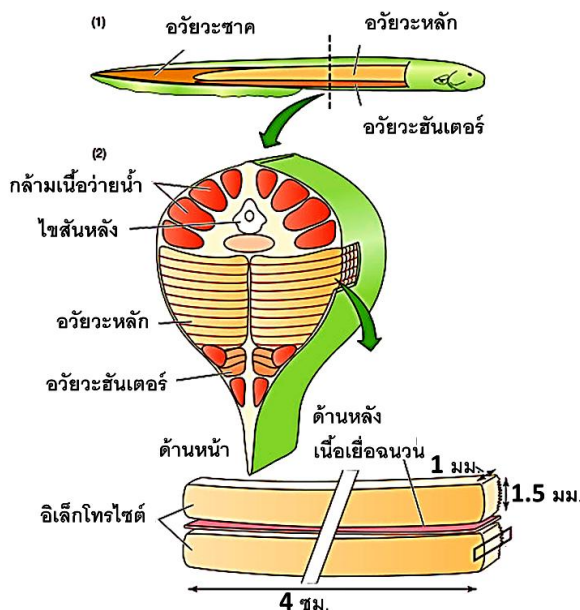
ในขณะที่พัก ผิวส่วนตรงกันข้ามของเซลล์สร้างกระแสไฟฟ้าจะมีประจุเป็นบวกเหมือนกัน (นั่นคือ สารน้ำภายนอกเซลล์ที่ผิวส่วนตรงกันข้ามกับเซลล์จะมีอิเล็กโทรไซต์อยู่ที่ประมาณ +80 มิลลิโวลต์ ในขณะที่ศักย์ไฟฟ้าของอีกฝั่งหนึ่งของอิเล็กโทรไซต์จะมีลักษณะตรงกันข้าม ทำให้มีการไหลของกระแสไฟฟ้าที่เกิดจากการเหนี่ยวนำของเยื่อหุ้ม 2 ฟาก (คือ ที่ไซโทพลาซึมในเซลล์ และตัวกลางที่อยู่นอกเซลล์) ระหว่างที่มีการปล่อยกระแสไฟฟ้า ศักย์ไฟฟ้าในส่วนที่มีเส้นประสาทมาเลี้ยงจะเปลี่ยนกลับเป็นตรงกันข้ามอย่างรวดเร็ว อิเล็กโทรไซต์จะถูกกระตุ้น

โดยพร้อมเพรียงกันด้วยเส้นประสาทสันหลังที่แต่ละสาขาจะสร้างความลาดเอียงของกระแสไฟฟ้าตำแหน่งเล็ก ๆ รอบแต่ละอเล็กโทรไซต์ (โดยรวมแล้วประมาณ 150 มิลลิโวลต์) เนื่องจากอเล็กโทรไซต์จะตั้งเรียงรวมกันเป็นแท่ง และถูกหุ้มด้วยฉนวน การสร้างกระแสไฟฟ้าแบบเป็นจังหวะ เหมือนกับการต่อถ่านไฟฉายแบบอนุกรม ส่วนที่เป็นแหล่งกำเนิดไฟฟ้า ซึ่งเป็นส่วนออกค่าส่งจะอยู่ในส่วนเมดลลาของอวัยวะสร้างกระแสไฟฟ้า โดยมีส่วนรอยต่อระหว่างเซลล์ เป็นส่วนที่ย้ำให้เกิดการปล่อยกระแสไฟฟ้า (firing) จากอเล็กโทรไซต์ได้อย่างแม่นยำ ความเข้มของสัญญาณอยู่ในระดับสูงสุด เพื่อให้เกิดการจับคู่การทำงานของส่วนเมดลลา กับเซลล์ประสาทไขสันหลังได้ ปัจจัยนอกเหนือจากนี้ ที่ต้องนำมาพิจารณาถึงความเข้มของสัญญาณ คือ จำนวนของแท่งของอเล็กโทรไซต์ที่สามารถสร้างกระแสไฟฟ้าได้

รูปที่ 5.129 การเปลี่ยนประจุบวก และลบในช่วงปล่อยกระแสไฟฟ้าของปลาสร้างกระแสไฟฟ้าในปลาไหล (ที่มา: ดัดแปลงจาก Hill, Wyse และ Anderson, 2016)

สัตว์บางสปีชีส์ เช่น ปลาไหลไฟฟ้า (Electrophorus electricus) สามารถปล่อยกระแสไฟฟ้าออกจากร่างกายได้ในระดับหลายร้อยโวลต์ ในขณะที่ส่วนใหญ่จะปล่อยกระแสไฟฟ้าได้ในปริมาณจำกัดที่ระดับมิลลิโวลต์ จนถึงโวลต์ การปล่อยกระแสไฟฟ้าแรงสูงจะส่งผลให้เกิดการชิ่งท้อ หรือตายแก่เหยื่อ ในขณะที่กระแสไฟฟ้าอ่อน ๆ มีผลในการระบุตำแหน่ง และเพื่อการสื่อสารในสัตว์สปีชีส์เดียวกัน

รูปที่ 5.130 อวัยวะสร้างกระแสไฟฟ้าของปลาไหลไฟฟ้า (ที่มา: ดัดแปลงจาก Hill, Wyse และ Anderson, 2016)

การรับรู้ถึงสนามแม่เหล็กไฟฟ้า (magnetic field)

ปลากระดูกอ่อนที่มีตัวรับความรู้สึกของกระแสไฟฟ้าที่มีความไวต่อการกระตุ้นมาก ๆ จะสามารถรับรู้ถึงสนามแม่เหล็กไฟฟ้าของโลกด้วยการเคลื่อนที่ของปลาข้ามสนามแม่เหล็ก จะทำให้เกิดการเบี่ยงเบน หรือปิดของกระแสไฟฟ้าที่ถูกตรวจจับได้โดยตัวรับกระแสไฟฟ้าในแอมพูลเล ออฟ ลอเรนซินี กระบวนการต่อเนื่องและการรวมข้อมูลการรับรู้จะปรากฏในแผนที่การรับรู้กระแสไฟฟ้า (electrosensory maps) ที่ตั้งอยู่ตรงบริเวณสมองส่วนกลาง และสมองน้อย

สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เช่น แบคทีเรียบางชนิด แมลง สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก ปลา สัตว์เลี้ยงลูกนบก และอาจมีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมบางชนิดเองก็สามารถตรวจจับสนามแม่เหล็กได้ เพราะต้องนำข้อมูลนั้นไปใช้ในการกำหนดทิศทาง (orientation) เส้นรุ้งเส้นแวงของโลก เกิดทั้งจากแนวตามขั้วโลก และแนวนอนที่ส่วนเส้นศูนย์สูตร (equator) ทำให้นกอพยพ (migratory birds) ใช้สนามแม่เหล็กช่วยในการกำหนดตำแหน่งของสถานที่ที่อยู่ห่างจากที่ ๆ อยู่ในปัจจุบันเป็นพัน ๆ ไมล์ จากตำแหน่งที่มันอพยพมาในช่วงฤดูหนาว นอกจากนี้ ยังมีพวกเต่าทะเลที่แสดงให้เห็นในห้วงปฏิบัติการว่า สามารถตอบสนองต่อสนามแม่เหล็กที่สร้างขึ้นในห้องปฏิบัติการได้

สัตว์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสามารถตรวจจับสนามแม่เหล็กของโลกได้ เนื่องจากมีสารที่เป็นแม่เหล็ก (magnetic materials) ได้แก่ ผลึกแมกนีไทต์ (magnetite crystal; Fe_3O_4) พบในสิ่งมีชีวิต เช่นเซลล์แบคทีเรียส่วนนอกของผึ้ง และสมองของนกพิราบ ปลาเรนโบว์เทราต์ และปลาเซลมอน สำหรับการรับรู้เกี่ยวกับแม่เหล็กที่ทำงานได้ เนื่องจากมีการจัดเรียงตัวของผลึกแม่เหล็ก (magnetic crystals) เป็นลูกโซ่ที่เรียกว่า แมกเนโตโซม (magnetosome) ในแบคทีเรีย หรือเซลล์ตัวรับรู้สนามแม่เหล็ก (magnetoreceptors) ในสัตว์

ผลึกแมกนีไทต์ 1 หน่วย มีขนาดเพียง 50 นาโนเมตร จะทำงานได้ไม่แรงพอที่จะทำให้เกิดผลต่อสนามแม่เหล็ก แต่เมื่อมีการจัดตัวเป็นลูกโซ่ที่แม่แต่ละหน่วยจะมีการเคลื่อนที่ แต่เมื่อรวมตัวกันได้แล้ว ก็สามารถเกิดการเชื่อมกับสนามแม่เหล็ก และทำงานร่วมกับตัวรับได้

วิธีการอื่นที่ทำให้สามารถตรวจจับสนามแม่เหล็กที่นักวิทยาศาสตร์ศึกษา คือ การใช้โมเลกุลที่มีความไวต่อแสง (photosensitive molecules) อย่างเช่นโรดอปซิน ที่สนามแม่เหล็กมีผลกระทบต่อโมเลกุล และทำให้เกิดการเชื่อมโยงกับการเหนี่ยวนำสัญญาณ เมื่อโรดอปซินถูกจัดเรียงภายในตัวรับ เซลล์จะไม่มีกรยิงกระแสประสาท (fire off) เมื่อสัมผัสกับแสงระนาบเดียว (polarized) ที่มีการส่องในแกนเดียวกับที่โรดอปซินจัดเรียงตัวอยู่ นั่นคือ หากแสงที่ไปตกกระทบอยู่ในทิศทางที่จำเพาะ จะทำให้เซลล์ไม่ก็เซลล์ที่จัดเรียงตัวเหมือนกันตรวจจับแสงได้ สมองจะต้องไม่มีการแยกสัญญาณเพื่อให้เกิดการแตกย่อยข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับแสง อย่างเช่น สีและความสว่าง เพื่อเพิ่มข้อมูลเกี่ยวกับแสงลำเดียว แม้ว่า สัตว์แต่ละชนิดที่มีความไวต่อแสงลำเดียวจะมีตัวรับที่ใช้กลไกพื้นฐานเดียวกันในการตรวจรับข้อมูล แต่สัตว์เหล่านี้จะพัฒนากลยุทธ์การถอดรหัสที่แตกต่างกันออกไป

สรุป

ส่วนประกอบของการรับรู้ความรู้สึกประกอบด้วย เซลล์ประสาทนำความรู้สึกจากทั้งภายนอก และภายในร่างกาย ที่ส่งข้อมูลกระแสประสาทในรูปศักยะงานไปยังเซลล์ประสาทเชื่อมกลาง ที่จะประมวลผลข้อมูลก่อนจะส่งคำสั่งไปยังเซลล์ประสาทสั่งการ และไปยังอวัยวะแสดงผลเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งแวดล้อมทั้งจากภายใน และภายนอก

ตัวรับความรู้สึกอาจเป็นส่วนปลายของเซลล์ประสาทรับรู้ความรู้สึก มีลักษณะเป็นส่วนปลายที่รับความรู้สึกหรือ ตัวรับความรู้สึกที่เป็นเซลล์แยกออกมาจากเซลล์ประสาทนำความรู้สึกเข้าสู่ส่วนกลาง ตัวรับความรู้สึกสามารถแบ่งตามชนิดได้หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นตัวรับความรู้สึกทางกาย การรับรู้ความรู้สึกในร่างกาย การรับรู้ความรู้สึกพิเศษ

การรับรู้ความรู้สึกพิเศษไม่ว่าจะเป็น การมองเห็น การได้ยินและการรู้จำกิริยา การรับแรงกล การรับสัมผัส การรับกลิ่น การรับรส การรับรู้ความรู้สึกเจ็บปวด การรับรู้กระแสไฟฟ้า และรับรู้สนามแม่เหล็กโลกล้วนแล้วแต่มีตัวรับที่จำเพาะ และมีความพิเศษ ทำให้สัตว์ดำรงชีวิตได้อย่างปลอดภัย

คำถามทบทวน

1. เลือกข้อมูลต่อไปนี้ไปเติมลงในช่องว่างเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด

A. adequate stimulus	B. Chemoreceptors
C. cranial nerve	D. Electroreceptors
E. generator receptor	F. Magnetoreceptors
G. Mechanically gated channels	H. Mechanoreceptors
I. movement and position	J. Nociceptors
K. Photoreceptors	L. proprioception
M. separate receptor	N. Special senses
O. Somesthetic sensation	P. Thermoreceptor
Q. Touch, tactile, pain warmth and cold	R. visceral afferent
S. Voltage-gated ion channels	

1. ตัวรับความรู้สึกเมื่อแบ่งตามหน้าที่ สามารถแบ่งได้เป็น 1) ตัวรับความรู้สึกจากภายนอกทำหน้าที่รับความรู้สึกจากภายนอกประกอบด้วย ____ รับความรู้สึกทางการกด และสัมผัส และ ____ 2) ตัวรับความรู้สึกจากภายใน หรือเรียกว่า ____ ทำหน้าที่รับความรู้สึกภายในร่างกาย 3) ตัวรับการเคลื่อนไหวของร่างกายรับความรู้สึกเกี่ยวกับ ____

2. เมื่อแบ่งตัวรับความรู้สึกตามกลุ่มของการรับรู้ แบ่งออกได้เป็น 1) การรับสัมผัสทั่วไป (General somatosensory system) ได้แก่ตัวรับความรู้สึก ____, ____, ____, และ ____ 2) การรับความรู้สึกพิเศษ (Special sensory system) ที่มีความเกี่ยวข้องกับ ____

3. ส่วนใหญ่ตัวรับจะมีตัวกระตุ้นที่จำเพาะเรียกว่า ____

4. ตัวรับความรู้สึกหากแบ่งตามชนิดของพลังงานที่มากระตุ้น แบ่งได้หลายชนิดเช่น 1) ____ มีแสงเป็นตัวกระตุ้น 2) ____ รับรู้การกระตุ้นของสารเคมี 3) ____ รับรู้ความรู้สึกเจ็บปวด 4) ____ พบในสัตว์เช่น โลมา

5. เมื่อแบ่งตัวรับความรู้สึกที่ส่วนปลายของเซลล์ประสาทแบ่งได้เป็น 1) และ 2) ____ เซลล์ประสาทกับเซลล์ตัวรับความรู้สึกอยู่ใกล้กัน ____ ปลายของเซลล์ประสาทมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างให้เป็นตัวรับความรู้สึก

2. ให้จับคู่ข้อความหรือคำที่เหมาะสม

A. appendicitis	B. capsaicin
C. cone cells	D. delayed pain
E. electroreception	F. eustachian tube
G. gall stone pain	H. headache
I. magnetoreception	J. Merkel corpuscle
K. mechanical nociceptor	L. Meissner corpuscle
M. olfactory system	N. pacinian corpuscle
O. rod cells	P. round cells
Q. ruffini ending	R. special pain
S. somatosensory system	T. vestibular apparatus

- ____ 1. ตัวรับความเจ็บปวด
- ____ 2. สารเคมีกระตุ้นความเจ็บปวด
- ____ 3. ความเจ็บปวดกาย
- ____ 4. นกปากห่าง นกเป็ดน้ำ
- ____ 5. มีตัวรับที่ถูกกระตุ้นโดยคลื่นเสียงอยู่ที่ตำแหน่งนั้น
- ____ 6. ตัวรับรู้การยึดติงที่ผิวหนัง
- ____ 7. รับกลิ่น

เอกสารอ้างอิง

- Angelaki, D. and Dickman, J. D. 2018. The vestibular system. In R. Biswas-Diener & E. Diener (Eds), Noba textbook series: Psychology. Champaign, IL: DEF publishers. เข้าถึงได้จาก <http://nobaproject.com/modules/the-vestibular-system>; February 3, 2018.
- Austin Community College District. 2008. Peripheral Nervous System- Afferent Division (Somatic). เข้าถึงได้จาก <http://www.austincc.edu/apreview/PhysText/PNSafferentpt1.html#top>; September 20, 2015.
- Ayala, F.J. 2007. Darwin's greatest discovery: Design without designer. PNAS, 104 (1) 8567-8573.
- Baker, C.V.H., Modrell, M.S. and Gillis, J.A. 2013. The evolution and development of vertebrate lateral line electroreceptors. J. Exp. Biol. 216: 2515-2522.
- Bloom, W., Fawcett, D.W: 1986. A textbook of histology. W.B. Saunders, Philadelphia. 1033 p
- Boron, W.F., Boulpaep, E.L: 2009. Medical physiology, 2nd ed. W.B. Saunders, Philadelphia. 1325 p.
- Box, M. 2010. Mantis Shrimp Vision Preview. เข้าถึงได้จาก <https://arthropoda.wordpress.com/2010/03/10/mantis-shrimp-vision-preview/>; September 20, 2015.
- Clapham, D.E. 2003. TRP channels as cellular sensors. Nature. 426, 517-524.
- Chegg Study. 2003. The wavelength range for visible light is 400 nm to 700 nm. เข้าถึงได้จาก <http://www.chegg.com/homework-help/questions-and-answers/wavelength-range-visible-light-400-nm-700-nm-seethis-table-air-frequency-range-visible-lig-q2364873>; September 20, 2015.
- Chaudhuri, P. 2014. We use these receptors to tell if a surface is rough or smooth. เข้าถึงได้จาก <https://www.thinglink.com/scene/538079031975739392>; September 20, 2015.
- Chuu, E. and Nguyen, L. 2007. Pheromones in Mice. เข้าถึงได้จาก https://www.reed.edu/biology/professors/srenn/pages/teaching/web_2007/emmylinh/ontogeny.html; September 20, 2015.
- Constantinou, S.J. 2016. Mormyrid Electric Organ Development. เข้าถึงได้จาก <https://savvasjconstantinou.weebly.com/mormyrid-electric-organ-development.html>; March 20, 2016.
- Cunningham, J.G. and Klein, B.G. 2012. Cunningham's Textbook of Veterinary Physiology 5th Ed. Elsevier - Health Sciences Division, Melbourne. 624 p.
- Davydov, A. 2010. Eye Physiology / Accommodation and Convergence. เข้าถึงได้จาก <http://www.forbestvision.com/accommodation-and-convergence/>; September 20, 2015.
- de Lahunta, A., Glass, E.N., Kent, M. 2014. Veterinary Neuroanatomy and Clinical Neurology, 4th ed. Saunders, Philadelphia.
- Dewey, C.W. and da Costa, R.C. 2015. Practical Guide to Canine and Feline Neurology 3rd Ed. Wiley-Blackwell, Oxford. 688 p.
- Dictionary of ichthyology. 2009. Weberian apparatus. เข้าถึงได้จาก http://en.academic.ru/dic.nsf/en_ichthyology/18192/Weberian; September 20, 2015.
- Dobbs, E. 2015. Emotion. Reason. Riot. Revolution. เข้าถึงได้จาก <http://dobbse.net/thinair/2015/05/emotion-reason-riot-revolution.html>; September 20, 2015.

- Dowling, J.E. 1987. *The Retina: An Approachable Part of the Brain*, Revised Ed. Belknap Press of Harvard University Press. London. 368 p.
- Elliot, J. 2005. Electric fishes. เข้าถึงได้จาก <http://www.fbas.co.uk/ELECTRICS.html>: September 20, 2015.
- Encyclopædia Britannica, Inc. 2015. Ommatidium. เข้าถึงได้จาก <https://www.britannica.com/science/ommatidium>: September 20, 2015.
- Encyclopædia Britannica, Inc. 2015. Lateral line system. เข้าถึงได้จาก <https://www.britannica.com/science/neuromast>: September 20, 2015.
- Encyclopædia Britannica, Inc. 2015. Stathocyst. เข้าถึงได้จาก <https://www.britannica.com/science/stathocyst>: September 20, 2015.
- Encyclopædia Britannica, Inc. 2015. Statholith. เข้าถึงได้จาก <https://www.britannica.com/science/statholith>: September 20, 2015.
- Encyclopædia Britannica, Inc. 2015. Stapes. เข้าถึงได้จาก <https://www.britannica.com/science/stapes>: September 20, 2015.
- Encyclopædia Britannica, Inc. 2015. Smell. เข้าถึงได้จาก <https://www.britannica.com/science/chemoreception/Smell>: September 20, 2015.
- Encyclopædia Britannica, Inc. 2015. Thermoreception. เข้าถึงได้จาก <https://www.britannica.com/science/thermoreception>: September 20, 2015.
- EUROPEAN MOLECULAR BIOLOGY ORGANIZATION. 2007. The scent of lifeThe exquisite complexity of the sense of smell in animals and humans. *EMBO. reports.* 8 (7): 629. เข้าถึงได้จาก https://www.researchgate.net/publication/6233174_The_scent_of_life: September 20, 2015.
- FindRetrievers.com Admin. 2011. The Difference Between Human and Canine Vision.....can a dog TRULY see accurately at long distance? เข้าถึงได้จาก <http://www.findretrievers.com/news/wordpress/2011/05/02/the-difference-between-human-and-canine-vision-can-a-dog-truly-see-accurately-at-long-distance/>: September 20, 2015.
- Fingeroth, J.M. and Thomas, W.B. 2015. *Advances in Intervertebral Disc Disease in Dogs and Cats (AVS Advances in Veterinary Surgery)*. Wiley-Blackwell, Boston. 344 p.
- Gehring, W.J. and Ikeo, K. 1999. Pax 6: mastering eye morphogenesis and eye evolution. *Trends Genet.* 5 (9), 371-377.
- Gillespie, P. G. and Walker, R. G. 2001. Molecular basis of mechanosensory transduction. *Nature* 413, 194-202.
- Güth, R., Pinch, M., Samanta, M.P., Chaidez, A. and Unguez, G.A. 2016. Sternopygus macrurus electric organ transcriptome and cell size exhibit insensitivity to short-term electrical inactivity. *J. Physiol. Paris.* 110 (3B): 233-244.
- GUWS Medical. 2015. Nervous system and sensory organs. เข้าถึงได้จาก <https://www.guwsmedical.info/photo-animals/nervous-system-and-sensory-organs.html>: September 20, 2015.
- Guyton, A.C., Hall, J.E. 2006. *Textbook of medical physiology*, 11st ed. W.B. Saunders, Philadelphia. 1120 p.
- Hain, T.C. 2013. OTOLITHS. เข้าถึงได้จาก <http://www.dizziness-and-balance.com/disorders/bppv/otoliths.html>: September 20, 2015.

- Heeger, D. 2006. Perception Lecture Notes: Retinal Ganglion Cells. เข้าถึงได้จาก <http://www.cns.nyu.edu/~david/courses/perception/lecturenotes/ganglion/ganglion.html>: September 20, 2015.
- Herbert, T.J. 2008. Cell Membrane Potentials. เข้าถึงได้จาก http://www.bio.miami.edu/tom/courses/bil255/bil255goods/15_mempot.html: September 20, 2015.
- Herbert, T.J. 2008. Vision alternatives. เข้าถึงได้จาก http://www.allometric.com/tom/courses/bil265/bil265goods/12_vision2.html: September 20, 2015.
- Hill, R.W., Wyse, G.A. and Anderson, M. 2016. Animal Physiology 4th Ed. เข้าถึงได้จาก <https://animalphys4e.sinauer.com/>: March 20, 2016.
- HUMAN ANATOMY EDUCATIONS. 2015. Human Eye Diagram Anatomy Image. เข้าถึงได้จาก <https://anatomyhuman123.com/human-eye-diagram-anatomy/human-eye-diagram-anatomy-image/>: September 20, 2015.
- HUMANEYEPROJECT, n.d. The Anatomy of the Human Eye. เข้าถึงได้จาก <https://humaneyeproject.wordpress.com/2012/08/19/the-anatomy-of-the-human-eye-2/>: September 20, 2015.
- in Physics. 2016. Sound – Wave Motion. เข้าถึงได้จาก <http://www.flight-mechanic.com/sound-wave-motion/>: March 20, 2016.
- KAISERSCIENCE, n.d. Vision: How do our eyes work? เข้าถึงได้จาก <https://kaiserscience.wordpress.com/biology-the-living-environment/physiology/vision-how-do-our-eyes-work/>: September 20, 2015.
- Kimrel, E.A. and Lanza, R. 2015. Review. Current status of pluripotent stem cells: moving the first therapies to the clinic. *Nat. Rev. Drug. Disco.* 14, 681–692.
- KIN450-Neurophysiology. 2013. Visual Cortical Neurons. เข้าถึงได้จาก <https://kin450-neurophysiology.wikispaces.com/Visual+Cortical+Neurons>: September 20, 2015.
- Krahe, R. n.d. Electroactivity of Biological System. เข้าถึงได้จาก <https://eabs2015.sciencesconf.org/resource/page/id/20>: September 20, 2015.
- Like A Tree. 2014. Noxious Noci's. เข้าถึงได้จาก <http://endocomprehensive.blogspot.com/2014/02/noxious-nocis.html>: September 20, 2015.
- Madsen, L.M. 2005. Perioperative Pain Management. เข้าถึงได้จาก <http://www.vetfolio.com/anesthesia/perioperative-pain-management>: September 20, 2015.
- Mann, M.D. 2011. The Nervous System In Action. เข้าถึงได้จาก <http://michaeldmann.net/The%20Nervous%20System%20In%20Action.html>: September 20, 2015.
- Martini, F.H., and Bartholomew, E.F. 1999. Structure and Function of the Human Body. Prentice Hall, New Jersey. 406 p.
- Masiga, D., Obiero, G., Macharia, R., Mireji, P. and Christoffels, A. 2014. Chemosensory receptors in tsetse flies provide link between chemical and behavioural ecology. *Trends. Parasitol.* 30, (9): 426–428.

- Medicalook. 2007. Proprioceptors. เข้าถึงได้จาก http://www.medicalook.com/human_anatomy/organs/Proprioceptors.html: September 20, 2015.
- Mike, M. 2010. The Octopus Visual System. เข้าถึงได้จาก <http://cephalove.blogspot.com/2010/05/octopus-visual-system.html>: September 20, 2015.
- Mike W. 2014. Q & A: Can we ever see sound? เข้าถึงได้จาก <https://van.physics.illinois.edu/qa/listing.php?id=16604>: September 20, 2015.
- Monell Chemical Senses Center. 2006. WHAT IS OLFACTION? เข้าถึงได้จาก https://www.monell.org/research/anosmia/how_smell_works: September 20, 2015.
- Moruzzi, G., Magoun, H.W. 1949. Brain stem reticular formation and activation of the EEG. *Electroencephalography. Clinical Neurophysiology* Nov;1(4):455-73.
- NEUROLOGY. 2016. The Optic Nerve. เข้าถึงได้จาก <https://neupsykey.com/the-optic-nerve-4/>: September 20, 2016.
- O'Connor, M., Garm, A., Marshall, J.N., Hart, N.S., Ekström, P. Skogh, C. and Nilsson, D.E. 2010. Visual pigment in the lens eyes of the box jellyfish *Chiropsella bronzie*. *Proc. R. Soc. B.* 277, 1843–1848.
- OpenStax, Anatomy & Physiology. OpenStax CNX. 2016. เข้าถึงได้จาก <http://cnx.org/contents/14fb4ad7-39a1-4eee-ab6e-3ef2482e3e22@8.24>: March 20, 2016.
- OpenStax. 2016. Sensory Perception. เข้าถึงได้จาก <https://opentextbc.ca/anatomyandphysiology/chapter/14-1-sensory-perception/>: March 20, 2016.
- Patel, M. 2007. Platypus Electroreception. เข้าถึงได้จาก https://www.reed.edu/biology/professors/srenn/pages/teaching/web_2007/myp_site/mecanism.html: March 20, 2015.
- PHARMACOLOGY, TOXICOLOGY & THERAPEUTICS. 2016. The Physics And Biology Of Sound. เข้าถึงได้จาก <https://thomasdrakegames.wordpress.com/>: March 20, 2016.
- PinsDaddy. n.d. How Do Dolphins Use Sound. เข้าถึงได้จาก http://www.pinsdaddy.com/how-do-dolphins-use-sound_x%7CW5s%7CjztVksH3%7CSQIE1WrtcGYCHHF8Uc9rbEHrPEA4/: March 20, 2016.
- Purves, D., et al. 2001. *Neuroscience*. 2nd Ed. Sinauer Associates, Sunderland, MA. 681 p.
- Platt, S. and Olby, N. 2013. *BSAVA Manual of Canine and Feline Neurology*. 4th Ed. BSAVA publish, UK. 552 p
- Ramon, I.E.S. and Rios, P. n.d. Retina. เข้าถึงได้จาก <https://bioluliaes.wordpress.com/3-eso/3-coordination-function/3-2-sensory-receptors/3-2-1-vision/3-2-1-2-retina/>: September 20, 2015.
- RnCeus. n.d. Nociceptive pain. เข้าถึงได้จาก <http://www.rnceus.com/ages/nociceptive.htm>: September 20, 2015.
- Robinson, A.J. and Mackler, L.S. 1995. *Clinical Electrophysiology: Electrotherapy and Electrophysiology testing*. 2nd edition. Williams & wilkins; Maryland. 555 p.
- Rogers, K. 2015. Rhodopsin. เข้าถึงได้จาก <https://www.britannica.com/science/rhodopsin>: September 20, 2015.
- Scott, A.S., and Fong, E. 1998. *Body Structures and Functions*, 9th edition. Delmar Publishing, New York. 544 p.

- 7Sadmin3. 2013. Avian Biological Systems. เข้าถึงได้จาก <http://takethemoment.org/?p=152>: September 20, 2015.
- Sherwood, L., Klandorf, H., Yancey, P. 2012. Animal Physiology: From Genes to Organisms. Brooks Cole, Delaware. 896 p.
- Shukla, M. 2016. Water in a swimming pool or water tank appears shallower than its depth. Why? เข้าถึงได้จาก <https://www.quora.com/Water-in-a-swimming-pool-or-water-tank-appears-shallower-than-its-depth-Why>: September 20, 2016.
- Stark, B. et al. 1998. Distribution of Pacinian corpuscles in the left hand of a 76-year-old female specimen. เข้าถึงได้จาก <http://revolutionaire.faithweb.com/catalog.html>: September 20, 2015.
- Tanaka, Y., Funano, S. Nishizawa, Y. Kamamichi, N., Nishinaka, M. and Kitamori, T. 2016. An electric generator using living Torpedo electric organs controlled by fluid pressure-based alternative nervous systems. Sci. Rep. 6, 1-11.
- Thomson, C.E., and Hahn, C. 2012. Veterinary Neuroanatomy: A Clinical Approach, 1 ed. Saunders Ltd, Philadelphia. 178 p.
- Tyson, P. 2012. Dogs' Dazzling Sense of Smell. เข้าถึงได้จาก <http://www.pbs.org/wgbh/nova/nature/dogs-sense-of-smell.html>: September 20, 2015.
- Uemura, E.E. 2015. Fundamentals of Canine Neuroanatomy and Neurophysiology. Wiley-Blackwell, Boston. 428 p.
- Unbelievable Facts. 2016. 10 Amazing Facts About Human Body That'll Make You Say "Wow!" เข้าถึงได้จาก <https://www.unbelievable-facts.com/2016/04/facts-about-human-body-2.html/2>: September 20, 2016.
- vetmed.ucdavis.edu. 2015. Ophthalmic Pathology Primer. เข้าถึงได้จาก http://www.vetmed.ucdavis.edu/courses/vet_eyes/eye_path/epath_overview_index.html: September 20, 2015.
- WINE4SOUL. 2012. Sight, Anatomy and Physiology of Wine Tasting – Part 2 Sight Receptors. เข้าถึงได้จาก <https://wine4soul.com/tag/fovea/>: September 20, 2015.
- Woodward, T.M. 2008. Pain Management and Regional Anesthesia for the Dental Patient. Top. Companion. Anim. Med. 23 (2), 106-114.
- Zhuo, M. 2008. Cortical excitation and chronic pain. Trends. Neurosci. 31 (4): 199–207.